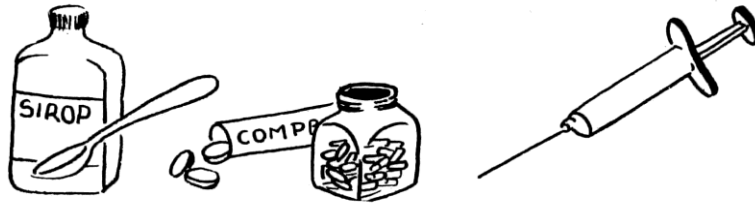

Sigida 25

Gafe in kɔɔ fura kofɔlenw tacogo

Gafe in kɔɔ furasuguya minnu be bana kelen furake, olu de faralen don ɲɔɲɔn kan ka ke kulu kelen ye. Misali la, fura minnu be ke ka kɔɔnatumuw kele, olu bee kofɔlen don walanda kelen na: **Tumufuraw**.

Ni aw be kunnafoniw ɲini fura dɔ kan, aw be o fura tɔɔ ɲini furaw tɔɔw la gafe ɲe [341](#) la; walima aw be a ɲini Kumaden Saradalenw yɔɔ la, min be gafe banni la. Aw be fura min ɲini, ni aw ye o tɔɔ ye, aw be gafe ɲe yelemaka taa o kunnafoniw di yɔɔ la.

Fura ninu kofɔlen don ni u dilanni tɔɔ ye (kalanbagaw ka tɔɔ dalen) min ni a feerebagaw ka tɔɔ dalen te kelen ye (izinitigiw ka tɔɔ dalenw). An ye a ke o cogo la barisa a ka ca a la fura ninu lakodɔnnenw don yɔɔ bee la ni dilanbagaw ka tɔɔ dalen ye, nka u feere tɔɔw te kelen ye jamanaw kɔɔ. Fana, **kalanbagaw ka tɔɔ dalen don fura minnu na, olu da ka di ka teme izinitigiw ta kan furasanyɔɔw la.**

A dɔw la, izinitigiw ka tɔɔdalen ni a feere tɔɔ bee ye kelen ye. Gafe in kɔɔ, izinitigiw ka tɔɔ dalen sebennen don *italiki* la (*italique*). Misali la, *Fenerigani* (*Phenergane*) ye faritanabana fura tɔɔ ye min be wele ko **Porometazini** (*Promethazine*, dilannibagaw ka tɔɔ dalen).

Fura kelen kelen bee la, yɔɔ bilalen don aw be se ka **furaw tɔɔ seben yɔɔ** min na ___ ani a ka teli ka sɔɔ sɔɔw min na aw ka sigida la. Misali la, ni tetarasikilini de da ka ɲɔɲɔn walima a suguya were ni o ye *teramisini* (*terramycine*) ye, aw be a seben nin cogo la:

Tetarasikilini (*tétracycline*), **Tetarasikilini HCl** (*tétracycline HCl*), **ɔkisitetarasikilini** (*oxytétracycline*)

Tɔɔ: ___ *Teramisini* ___

kise (hake): ___ 6 ___ be sɔɔ (sɔɔw) ___ 5500 F ___

Ni aw ye a dɔn ko aw be se ka fura lakodɔnnenw san danɔɲɔn na ka teme Teramisini kan, aw be a seben:

Tɔɔ: ___ *Tetarasikilini* ___

kise (hake): ___ 60 ___ be sɔɔ (sɔɔw) ___ 5000 F ___

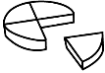

Aw ye aw janto nin na: fura fen o fen kofɔlen don nin sigida in na, olu bee kelen kelen ka kan ka sɔɔ aw ka furaminen na, du kɔɔ walima dugu kɔɔ. Kunnafoniw dilen don fura suguya

caman kan minnu be bana kelenw furake walasa sigida bee ka se ka a niyoro soro. Nka, aw ye aw hakilito a la ko a ka fisa:

Fura koflen ninnu donni ka soro aw bolokoro waati bee barisa bilankoro je te gan.

1 Fura tata hake walima a tacogo

Furaw tacogo

- furakise 1 = furakise kelen
- furakise 1/2 = furakise tilance
- furakise 1 1/2 = furakise kelen ni tila
- furakise 1/4 = furakisekelen tilannen sigiyoroma naani walima furakise tilance tilannen fila ye
- furakise 1/8 = furakise kelen tilannen sigiyoroma segin ye (aw be o walo kelen ta)

Ni aw be mago girinya don, o tigi ka fura tata hake doncogo

Gafe je ninnu kono, fura tata hake caman jefolen don ka da mago si hake kan, o la denmisenniwi ka fura tata hake ka dogon ka teme baliku ka tata hake kan. Nka o n'a ta o ta, a ka fisa ka mago girinya don sani i ka a ka fura tata hake latige. Nin kunnafoni kunkuruni suguya dow be seben nin taamasijew kono ( ), keneyabaarakelaw kama, peselikelan be olu minnu bolo. Ni aw be fura kunnafoni seben kalan, aw be a ye ko:

$$(Miligaramu\ 100/kilogaramu/don)\ (100\ mg/kg/jour)$$

O koro ye ko kilogaramu kelen o kilogaramu kelen, miligaramu 100 ye o tigi ka fura tata hake ye tile kono. Focogo were la, leri 24 kono, a tigi girinya kilogaramu kelen o kilogaramu kelen, aw be fura in miligaramu 100 di a ma.

Misali la, ni aw b'a fe ka aspirini (*aspirine*) di den do ma barisa murafarigan be a la, wa o den girinya ye kilogaramu 30 ye. A ka aspirini tata hake koflen murafarigan na, o ye miligaramu 100 ye kilogaramu kelen o kilogaramu kelen, don o don. O la aw be a jate ni sigiyoromali ye:

$$Miligaramu\ 100 \times 30 = \text{miligaramu } 3.600$$

O la aw ka kan ka aspirini miligaramu 3.600 di den ma tile kono. Ni aspirini kise kelen hake ye miligaramu 300 ye, a miligaramu 3.600 be ben kise 12 ma. O be a jira ko aw ka kan ka furakise den 2 di den ma sijne 6 tile kono (walima leri 4 o leri 4, aw be kise 2 di a ma).

Ni aw te a tigi girinya don

Aw be gafe je [§8-3.1](#) laje si hake kan (o ka a soro den girinya ni a si hake be jini ka taa jogon na).

Nin ye kunnafoni ye ka jɛsin karamɔɔw, keneyabaarakɛlaw ani gafe in dibagaw ma.

Ni a kɛra ko dugumisenw ka keneyabaarakɛlaw ka kan ka lakalan gafe in kɔɔkɔw la, walima ko sigida keneyacakɛda dɔ bena gafe in kɔɔkɔw lase, a ka fisa ka sigida ka **tɔɔ** ani furasɔɔw fara gafe in kan.

Gafe in dibagaw ka kan ka kunnafoniseben dɔ dilan ka a caya walasa gafe in kunnafoni dibaga ka se ka o lacaya ka bila a bolokɔɔ **ka kunnafoniw di** tuma bɛɛ **sigidafuraw ni baarakɛminenw sɔɔcogo ani u sɔɔɔ nɔɔn kan** (Aw ye furamaracogo yɔɔ laje gafe jɛ [§25-3](#)).

Furaw sigida kɔnɔkɔw

Banakisefagalanw be banakisew kele	12	12	Banaba (bagi, kuna) furaw	32
2 Penisilini, <i>Penicilline</i>	12	12.1	Furakɛcogo kofɔlen	33
2.1 Penisilini min be ta da la: penisilini V, penisilini VK (<i>Penicilline par voie orale, penicilline V, penicilline VK</i>).....	13	12.2	Dapisoni, <i>Dapsone</i> , DDS	33
2.2 Penisilini sɔgɔlita, penisilini G (<i>Penicilline injectable, penicilline G, benzylpenicilline</i>).....	14	12.3	Rifanpisini, <i>Rifampicine</i>	33
3 Anpisilini ni amɔkisisilini (<i>Ampicilline et amoxicilline</i>): banakisefura minnu be banakisɛ caman faga.....	16	12.4	Kulofazimini, <i>Clofazimine</i> (izinitigiw ka tɔgo dalen lanperɛni, <i>Lamprene</i>).....	34
3.1 Amɔkisisilini, tata da la (<i>Amoxicilline orale</i>) Denw ka bana caman kama	17	Fura wɛrɛw.....		35
3.2 Anpisilini (anpisilini, <i>Ampicilline</i>)	17	13	Sumayafuraw	35
3.3 Anpisilini ni zantamisini, <i>Ampicilline et gentamicine</i>	18	13.1	Aritesunati, <i>Artésunate</i>	36
4 Eritromisini: min bɔ penisilini nɔnabila	18	13.2	Aritemeteri lumefantirini, <i>Artémether luméfantrine</i> (izinitigiw ka tɔgo dalen: Kuwaritɛmu, <i>Coartem</i>)	36
4.1 Eritromisini, <i>Erythromycine</i>	18	13.3	Pirimetamini ni silifadɔkisini pagaminen, <i>Pyriméthamine avec sulfadoxine</i> , ni a be wele ko Fansidari, <i>Fansidar</i>	37
5 Tetarasikiliniw: banakisɛ caman fagalan	19	13.4	Mefulokini, <i>Mefloquine</i> (izinitigiw ka tɔgo dalen: lariyamu <i>Lariam</i>)	37
5.1 Tetarasikilini, <i>Tétracycline HCl</i> , Okɔsitetarasikilini, <i>Oxytétracycline</i>	19	13.5	Amojakini, <i>Amodiaquine</i>	38
5.2 Dɔkisisikilini, <i>doxycycline</i> (izinitigiw ka tɔgo dalen: wibaramisini, <i>vibramycine</i>).....	20	13.6	Kinini, <i>Quinine</i>	39
6 Kuloranfenikɔli, <i>Chloramphénicol</i> : bana gelen dɔw keɛlan	21	13.7	Kulorokini, <i>chloroquine</i>	40
6.1 Kuloranfenikɔli, <i>Chloramphénicol</i> (izinitigiw ka tɔgo dalen: Kuloromisɛtini, <i>Chloromycetin</i>).....	21	13.8	Kulorokini fosifatilama, <i>phosphate de chloroquine</i>	40
7 Silifonamidi, <i>Sulfamides</i> : fura da nɔgɔn don, min be an senkɔrɔbana caman furakɛ	22	13.9	Kulorokini silifati, <i>sulfate de chloroquine</i> (izinitigiw ka tɔgo dalen: niwakini, <i>Nivaquine</i>).....	41
7.1 Silifamɛtɔkizazɔli, <i>Sulfamethoxazole</i> , silifizɔkizazɔli, <i>Sulfisoxazole</i> , silifadɔkisini, <i>Sulfadoxine</i>	22	13.10	Pirimakini, <i>Primaquine</i>	42
7.2 Kotiri, <i>Cotrimoxazole</i> , <i>TMP-SMX</i>	23	13.11	Poroganili, <i>Proguanil</i>	42
8 Sefalosiporiniw, <i>Cephalosporines</i>	23	14	Ni kɔnɔnatumuniw (tɔgɔtɔgɔninbanakisɛ ni nugulabanakisɛ) don	43
8.1 Sefitiriyakizɔni, <i>Ceftriaxone</i>	24	14.1	Metoronidazɔli, <i>Métronidazole</i> (izinitigiw ka tɔgo dalen: filajili, <i>Flagyl</i>)	43
9 Banakisefura suguya wɛrɛw.....	25	14.2	Firoyati de dilokisanidi, <i>Furoate de diloxanide</i>	45
9.1 Siporofilokisasini, <i>Ciprofloxacin</i>	25	14.3	Kinakirini, <i>Quinacrine</i>	46
9.2 Kilindamisini, <i>Clindamycine</i>	26	15	Musoyabanaw furakeli la.....	46
9.3 Zantamisini, <i>Gentamicine</i>	26	15.1	Winigiri jɛman musoya koli kama	46
10 Damajalan ni nɔrɔn furaw	27	15.2	Metoronidazɔli, <i>Métronidazole</i> tata ni a min be don musoya la (aw ye gafe jɛ 368 lajɛ).	47
11 Sɔgɔsɔgɔninjɛ furaw	28	15.3	Nisititini, <i>Nystatine</i> , walima Mikonazɔli, <i>Miconazole</i> , a kisɛ, a kɛrɛmu ani a kisɛ min be don musoya la (gafe jɛ 372):.....	47
11.1 Furakeli minnu wajibiyalen don.....	28	15.4	Furabilenni, <i>Violet de gentiane</i> (gafe jɛ 370):.....	47
11.2 Isoniyazidi, <i>Isoniazide</i> (INH)	29	15.5	Powidɔni iyode, <i>Povidone iodée</i> (walima betadini, <i>betadine</i>)	47
11.3 Rifanpisini, <i>Rifampicine</i>	30	16	Wololabanaw	47
11.4 Pirazinamidi, <i>Pyrazinamide</i>	30	16.1	Kiribi, <i>Soufre</i>	47
11.5 Etanbutɔli, <i>Éthambutol</i>	31			
11.6 Sitɛrɛpitomisini, <i>Streptomycine</i>	31			

16.2	Furabilenni, <i>Violet de gentiane</i>	48	22.3	Kinakirini, <i>Quinacrine</i> (Mepakirini, <i>Mepacrine</i> , <i>Atabirini</i> , <i>Atabrine</i>)—nɔɔɔnatumu fura gafe ɲɛ 369.....	60
16.3	Banakisefagalan tuluw, <i>Pommade antibiotique</i>	48	23	Sugunɛbilenni fura	60
16.4	Kurukuru ni ɲɛɲɛ furakɛ tuluw, <i>Pommade corticosteroïdes</i>	49	23.1	Parazikantɛli, <i>Praziquantel</i>	60
16.5	Wazelini walima munitulu girinmanw, <i>Vaseline</i>	49	23.2	Ɔkizamunikini, <i>Oxamniquine</i>	60
17	Wololabanaw ni bugu wɛɛw la.....	49	24	Marafura.....	61
17.1	Munitulu dilannen ni kumu dɔw ye i n'a fɔ asidi andesileniki (<i>acide undécylenique</i>), asidi benzoyiki (<i>acide benzoïque</i>) walima ni asidi salisiliki (<i>acide salicylique</i>) ye	49	24.1	Iwɛrimɛkitɛn, <i>Ivermectine</i>	61
17.2	Kiribi ni winɛgiri, <i>Soufre et vinaigre</i>	49	24.2	Diyetilkaribamazini, <i>Diéthylcarbamazine</i>	62
17.3	Tiyosilifati kɔkɔma, <i>Thiosulfate de sodium</i>	49	24.3	Siramini, <i>Suramin</i>	62
17.4	Seleniyomu silifidilamalama, <i>Sulfide de sélénium</i> (Selisoni, <i>Selsun</i> , Ɛkiseli, <i>Exsel</i>)	50	25	Ɔɛ furakeli	63
17.5	Tɔlinafitati, <i>tolnaftate</i> (izinitigiw tɔgɔ dalen: Tinakitini, <i>Tinactine</i>)	50	25.1	Tulu banakisefagalanw.....	63
17.6	Girizeyofiliwini (<i>Griséofulvine</i>)	50	Dimimadalanw	64	
17.7	Furabilenni, safa ni a ɲɔgɔnnaw fura (gafe ɲɛ 40)	51	26	Farigan ni dimi furaw.....	64
17.8	Nisitadini, <i>Nystatine</i>	51	26.1	Asipirinini, <i>Aspirine</i> (asetilalisiliki kumu, <i>acide acétylsalicylique</i>)	64
18	Maɲan ni ɲimi furaw: fɛɲɲanamafagalanw	52	26.2	Parasetamolɛ, asetaminofeni (<i>Paracétamol</i> , <i>acétaminophène</i>)	65
18.1	Benzili benzoyatilama, <i>Benzoate de benzyl</i> , kɛɛɛmu walima munitulu	52	26.3	Ibiporofeni, <i>Ibuprofène</i>	66
18.2	Pɛrimetirini, <i>Permethrine</i>	52	26.4	Ɛrigotamini, <i>Ergotamine</i> (Kaƛɛrigoti, <i>Cafergot</i>)—kunbabinfura.....	67
18.3	Korotamiton, <i>Crotamiton</i>	53	26.5	Kodeyini dimi gɛɛɛnw fura, aw ye gafe ɲɛ 383 lajɛ. 67	
18.4	Iwɛrimɛkitɛn, <i>Ivermectine</i> (aw ye gafe ɲɛ 377 lajɛ).....	53	27	Dimimadalan jolikenɛw kalali senfɛ: kirinnan .67	
18.5	Kiribi walima letulu ɲagamini munitulu (wazelini) la	53	27.1	Lidokeni, Lijokeni (<i>lidocaine</i> , <i>lignocaine</i>)	67
18.6	Piretirini ni piperinili, <i>Pyrethrines avec piperonyl</i> (izinitigiw tɔgɔ: Iridi, <i>Rid</i>)	53	28	Kɔɔɔdimifuraw.....	67
19	Dogoyɔɔɔlakuruw furaw	53	28.1	Beladɔni, <i>Belladonne</i> (Fenobaribitali, <i>Phenobarbital</i> be ke a la waati dɔw la)	67
19.1	Podofilini, <i>Podophylline</i>	53	Kumujiyɛɛɛn, nsonkunan ani furudimi na	68	
19.2	Asidi tirikuloɔ-asetiki, <i>Acide trichloroacétique</i>	54	29	Kumukeɛɛɛlanw (<i>Antacides</i>)	68
20	Kababilen ni ɲɛnakaba furaw.....	54	29.1	Idɔɔɔkisidi daliminyomu (<i>Hydroxyde d'aluminium</i>), idɔɔɔkisidi de maɲeziyomu (<i>Hydroxyde de magnésium</i>), maɲezinɔɔɔ (<i>Lait de magnésie</i>) ni maɲezikɛɛɛmu (<i>Crème de magnésie</i>)	68
20.1	Asikulowiri, <i>Acyclovir</i>	54	29.2	Bikaribonatilama, <i>Bicarbonate de soude</i>	69
21	Tumufuraw	55	29.3	Kalisiyomu bikaribonatilama.....	69
21.1	Mebendazolɛ, <i>Mé bendazole</i>	55	30	Furulabanaw fura farinmanw (ɲumanw).....	70
21.2	Albendazolɛ, <i>Albendazole</i>	56	30.1	Omɛparazolɛ, <i>Oméprazole</i>	70
21.3	Piperazini, <i>Piperazine</i>	56	30.2	Ranitidini, <i>Ranitidine</i> (Izinitigiw ka tɔgɔ dalen: <i>Zantaki</i> , <i>Zantac</i>).....	70
21.4	Cabendazolɛ, <i>Thiabendazole</i> , tumu suguya caman fura	57	30.3	Furalajoli furakɛcogo (<i>Traitement pour les ulcères</i>)	71
21.5	Pirantɛli, <i>Pyrantel</i>	58	31	Kɔɔɔbolɛ ni farilajidɛɛɛ juguman furaw.....	71
22	Nɔɔɔnatumu (Kɔɔɔnatumu) furakeli la.....	58	31.1	Kɛɛɛyaji.....	72
22.1	Nikulozamidi, <i>Niclosamide</i> (Izinitigiw ka tɔgɔ dalen: <i>Yomesan</i>)	58	31.2	Dɛɛɛɛn wa Zenki, <i>Zinc</i>	73
22.2	Parazikantɛli, <i>Praziquantel</i>	59	32	Kɔɔɔbolifura (Kɔɔɔbolɛ gansan).....	73
			32.1	Bisimuti, izinitigiw ka tɔgɔ dalen: Simɛkita, <i>Smecta</i>	73
			33	Kɔɔɔmagayalan (kɔɔɔɔɔɔɔɔɔ).....	74

33.1	Maɓeziyomu nono (idrokisidi de maɓeziyomu, <i>hydroxyde de magnésium</i>) kono magayalan ni kumukelelan.....	74	41.1	Ɛrigometirini, Ɛrigonowini (<i>Ergométrine, Ergonovine</i>).....	90
33.2	Ɛpisomu kɔkoma, <i>Sels d'Epsom</i> (maɓeziyomu silifatilama, <i>sulfate de magnésium</i>)— kono magayalan ani ηeηefura.....	75	41.2	Osisotini, <i>Ocytocine</i> Izinitigiw ka togo dalen: Pitosini (<i>Pitocine</i>).....	91
33.3	Duntulu—kono magayalan.....	75	41.3	Mizoporoɓitoli, <i>Misoprostol</i> Izinitigiw ka togo dalen: Sitoteki (<i>Cytotec</i>).....	91
33.4	Giliserini, <i>Glycérine</i> , min be don banakotaa yoro la.....	76	42	Kuruw (koko).....	92
34	Nu gerennen dayeleli la.....	76	42.1	Kokofura minnu be don banakotaayoro la.....	92
34.1	Efedirini walima efedirini be nodayelefura tonita minnu na, <i>éphédrine</i> ou <i>phényléphrine</i> (izinitigi ka togo dalen neyosinefirini, <i>Neosynéphrine</i>).....	76	43	Balodese ni jolidese.....	92
35	Sogɔsogɔ furakeli la.....	76	43.1	Nono mugu.....	92
35.1	Sogɔsogomadalan: Kodeyini, <i>Codéine</i>	77	43.2	Witamini suguya caman faralen ɓogon kan... ..	92
36	Sisan furakeli la.....	77	43.3	Witamini A, yelidiyalan (<i>Vitamine A</i>): Ka suranfiyen ni ɓekilitara kunben.....	93
36.1	Salibitamoli, <i>Salbutamol</i>	77	43.4	Nege, kiribisege negeɓa, zonsukarosege negeɓa (<i>fer, sulfate ferreux, gluconate ferreux</i>).....	94
36.2	Bekulometazoni, <i>Béclométhasone</i>	78	43.5	Joliseginfura – asidi foliki, <i>Acide folique</i> jolidese suguya daw furakeli la.....	95
36.3	Peredinizoloni walima peredinizoni, <i>prednisolone</i> ou <i>Prednisone</i>	79	43.6	Witamini B ₁₂ – ale be ke ka jolidese jugumanba doron de furake.....	95
36.4	Epinefirini, <i>Épinéphrine</i>	80	43.7	Witamini K, fitomediyoɓi (<i>Phytoméнадione</i>), filokinoni (<i>Phylloquinone</i>).....	96
37	Faritanabanaw ni fono: fariηeηefuraw.....	80	43.8	Witamini B ₆ , Piridokisini (<i>Pyridoxine</i>).....	96
37.1	Porometazini, <i>Prométhazine</i>	81	43.9	Iyodi (<i>Iode</i>).....	97
37.2	Difenidaramini, <i>Diphénhydramine</i>	82	44	Bangekɔlɔsi feere.....	98
37.3	Kulorifenamini walima kulorifeniramini (<i>Chlorphénamine</i> ou <i>Chlorphéniramine</i>).....	83	44.1	Bangekɔlɔsi furakisew.....	98
37.4	Dimenidaranati, <i>Diménhydrinate</i>	84	44.2	Bangekɔlɔsi furakisew ɓagaminen.....	98
38	Bagafuraw.....	84	44.3	Furakise misenmani.....	100
38.1	Bunteni kinda bagafura.....	84	44.4	Bangekɔlɔsi feere teliman.....	100
38.2	Sakinda bagafura.....	85	44.5	Fugulan nafamaw.....	102
38.3	Tetanosifura (negetigebanafura).....	85	44.6	Falakani.....	102
39	Ni бага sera mogo kono.....	85	44.7	Lawajikisefaganw.....	102
39.1	Takami (bagafura).....	85	44.8	Bangekɔlɔsi feere min be don banguugu kono (mununani), <i>Stérilet</i> ou <i>Dispositif intra-utérin (DIU)</i>	103
40	Kirinni (jali) fura.....	86	44.9	Bangekɔlɔsi pikiri.....	103
40.1	Fenobaribitali, <i>Phénobarbital</i>	86	44.10	Bangekɔlɔsi fura min be wele ko alimɓtini	104
40.2	Fenitoyini, <i>Phénytoïne</i>	87	45	Sidabanafura.....	104
40.3	Jazipamu, <i>Diazépam</i>	88	45.1	A be don cogodi ko banabagato mako be furaw la?.....	104
40.4	Silifati de maɓeziyomu, <i>Sulfate de magnésium</i>	89			
41	Fura minnu be ke ka basibon juguman kele jiginni kofe.....	90			

Furaw Kunnafoniw

Banakisefagalanw be banakisew keɓe

Banakisefagalanw ye furaw ye minnu be banakisew keɓe. U te mako ɓe sangarannabanaw la i n'a fo nparacan, ɓoni, murafarigan, walima mura gansan.

Banakisefagalanw beɓe te banakisewbanaw beɓe furake. Banakisefagalanw minnu dilancogo ye kelen ye ye olu ye kulu kelen. A ka fisa ka banakisefagalanw suguya don ka a da nin kun fila in kan: Banakisefagalanw minnu ye kulu kelen ye olu ka teli ka bana suguya kelen furake. O korɔ ye ko i be se ka kulu kelen konɗfura do tali falen a ɓogon were ta la.

1. N'i fari te son kulu min konɗfura do ma, a fana son man di o kulu kelen konɗfura were fana ma. O b'a jira k'i be diyagoya ka sugandili ke kulu were furaw la.

Banakisefuraw dili ka kan ka ke k'a kuntaala foori. U tali jɓli sira la k'a sorɔ don hake folen ma ban a ka furakeli la, o be na ni banakise kolo geleyali ye ka taa a fe.

2 Penisilini, *Penicilline*

Fura minnu be penisiliniw kulu konɗ olu ye banakisefuraw la dumanba dow ye. Penisiliniw be banakisew keɓe minnu caman ye nendonbanaw ye.

Penisilini be suma miligaramu na (mg) walima (U) sumanikun na. Ni penisilini G don, mg 250 = U 400.000 ye.

Mogɔ fanba fe, penisilini ye furaw la mogoman ye. A hake temeni be se ka ke musaka caman ye nka o te fen ke a tabaga fari la.

Penisilini deseli bana dow la

Bana dow nana kolo geleya penisilini ma. O korɔ ye ko korolen, penisilini tun be se ka o bana ninnu tigilamogɔ keneya. Nka bi-bi in na, penisilini te k'o baara ke bilen. Ni bana te ka se ka furake penisilini donnen kelen in fe, banakisefura were be se ka ta ka laje walima kelen penisilini suguya were be se ka laje. Misali la, galakanɔɔ be kolo geleya penisilini ma tuma dow la. I be se ka kotiri (ɓe §6.2) laje a no na walima eritoromisini (ɓe §3).

Kunnafoni nafama penisilini sugu beɓe kan (ka fara anpisilini ni amokisisilini kan)

Mogɔ dow fari te son penisilini la. Fari banni fura la mogomanda be na ni kuru kuru boli ye fari la. O ka teli ka na waati jan walima tile caman temenen ko fura tali ko fe. A be se ka men a tigi la ka tile damado ke. I be penisilini tali dabila o yoro beɓe. Ɔɓeɓedafuraw be se k'i demɛ k'a ɓeɓe ban. Konɗimi ni konɗboli soroli penisilini tali fe olu te jate fari banni fura la jaabi fe. Olu ka jugu cogo o cogo, u te penisilini tali dabilakun bo.

Penisilini ke man di ka damatemenɔ, i n'a fɔ faribanfurala kɔɔɔɔma, bila fari la fari banni fe a la. Sanganin kungurunni kɔɔɔ penisilini talen kɔ fe, a tigi fari be bilen a kan, a nkɔɔɔ be tɔn ani a dawolow, a ninakili bɔli be geleya, a be fengeya a sen kan, fo ka na a ke a kirinkarali ye sa. O te taamasije puman ye. Fijeso yelenfura (ninabanji) sɔgɔli ka kan ni keli ye a tigi la o yɔɔ kelen bɛɛ. I b'i laben ni fijeso yelenfura ye tuma bɛɛ n'i be na mɔgɔ sɔgɔ penisilini la (aw ye sɛben jɛ [§35.4](#) laje).

Mɔgɔ min fari delila ka ban penisilini la, a sugu fan si man kan ka di o tigi ma bilen – anpisilini, amɔksisilini, walima dɔ werew. A min be ta da la o, a min be ke sɔgɔli ye o, nin si te se ka di a ma bilen. O ye farati dɔ jɛsirannɛ ye barisa n'i y'i tugu k'a d'a ma tugun, a kɔɔɔ be bonya ni fɔɔ ta ye, o la a ka teli ka ke a tigi sata ye. Mɔgɔ minnu fari be ban penisilini la, olu be se ka eritoromisini walima banakisefura sugu were ta o nɔ na.

Sɔgɔliw

Penisilini be a ka baara ke ka jɛ n'a tara da la. A sɔgɔlimaw ye faratilako ye tuma dɔw la. Olu ka teli ka na ni fari banni kɔɔɔɔw bangeli ye fari la ani geleya werew. O b'a to olu keli ka kan ka jɛpini ni hakilisigi ye. I be penisilini sɔgɔlita ke ni bana ka gelen walima ni a ka jugu kosebe.

2.1 Penisilini min be ta da la: penisilini V, penisilini VK (*Pénicilline par voie orale, pénicilline V, pénicilline VK*)

Penisilini min be ta da la (min ni a sɔgɔta te kelen ye) o be se ka ke bana nɔgɔmanninw na ani minnu dimi man jugu ten, olu la dɔw ye:

- Nkɔɔɔdimi fariganma sudabali (kannabaganin)
- Tulolabana
- Kunbabin
- Kolocifarigan
- Galakanɔɔ

Hali n'i ye banabagatɔ furakeli damine ni penisilini sɔgɔlita ye, i be se k'a furakeli laban ni a dalata (dunta) ye ni banabagatɔ ka bana ye nɔgɔyali damine. Ni nɔgɔya te ka don bana na tile 2 walima tile 3 kɔɔ, i be yelem a banakisefura were kan ka to ka dɔgɔɔɔ jininka o k'i bilasira.

A dicogo

Walasa farikolo ka se ka fura talen tɔɔ bɔ kɔɔpuman, i be penisilini ta i kɔngɔɔ, waati 1 jɔgɔn sani i ka dumuni ke walima waati 2 jɔgɔn dumuni kɔ fe.

I be a miligaramu 25 ka se miligaramu 50 ma di a tigi ma kilogaramu kelen o kilogaramu kelen jate la, o min y'a tilalen ye ka ke tako 4 ye don o don tile 10 kɔɔ. N'i te se ka den pese k'a girinya dɔn, i be fura hake suma a si hake fe

- **Sani a ka san 1 sɔɔ:** i be mg 62.5 di sije 4 don o don tile 10 kɔɔ
- **San 1 ka se san 5 ma:** i be mg 125 di sije 4 don o don tile 10 kɔɔ
- **San 6 ka se san12 ma:** i be mg 125 ka se mg 250 ma di sije 4 don o don tile 10 kɔɔ
- **San 12 san fe:** i be mg 250 ka se mg 500 ma di sije 4 don o don fɔ ka tile 10 ke o la.

Bana jugumanbaw kama, i be hake dita fōlen ninnu sigiyōroma 2 la.

Kolocifarigan kama (*rhumatisme articulaire aigu*)

- **Denmisenw:** i be mg 250 di sipe 2 don o don tile 10 kōnō
- **Mōgōpenatigew:** i be mg 500 di sipe 2 don o don tile 10 kōnō

2.2 Penisilini sōgōlita, penisilini G (*Pénicilline injectable, pénicilline G, benzylpénicilline*)

Penisilini sōgōlita be ta bana juguman dōw kama, i n'a fō:

- Jaṅṅyīn (tetanōsi)
- Galakanōrō juguman
- Joli toliko juguw
- Ni kolo dō saranna golo la
- Danna

Penisilini sōgōlita be na sawura caman na. U danfara ye fura be men ka hake min ke fari la ye: kuntaala surun, kuntaala mankan, walima kuntaala jan.

A dicogo

Penisilini kise (*Pénicilline cristalline (Penisilini Benzili, Benzylpénicilline, penisilini G, Pénicilline G, etc.)*)
(Penisilini min ka baara kuntaala man jan).

Penisilini kise walima a suguya were minnu ka baara kuntaala man jan, olu **tacogo** bana juguw la:

Pikiri min be ke leri 4 o leri 4, tile 10 ka se tile 14 ma.

A pikiri ke o ke, i be hake min ta, o file:

- **Baliku ni den min si ka ca ni san 8 ye:** 1 000 000 hake pikiri (1 million UI)
- **Den san 8 ka se san 12 ma:** 500.000 hake (500.000 UI)
- **Den san 3 ka se san 7 ma:** 2500 000 hake (250.000 UI)
- **Den minnu te san 3 bō:** 150 000 (150.000 UI) sipe 2 dōrōn.

Kirinnan penisilini (kuntaala mankan, *la procaïne, action intermédiaire*)

Sɔɔli be ke bu fe (IM), a te ke jolisira fe (IV).

I b'a sumanikun (U) 25.000 ka se 50.000 sɔɔli ke kilogaramu la tile kɔɔ. I kana teme sumanikun 4.800.000 kan. Ni den girinya dɔncogo t'i bolo, i be sumani ke a si ye:

- **Kalo 2 ka se san 3 ma:** i b'a sumanikun 150.000 sɔɔli ke a la siɲe 1 don o don fɔ ka tile 10 ka se tile 15 la sɔɔ.
- **San 4 ka se san 7 ma:** i b'a sumanikun 300.000 sɔɔli ke a la siɲe 1 don o don tile 10 ka se tile 15 ma
- **San 8 ka se san 12 ma:** i b'a sumanikun 600.000 sɔɔli ke a la siɲe 1 don o don ka tile 10 fɔ ka se tile 15 ma.
- **San 12 ni san ce:** i b'a sumanikun 600.000 ka se 4.800.000 sɔɔli ke a la siɲe 1 don o don tile 10 ka se tile 15 ma.

I kana sɔn k'a di den ma min si te kalo 2 bɔ fɔlɔ fɔ ni penisilini walima anpisilini fan si t'i bolo. N'i bolofura dan y'a dɔɔn ye, i b'a sumanikun 50.000 sɔɔli ke siɲe 1 don o don tile 10 kɔɔ.

Bana juguw kama, sihali bɔ te sihake la o la, i be nin sanfehake fɔlen ninnu sigiyɔɔma 2 sɔɔli ke a tigi la.

Kirinnanpenisilininimugu ni penisilini kuntaala surun jagaminen ɲɔɔn na o be ben kirinnanpenisilininimugu hake donnen dɔɔn ma.

Benzatini benzili-penisilini, penisilini G, penisilini gale (kuntaala jan)

A sɔɔli be ke sogobu dɔɔn fe (IM), a te ke jolisira fe (IV).

- **Den minnu be kg 30 dugu ma, walima san 1 ka se 7 ma:** i b'a sumanikun 300.000 ka se 600.000 sɔɔli ke a tigi la siɲe 1 dɔɔkun kɔɔ. Ni bana man gelen kojugu, sɔɔko kelen ka teli k'o ban.
- **Denmisen kɔɔbaw ni denmisen minnu be kg 30 san fe, walima n'u si ka ca ni san 8 ye:** i b'a sumanikun miliyɔn 1.2 sɔɔli ke a la. Ni bana nɔɔoman don, sɔɔko kelen ka kan ka bɔli ke.
- **Ni kannabaganin don,** i be sanfehake fɔlen in sɔɔli ke a tigi la.
- **Ni kolocifarigan ye mɔɔɔ min mine:** i be sanfehake fɔlen in sɔɔli ke a tigi la siɲe 1 dɔɔkun 4 kɔɔ. I be teme n'o furakeli ye san 5 ka se san 10 ma walasa kolocisɔnkunbana ka teme a tigi kan.
- **Ni danna don denyereni na:** i b'a sumanikun 50.000 sɔɔko 1 ke a tigi kilogaramu kelen-kelen na.

3 Anpisilini ni amokisisilini (*Ampicilline et amoxicilline*): banakisefura minnu be banakise caman faga

Anpisilini ni amokisisilini ye beƙe faga penisiliniw ye, o kɔɔ ye k'u be banakise sugu caman faga ka sago teme penisilini kulu kɔɔfura tɔw kan. U fila be se ka falen jɔɔn na. N'i ye anpisilini tali lapini kelen ye yɔɔ min na nin gafe kɔɔ, i be se ka amokisisilini ke k'o nɔnabila n'a hake gasi sigili ye.

Anpisilini ni amokisisilini man farin. U fana jɛci ka bon denyereninw kan ani den fitiniw. U fila nafa ka bon galakanɔɔ ni tulolabanaw fila beƙe furakeli la. Anpisilini nafa fana ka bon kanjabana furakeli la ani bana gelen suguya werew minnu be denkuraniw mine.

Kɔɔɔɔ

A fura ninnu fila beƙe, nka kerenkerennena la anpisilini, be fɔɔɔnege ni kɔɔɔboli bila mɔɔ la. Kana u di den kɔɔɔbolitɔ ma n'i b'a dɔn k'i be se k'a nɔnabila ni banakisefura werew ye.

Kɔɔɔ lakodɔnna ba dɔ werew ye kuru kuru bɔli ye fari la. Kuru kuru jɛjɛma minnu be to ka poyi fari kan ka tunun waati damadɔ kɔɔ olu ka teli ka ke penisilini kɔɔɔɔ ye. I be a dili jɔ o yɔɔ beƙe ka tila ka penisilini sugu beƙe dili dabila pewu den ma. Ni kɔɔɔ werew wulila a tigi fe tugun, o be se ka juguya kojugu fo ka se a tigi ni karabali ma. Faridegun dɔw la, eritoromisini be se ka ta a nɔ na, jɛ [10](#) kalan. Kuru kuru nɔɔɔlen min be se poyi dɔɔɔkun kelen fura tali dabɔlen kɔ n'a ni jɔnin kecogo bɔlen don jɔɔɔn fe o beƙe te fari banni kɔɔɔɔ dɔ ye. Nka a kɔni dɔnni man nɔɔɔn k'a fo k'a ju ye fari banni kɔɔɔɔ dɔ ye walima k'o dɔ te. O kɔɔɔn, fura tali dabilali de jɔɔɔn te a la.

Kunnaƙoni nafama

A fura ninnu be ka dese banaw la ka taa a fe. A be se ka ke u te na se ka fulukubanakisew, tɔɔɔɔɔɔintumu, walima bana werew keke bi bi in na bilen. O sababuya be se ka bɔ i be yɔɔ min na na.

Anpisilini ni amokisisilini tacogo

Anpisilini ni amokisisilini b'u ka baara ke ka jɛ n'u tara da fe. Anpisilini be se ka ke ka mɔɔ sɔɔ fana, nka o ka kan ka ke bana gelenw kama i n'a fo kanjabana, walima ni den be ka fɔɔɔ kojugu ani n'a te se ka fen kunun.

Banakisefura tɔw la, olu tali kuntaala janya dantigew dilen be ke a ye. I be teme ni fura dili ye fo fobana taamasijɛ (hali farigan yere) beƙe bannen ka waati 24 jɔɔɔn sɔɔ. Ni Sida sangaran be den na, tile hake min fɔlen don a kama i be fura di a ma o kɔɔ. O fɔlen in kɔɔ, a hake tata jɛfɔlen be sɔɔ yen. Bakurubaya la, i be hake dita la dɔɔɔmannin di den farikolo ka misen ani den min ni bana man gelen. I be sɔɔ ka hake dita la kunbaba di den kunbabaw ma walima bana gelen be minnu na.

3.1 Amokisisilini, tata da la (*Amoxicilline orale*) Denw ka bana caman kama

I be mg 25 ka se 50 ma di den ma a girinya kilogaramu kelen o kelen na don o don, a tilalen ka ben tako 3 ma. N'i m'a ke ten, i b'a suma a si hake fe:

- **San 3 dugu ma:** i be mg 62 di sije saba tile kono tile 3 ka se tile 7 ma.
- **San 3 ka se san 7 ma:** i be mg 125 di sije 3 tile kono tile 3 ka se tile 7 ma.
- **San 8 ka se san 12 ma:** i be mg 250 di sije 3 tile kono tile 3 ka se tile 7 ma.
- **San 12 san fe:** i be mg 250 ka se mg 500 ma, k'o di sije 3 tile kono walima mg 500 ka se 875 ma, o sije 2 tile kono tile 3 ka se tile 7 ma.

I be teme ni amokisisilini dili ye fo ka t'a fo ko bana taamasije bee banna ka leri 24 jagon soro. Ni bana gelenw don, i be se ka dili se fo mg 95 jagon kg la, a tilalen ka ben tako 3 ma tile kono.

Galakanoro kama

I be mg 25 di kilogaramu la, sije 2 tile kono tile 5 kono.

3.2 Anpasilini (anpasilini, *Ampicilline*)

I b'a tigi sogo ni a mg 100 ka se 200 la a kilogaramu kelen o kelen na, a tilalen ka ben tako 3 walima tako 4 ma tile kono fo k'a fo ko den ye lafiya damine. N'o kera, i b'a sogolima dabila k'a to ke a kununta ye.

- **Denyereninw:** i be den sogo ni a mg 125 ye (mg 500 baranin 1/4) sije 3 tile kono
- **Kalo 1 ka taa san 1 na:** i be den sogo a mg 250 la (mg 500 baranin 1/2) sije 4 tile kono
- **San 1 ka se san 3 ma:** i be den sogo a mg 500 la sije 4 tile kono
- **San 4 ka se 7 ma:** i be den sogo a mg 750 la sije 4 tile kono
- **San 8 ka se 12 ma:** i be den sogo a mg 1000 na sije 4 tile kono
- **San 12 ka yelen:** i be den sogo mg 15000 la sije 4 tile kono

Ni bana ka gelen

I be sanfehake dilen ninnu sigiyoma 2 la k'o di. N'i saminen don a la ko bana ye kanjabana ye walima galakanoro geleman, i be sogoli ke ni anpasilini ni zantamisini fila ye (dugumana laje). Zantamisini kangaridakanw laje ne [18](#) la.

Sigida 9, *Laben ni ladilikan minnu ka kan ka matarafa pikiri keli kama*, yoro laje gafe kono walasa i ka sogoli kecogo don. I be anpasilini mg 500 baranin yeele ji wosilen ml 2.1 la. O be ke mg 500 jagaminen ye ml 2.5 la. I be zantamisini (*gentamicine*) yeeleballi ml 2 baranin ta k'o ta ta mg 40 ye ka ke ml kelen-kelen na.

3.3 Anpisilini ni zantamisini, *Ampicilline et gentamicine*

I b'a sɔɔ anpisilini (*ampicilline*) mg 50 la kilogaramu la sijnɛ 4 tile kɔɔ, tile 5 jɔɔɔn kɔɔ a dɔɔyalenba.

NI

I b'a sɔɔ zantamisini (*gentamicine*) mg 7.5 la kilogaramu sijnɛ 1 tile kɔɔ, tile 5 jɔɔɔn ka ke o kuntaala dɔɔyalen ye.

- **Kalo 2 ka se 4 ma, ni a tigi girinya be kg 4 na ka se 5.9 ma:** i be anpisilini ml 1 sɔɔli ke sijnɛ 4 tile kɔɔ. I be zantamisini ml 0.5 ka se ml 1 ma sɔɔli ke sijnɛ 1 tile, fɔ ka se tile 5 jɔɔɔn ma o la don o don.
- **Kalo 4 ka se 12 ma, ni a girinya be kg 6 la ka se 9.9 ma:** i be anpisilini ml 2 sɔɔli ke o la sijnɛ 4 tile kɔɔ. I be zantamisini ml 1.8 sɔɔli ke o la sijnɛ 1 tile kɔɔ ka tile 5 sɔɔ o la.
- **San 1 ka se 3 ma, ni a tigi girinya be kg 10 bɔ ka se 13.9 ma:** i be anpisilini ml 3 sɔɔli ke o la sijnɛ 4 tile kɔɔ. I be zantamisini ml 1.9 ka se 2.7 ma sɔɔli ke o la sijnɛ 1 tile kɔɔ ka tile 5 sɔɔ o la.
- **San 4 ka se san 5 ma, n'a girinya be kg 14 bɔ ka se 19 ma:** i be anpisilini ml 5 sɔɔli ke o tigi la sijnɛ 4 tile kɔɔ. I be zantamisini ml 2.8 ka se ml 3.5 ma, o sɔɔli ke o tigi la sijnɛ 1 tile kɔɔ.

I be zantamisini hake dita dɔɔya denmisenw ma minnu girinya ka dɔɔ kulu la, ani k'a hake dita caya denmisenw ma minnu girinya ka bon kulu la.

N'i dalen don a la jaati ko bana min be den na k'o ye kanjabana ye, i be anpisilini hake caya ka se mg 200 jɔɔɔn ma kilogaramu la min sɔɔli be ke sijnɛ 4 tile kɔɔ.

4 Eritromisini: min bɔ penisilini nɔnabila

4.1 Eritromisini, *Érythromycine*

Eritromisini be bana caman fana kele i n'a fɔ penisilini kulu kɔɔɔfuraw cogo, nka ale de da ka gelen dɔɔni. Dijnɛ fan caman na, eritromisini ka jɔ galakanɔɔ sugu dɔw furakeli la ka tɛmɛ kan. A be se ka ke ka tɔɔtɔɔnɔnɔn ni keteketenin fana furake. Mɔɔ minnu fari tɛ sɔn penisilini la, eritromisini ye nɔnabilalan juman ye o la. A be se ka ta bana caman kama kunbilenni fana nɔ na.

Eritromisini kɔlɔlɔw

Eritromisini be na ni fɔɔɔnege ni kɔɔɔboli ye tuma dɔw la, kerɛnkerɛnɛnya la denmisenw na. I kana a to a furakeli ka tɛmɛ dɔɔkɔn 2 kan barisa a be se ka sayi nɛrɛmuguma lawuli.

Eritromisini tacogo

I be mg 30 ka se mg 50 di kilogaramu kelen o kilogaramu kelen na, o tilalen 2 ye ka se 4 ma, k'o diko ke tile kɔɔ. I b'a di tile 7 kɔɔ ka se tile 10 ma walima fɔ k'a fɔ ko bana taamasijnɛ beɛ banna ka waati 24 jɔɔɔn tɛmɛ ka da o kan.

Tetarasikiliniw: banakise caman fagalan

- **Denyereninw:** i be mg 65 di sipe 2 tile kono tile 7 ka se tile 10 ma.
- **San 2 ni dugumana ce:** i be mg 125 di sipe 3 tile kono tile 7 ka se tile 10 ma.
- **San 2 ka taa san 8 na:** i be mg 250 di sipe 3 tile kono tile 7 kono ka se tile 10 ma.
- **San 8 san fe:** i be mg 250 ka se mg 500 ma, k'o di sipe 4 tile kono tile ka se tile 10 ma.

Ni bana gelenw don, i be hake folen ninnu sigiyoma 2 la.

5 Tetarasikiliniw: banakise caman fagalan

5.1 Tetarasikilini, *Tétracycline HCl*, *Oksitetarasikilini*, *Oxytétracycline*

Izinitigiw ka togo dalen ye teramisini ye (*Terramycin*), nka o da ka gelen.

Togo: _____

A forokonilama miligaramu 250 walima 500 be soro.

Hake: ___ sango _

A jima miligaramu 125, mililitiri 5 minen kono

Hake: ___ sango _

A jedimi tulu 1%

Hake: ___ sango _

Tetarasikilini ye banakise caman fagalan ye; o koro, ko a be banakise suguya caman kele. Tetarasikilini ka kan ka kunu, o de ka ni, ani o kololow ka dogon ka teme a pikiri kan.

Tetarasikilini be ta:

- Kono boli walima togotogonin min sababu ye banakise walima tumu ye
- Mura basigilen
- Ninakilidegunbanaw
- Kono boli min sababu ye kononatumu ye
- Solodimi walima furudimi
- Damajalan

Tetarasikilini te fosi je mura gansan na.

A te mako je banamisenni caman furakeli la, i n'a fo penisilini walima silifa (*sulfas*). Ani fana, a da ka gelen. A man kan ka ta ka caya.

Faratiw ni yeretangacogow:

1. Musokɔɔmaw man kan ka tetarasikilini ta, barisa a be se ka den jinw ni a kolow fin. O ko kelen kɔɔɔn, den minnu te san 8 bɔ, olu man kan ka tetarasikilini ta fewu fo ni a jɛci gelen be yen, wa a tali kuntaala man kan ka janya fana. Eritromisini de tali ka fisa.
2. Tetarasikilini tali be se ka kɔɔɔboli walima dumuniyelemabaliya bila mɔɔɔ la, kerenkerennya la ni a tali kuntaala janyara.
3. A farati ka bon ka tetarasikilini ta, min kɔɔɔlen don walima min tawaati temena (dati banna).
4. Walasa tetarasikilini ka a ka baara ke fari la ka jɛ, banabagato man kan ka nɔɔɔ walima kumukelelan ta lere 2 ka kɔɔn fura tali jɛ walima a talen kɔ.
5. Tetarasikilini be kurukuru bila mɔɔɔ dɔw la ni u ye waatijan ke tile kɔɔɔ.

Tetarasikilini **tata hake** (kilogramu kelen o kelen, a miligramu 20 fo a miligramu 40, don o don) – a forokonilama miligramu 250 ani a jilama miligramu 125, min be mililitiri 5 la.

Aw be tetarasikilini ta sipe 4 don o don, tile 7 fo tile 10. A diko kelen o kelen, aw be a:

- **Denyereninw:** i be miligramu 250 (forokoni 1) di
- **San 8 fo san 12 ma:** Miligramu 125 (forokoni tila walima kafeminkutu jɛ 1) di
- **Den minnu si te san 8 bɔ:** A fɔra ko **tetarasikilini man kan ka di** denw ma, olu ka kan ka kotirimɔkizazɔli walima eritromisini de ta.

Ni bana ka jugu ani banamisen dɔw be yen i n'a fɔ nɔɔɔɔn, barakɔɔɔladimi, tɔɔɔtɔɔɔn, musoylabana, furudimi ani nɔɔɔkenɛbana, aw be a hake kofɔlen ninnu jɔɔɔn fila di banabagato ma (fo ni a bɔra denfitiniw la).

Ni tɔɔɔtɔɔɔn don (yɔɔɔ min tetarasikilini ka jɛ tɔɔɔtɔɔɔn ma): aw be a hake kofɔlenw di, nka a kana teme tile 3 kan.

Ni a be ke jɛw la, aw ye sɛben jɛ [55](#) laje.

5.2 Dɔkisisikilini, *doxycycline* (izinitigiw ka tɔɔɔ dalen: *wibaramisini, vibramycine*)

Tɔɔɔ: _____

a Forokonilama walima a furakiselama miligramu 100 be sɔɔɔ

Hake: __ sɔɔɔ __

A pikiri miligramu 100 be sɔɔɔ

Hake: __ sɔɔɔ __

Dɔkisisikilini ye tetarasikilini suguya ye min da ka gelen ani min be ta sipe fila dɔɔɔn tile kɔɔɔ; ale te ta sipe 4. Ni a be sɔɔɔ, ani tetarasikilini bɛɛ be ta bana suguya kelen kama. **A faratiw ni a yeretangacogo ni tetarasikilini bɛɛ taw ye kelen ye.**

Dɔkisisikilini **tata hake**—furakise miligramu 100

Aw be dɔkisisikilini ta sipe fila don o don, tile 7 fo tile 10.

A diko kelen o kelen aw bɛ a:

- Baliku: Miligaramu 100 (furakise 1) bɛ di a ma
- Denmisen san 8 fo san 12 ma: Miligaramu 50 (furakise 1 tila) di a ma
- Ni denmisen minnu tɛ san 8 bɔ: **aw kana dɔkisisikilini di olu ma.**

Ni tɔgɔtɔgɔnin don (dɔkisisikilini bɛ se ka tɔgɔtɔgɔnin furake yɔrɔ minnu na)

Aw bɛ a miligaramu 6 di, kilogaramu kelen o kelen. Walima aw bɛ a di ka ben a tigi si hake ma:

- San 8 fo san 12, aw bɛ a miligaramu 150 di siɲɛ kelen dɔrɔn.
- San 12 ni kɔ: aw bɛ a miligaramu 300 di siɲɛ kelen dɔrɔn.

6 Kuloranfenikoli, *Chloramphénicol*: bana gɛlɛn dɔw kɛlɛlan

6.1 Kuloranfenikoli, *Chloramphénicol* (izinitigiw ka tɔgɔ dalen: Kuloromisetini, *Chloromycetin*)

Tɔgɔ: _____

A forokonilama miligaramu 250 bɛ sɔrɔ

Hake: _____ sɔngɔ _____

A jilama miligaramu 150 bɛ sɔrɔ mililitiri 5 la

Hake: _____ sɔngɔ _____

Pikiri miligaramu 1.000 bɛ sɔrɔ butelini kelen kɔnɔ

Hake: _____ sɔngɔ _____

Nin fura in bɛ banakise suguya caman faga. A da ka nɔgɔn, nka farati dɔw bɛ a tali la. O kɔsɔn, a tali ka kan ka dan hake la.

Kuloranfenikoli ka kan ka ta tifoyidi ni banagɛlɛnw na, banagɛlɛn minnu tɛ se ka furake ni silifa, penisilini, tetarasikilini, walima anpisilini ye. Bana minnu bɛ dankari jɛnamaya la, i n'a fɔ kanjabana, belenin, nugulajoli, jolidɛsɛ walima jibaatɔfarigan juguman, kuloranfenikoli bɛ se ka ta ni fura kɔlɔlɔntanw tɛ yen (i n'a fɔ sefalɔsiporini, cephalosporines).

Anpisilini bɛ mako jɛ i n'a fɔ kuloranfenikoli, walima ka tɛmɛ o kan, wa a farati man bon.

Aw ye aw janto: kuloranfenikoli bɛ fiɲɛ bila mɔgɔ dɔw joli la. A farati ka bon, kɛrenkɛrɛnɛnya la, denyerɛniw ma. **Ni banajugu bɛ den na, a dun tɛ kalo 1 bɔ; a ka fisa ka anpisilini di a ma.**

Aw bɛ aw hakili to a la, aw kana tɛmɛ kuloranfenikoli tata hake fɔlɛn kan cogosi la.

Denyerɛniw ka tata hake ka dɔgɔn (aw ye a lajɛ gafe jɛ nataw la).

Aw kana mɛn a tali la, ani fana aw kana to ka segin a tali kan.

Yɔɔɔ caman na, kuloranfenikɔli tɛ se ka tifoƳidi furakɛ bilɛn. O yɔɔɔw la, aw bɛ se ka siporofilɔkisasini, *ciprofloxacin*, walima kotirimɔkizazɔli, *cotrimoxazole* lajɛ.

Kuloranfenikɔli tali ka fisa a pikiri kɛli ye, ani fana o farati man bon. Fo ni banabagatɔ tɛ se ka kuloranfenikɔli kunu, n'ɔ tɛ, **aw kana a pikiri kɛ abada**.

Kuloranfenikɔli **tata hake** (miligaramu 50 fo miligaramu 100, kilogaramu kelen o kelen, don o don) – forokoni miligaramu 250, walima a jima miligaramu 125, min bɛ mililitiri 5 la.

Aw bɛ a kunuta di sɳɛ 4 don o don.

A diko kelen o diko kelen, aw bɛ a:

- **Baliku:** miligaramu 500 fo miligaramu 750 di (forokoni 2 fo ka se forokoni 3 ma). Ni tifoƳidi, belɛnin ani banajugu wɛrɛw don, aw bɛ dɔ fara a tata hake kan (ni aw bɛ a forokoni 3 di sɳɛ 4 don o don, o bɛ bɛn forokoni 12 ma tile kɔɔɔ).
- **Ni den ye san 8 ka se san 12 ma:** aw bɛ a miligaramu 250 (forokoni 1 walima a jima kafeminkutu ɳɛ 2) di.
- **Denmisenni san 3 fo san 7,** o ka tata hake ye a miligaramu 125 (forokoni ½ walima kafeminkutu ɳɛ 1) ye.
- **Den kalo kelen fo ka se san 2 ma:** aw bɛ a miligaramu 12 (a jima mililitiri 1/2, walima a forokoni 1/20, ka o 1 ta) ka bɛn den girinya hake ma. (o cogo la, den min girinya ye kilogaramu 5 ye, o ka tata hake bɛ bɛn miligaramu 60 ma, kafeminkutu ɳɛ ½ walima forokoni ¼, a tako kelen o tako kelen.

7 Silifonamidi, *Sulfamides*: fura da nɔɔɔn don, min bɛ an senkɔɔɔbana caman furakɛ

7.1 Silifametɔkizazɔli, *Sulfamethoxazole*, silifizɔkizazɔli, *Sulfisoxazole*, silifadɔkisini, *Sulfadoxine*

Tɔɔɔ: _____ hake: _____ sɔngɔ _____

Silifa walima silifonamidi bɛ banamisenni caman kɛlɛ. U da ka nɔɔɔn ani u bɛ sɔɔɔyɔɔɔ caman na, nka u bɛ to ka faritanabanaw bila mɔɔɔ la. Silifonamidi bɛ fura fɛn o fɛn na, ni o ye ɳɛɳɛ walima kurukuru bila aw la, aw bɛ o tali jɔ.

Silifa bɛɛ tacogo ni u tata hake tɛ kelen ye. Sani aw ka silifa suguya o suguya ta, aw ye aw jija ka a tacogo ni a tata hake dɔn.

Aw ye aw hakili to nin na: a nafa ka bon ka **ji caman min**, jifilɛn ɳɛ 8 ɳɔɔɔn don o don, ni aw beka silifa ta walasa a kana fɳɛ bila kɔmɔkiliw la.

Ni silifa beka kurukuru, logologo, ɳɛɳɛ, kolotugundadimi, solodimi walima ni joli bɛ bɔ sugune na, aw bɛ **a tali jɔ ani ka ji caman min**.

7.2 Kotiri, Cotrimoxazole, TMP-SMX

Nin fura ye sulfametɔkzazoli ni sumayafura faralen ɲɔɲɔn kan (*sulfaméthoxazole avec triméthoprime*), dɔw b'a wele ko TMP-SMX.

Banakisefura 2 ɲagamini ɲɔɲɔn na u sɔngɔ ka ɲɔɲɔ, a fana be se ka ke ka bana caman furake i n'a fɔ ɲegenebaralabanaw (sukenesira banani), salmonbana, ani tulolabana. Fura ɲuman don Sidatɔw ka bana na. A fana be se ka sida sun ka bana lawulilen caman kunben.

Kunnafoɲi nafama

I kana sɔn ka kotiri di denyereninw ma minnu si te dɔgɔkun 6 bɔ fɔlɔ. Fari banni a la o kɔlɔlɔw ka ca. O kɔlɔlɔw ye farigan ye, ninakili bɔli geleya, walima kurukuru bɔli fari la. I be kotiri dili dabila den ma n'a be ka kurukuru bɔ a fari la walima n'i ɲe b'a la ko a tali be ka kɔlɔlɔw da.

A tacogo

Kotiri бага be yeɓema-yeɓema ka tali ke a dilafura 2 hakew yeɓema-yeɓemali kan. O la, a be se ka dila ni 200/40 ye (min kɔrɔ ye ko sulfametɔkzazoli mg 200 ni sumayafura mg 40 ɲagaminen don ɲɔɲɔn na) walima 400/80 walima 800/160. A sumani hake be jatemine dɔrɔn a kɔnɔsumayafura hake fe.

Bana caman na:

- **Ka bɔ kalo 6 la ka taa san 5 la:** i be sulfametɔkzazoli mg 200 + sumayafura mg 40 kan k'o di sije 2 tile kɔnɔ
- **Ka bɔ san 6 la ka taa san 12 la:** i be sulfametɔkzazoli mg 400 + sumayafura mg 80 kan k'o di sije 2 tile kɔnɔ
- **San 12 san fe:** i be sulfametɔkzazoli mg 800 + sumayafura mg 160 kan k'o di sije 2 tile kɔnɔ.

Sida sun be den minnu na, a tacogo olu fe walasa ka galakanɔrɔ kunben:

- **Sani a kalo 6 ka dafa:** i be sulfametɔkzazoli mg 100 + sumayafura mg 20 kan k'o sɔgɔli ke a la sije 1 don o don
- **Kalo 6 ka taa san 5 la:** i be sulfametɔkzazoli mg 200 + sumayafura mg 40 kan k'o sɔgɔlike sije 1 don o don.
- **San 6 ka taa san 12 la:** i be sulfametɔkzazoli mg 400 + sumayafura mg 80 kan k'o sɔgɔli ke a la sije 1 don o don.
- **San 14 ka yelen:** i be sulfametɔkzazoli mg 800 + sumayafura mg 160 kan (400/80 furakise ɲɔɲɔn 2 walima furakise den 1 min бага be o fila ta bɔ) k'a sɔgɔ n'o ye sije 1 don o don.

8 Sefalɔsipuriniw, Cephalosporines

Ninnu ye banakise fagan ɲumanbaw ye, minnu be banakise suguya caman faga. U da ka gelen ani u pikiri dɔrɔn de be sɔrɔ. Nka u kɔlɔlɔ ni u farati man ca i n'a fɔ banakisefagan tɔw. Ni a be sɔrɔ, a be se ka ke ka banajugu caman furake.

A suguya caman be yen, i n'a fɔ sefazolini, *cefazolin (Anecef)*, sefalekisini, *cephalexin (Keflex)*, sefaradini, *cephradine (Velosef)*, sefirɔkisini *cefuroxime (Ceftin)*, sefɔkisitini *cefoxitine (Mefoxin)*, sefitiriyazɔni *ceftriaxone (Rocephin)*, sefotakisimi *cefotaxime (Claforan)*, ani sefitazidini *ceftazidime (Fortaz, Taxidime, Tazicef)*. Sefalɔsipurinini suguya caman be ke ka sinkɔɔkeredimi, sugunesiralabanaw, nɔɔɔbana (tifoɔyidi), nugulabanaw walima solodimiw, kololabanaw walima kanjabana furake.

Sani aw ka fura ninnu ta, aw be kunnafoni jini u kɔɔɔɔɔ ni u tata hakew kan. Ani fana, aw kana u ta bana misenniw na, bana minnu be se ka furake ni banakisefagalan da dumanw ye.

8.1 Sefitiriyakizɔni, *Ceftriaxone*

Tɔɔɔ: _____

pikiribara (hake): _____ be sɔɔɔ (sɔɔɔɔ) _____

Sefitiriyakizɔni ye banakisefagalan farinman ye, banakise mana farifan be labɔ min be ke ka o furake ani kanjabana, nka fura don min farati ka bon denyereniw ma, ni aw ma dese aw kana furakeli ke ni nin fura in ye. Nin fura kelen in kofɔlen do n leminenpo fana na ka fara denyereniw ka jedimi kan min sɔɔɔ la a ba ka leminenpo fe.

A kɔɔɔɔɔ

A pikiri be se ka farinya. Aw be se ka a ni lidokeni 1% jagami ni aw be a kecogo dɔn

A NAFA KA BON! Aw kana a di denyereni ma min te dɔɔɔkun kelen bɔ. Aw kana a di den sebaliw fana ma, kerenkerennenya la minnu ka dɔɔɔ. Aw kana a di sayineretɔ ma.

A pikiri kecogo: Fura in pikirilama dɔɔɔn de be sɔɔɔ walima a jolisirafe ta.

Ni sopisi ye denyereni mine a tile 7 temenen.

Kilogaramu kelen o kilogaramu kelen, aw be a pikiri miligaramu 50 ke siɔe kelen. O la:

- Ni den janya be hake la, a be kilogaramu 3 bɔ, aw be miligaramu 150 pikiri ke a la.

Ni bana ka jugu den na, min tile 7 temena, ni banakisefagalan were te aw bolokɔɔ, kilogaramu kelen o kilogaramu kelen

Aw be a miligaramu 75 pikiri ke, siɔe kelen don o don tile 7 kɔɔɔ fo ka se tile 10 ma. O la:

- **Ni denyereni ye kilogaramu 3 ye,** aw be a miligaramu 225 pikiri ke siɔe kelen don o don.
- **Ni den ka kɔɔɔ ani a be kilogaramu 6 bɔ,** aw be a miligaramu 450 pikiri ke siɔe kelen don o don.

Ni tɔɔɔtɔɔɔnin jugumanba don :

Kilogaramu o kilogaramuN, aw be pikiri miligaramu 50 ke a tigi la don o don siɔe kelen fo tile 5, nka aw kana baliku ta caya ni garamu 4 ye tile kɔɔɔ, walima ka denmisenni ta caya ni garamu 1 ye tile kɔɔɔ.

- **Baliku:** garamu 1 ka se garamu 2 ma sije kelen tile kɔɔ
- **Denmisenni san 8 ka se san 12 ma:** garamu 1 sije kelen tile kɔɔ
- **Denmisenni san 3 ka se san 7 ma:** miligaramu 500 sije kelen tile kɔɔ
- **Denmisenni san 2 ka se san 3 ma:** miligaramu 250 sije kelen tile kɔɔ

Nin kanjabana don :

Kilogramu o kiligaramu, aw be pikiri miligaramu 100 ke a tigi la don o don, aw a tila pikiri keko 2 (aw be tilance ke a tigi la leri 12 o leri 12). Aw be anpisilini fara a kan. Aw ye gafe je [§14-4.2](#) laje.

9 Banakisefura suguya wɛrɛw

9.1 Siporofilokisasini, *Ciprofloxacin*

A ka ca a la a ye: miligaramu 250, 500, walima 750 furakise ye.

Tɔɔ: _____ kise (hake): _____ be sɔɔ (sɔngɔ) _____

Siporofilokisasini ye banakise suguya caman fagan ye, a ni kinoloni (*quinolones*) bee ye suguya kelen ye. U be banamisenni caman furake, i n'a fɔ: wololabanaw, kololabanaw, furulabanaw walima jegenekesiralabanaw (jegenɛbarani). Yɔɔ caman na duniya kɔɔ, siporofilokisasini teka se banaw kɔɔ, o de la, aw man kan ka a ta banaw la, a kofɛn te sigida minnu bana furakeli la. A fura in man kan ka di denmisenniw ma.

A kɔɔɔɔ

Dusɔɔɔɔ, kɔɔɔɔ, fɔɔɔ, kunkolodimi, jɛnamini, fari bilenbilenni walima kaba.

A nafa ka bon

Aw kana a ta ni aw kɔɔɔɔ don walima ni den be aw sin na. Aw kana a ni kɔɔɔɔɔɔɔɔ suguyasi ta jɔɔɔɔ fe.

A ka ca a la, siporofilokisasini man teli ka sen fasajuruba faga. Ni bana ma geleya, a man kan ka di denmisenniw ma, denmisenni minnu si ma san 16 bɔ ka a da a kan, olu sen fasaba ma kɔɔɔ fɔɔ. Waati min aw beka fura in ta, ni aw senkuruba ye aw dimi, aw be fura tali jɔ o yɔɔɔɔɔɔɔɔ bee.

A tacogo

Banamisenni caman na

Aw be a miligaramu 250 fo a miligaramu 750 di don o don fo leri 24 banamisenni taamasijɛw tununen kɔ.

Balajamamakɔɔɔɔɔɔɔɔ na

Aw be a miligaramu 500 di sije 2 don o don, tile 3 kɔɔ

Kunfilanitu la (ni siporofilokisasini be se ka kunfilanitu kele)

Aw be a garamu 1 dɔɔɔn di (miligaramu 1.000), siɲe 1 pewu.

Belenin ani ni ne sigilen don kɔɔɔ na

Aw be siporofilokisasini ni banakisefagalan werew di ɲɔɔɔɔn fe. Aw ye gafe ɲe [51](#) laje.

9.2 Kilindamisini, *Clindamycine*

Tɔɔɔɔ: _____

a Forokonilama miligaramu 25, 75, 150 ani 300 be sɔɔɔ

Hake: __ sɔɔɔɔ __

Jilama miligaramu 15 be sɔɔɔ mililitiri la

Hake: __ sɔɔɔɔ __

Kilindamisini ye banakisefagalan farimanba ye, min ni linkosamidi, lincosamide ye suguya kelen ye, o min be ke ka banamisenni caman furake. Kerenkerennenya la, kilindamisini be ke ka banaw furake, i n'a fo kololabanaw, penisilini, desera bana minnu na. A ni kinini, (*quinine*) be se ka fara ɲɔɔɔɔn kan ka musokɔɔɔmaw ka sumaya furake (aw ye seben ɲe [366](#) laje ka kunnafoni sɔɔɔ a tata hake kan)

A faratiw ni yeretangacogow

Ni kɔɔɔɔboli ye aw mine ka aw to kilindamisini tali la, aw be a ɲɔ o ɲɔɔɔɔn bee la barisa a be se ka geleyaba dɔw lase aw ma.

A tata hake

Kilindamisini tata, siɲe 3 don o don. A tako kelen o kelen:

- Baliku ka tata hake ye miligaramu 150 fo miligaramu 400
- Denmisen san 8 fo san 12 ka tata hake ye miligaramu 150 fo miligaramu 300
- Denmisen san 3 fo san 7 ka tata hake ye miligaramu 75 fo miligaramu 150
- Denmisen minnu si te san 3 bo, olu ka tata hake ye miligaramu 37 fo miligaramu 75

9.3 Zantamisini, *Gentamicine*

Zantamisini ye banakisefura farimanba ye min be bo mugusukarow furakulu kɔɔɔ. A dicogo ye sɔɔɔli dɔɔɔɔn keli ye walima sɔɔɔmudonta IV (jolisira fe). A fura in be se ka kɔɔɔkiliw tiɲe ani ka fiyen bila tulo ka menni na. O de kɔɔɔɔn a tali ka kan ka ke furakeli gelemanw dɔɔɔɔn na. Ni galakanɔɔɔ walima kanjabana don denmisenkunda ani denyereninkunda, i be zantamisini ni anpisilini ɲagaminen di. Bo ɲe [43](#) laje walasa ka u sumancogo dɔn.

Kunnafoni nafama

Zantamisini ka kan ka di ni a hake yereyere la. A dama temeni be na ni kɔɔɔkiliw tiɲeni walima tulogeren kudayi ye. Hake min ka kan ni den girinya ye, i b'o dɔɔɔɔn di. I kana a hake donni jate

ta den si hake ma. I kana zantamisini dili kuntaala teme tile 10 kan. I b'i janto fura duulenbadi la den ma (miligaramu 10 litiri 1 na, o dili ka fisa ni miligaramu 40 litiri 1 na ye).

Ni kanjabana don: Kilogaramu o kilogaramu, aw be zantamisini pikiri miligaramu 2 ke a tigi la. O ko kilogaramu o kilogaramu aw be zantamisini pikiri miligaramu 1,7 ke a tigi la, leri 8 o leri 8. Aw be a ni anpisilini di ɔɔɔnfe.

10 Damajalan ni npɔɔɔn furaw

Nin bana ninnu taamasijɛ folɔw beɛ ye kelen ye, ani fana u fila ka teli ka mɔɔɔ mine ɔɔɔn fe (aw ye seben jɛ [236](#) lajɛ). Hali ni a wari ka ca, walima a ka gelen ka npɔɔɔn segesegeli ke, a ka fisa ka a bana fila in beɛ furake ɔɔɔn fe. A ka fisa fana ka musow ka leminanpo fana furake (aw ye seben jɛ [237](#) lajɛ).

Ni damajalan don, aw be nin fura do la kelen ke:

Sefitiriyazoni (*ceftriaxone*), o pikiri miligaramu 250 sije kelen

walima

Sepikitinomisini (*spectinomycine*), o pikiri garamu 2 sije kelen

Muso kɔnɔmaw ni denbatigiw man kan ka sepikitinomisini ta.

Ni npɔɔɔn don, aw be ninnu ta:

Dɔkisisikilini, *doxycycline* (seben jɛ [355](#)), o miligaramu 100 be ta sije 2 don o don tile 7 kɔnɔ.

WALIMA

Azitoromisini, *azithromycine* garamu 1 be ta, sije kelen dɔɔɔn

WALIMA

Amɔkisisilini, (*amoxicilline*, seben jɛ [355](#)), garamu 500 be ta, sije 3 don o don tile 7 kɔnɔ

WALIMA

Eritoromisini, (*erythromycine*, seben jɛ [354](#)), miligaramu 500 kunu sije 4 don o don tile 7 kɔnɔ. Ni aw be eritoromisini ta, aw be a ta dumunike waatiw la tuma beɛ.

WALIMA

Tetarasikilini (*tetracycline*, seben jɛ [355](#)), miligaramu 500 be ta, sije 4 don o don tile 7 kɔnɔ

Ni musokɔnɔma don walima ni a beka sin di den ma, a man kan ka tetarasikilini ta. Musokɔnɔmaw ni denbatigiw be se ka azitoromisini, eritoromisini, walima amɔkisisilini ta.

11 Sogwawgoninje furaw

Ni aw be sogwawgoninje furake, a ka fisa ka fura caman ta jwgon fe walasa ka a banakisew faga. A furakeli be damine ni fura suguya 4 ye. Ni fura tata suguya ma caya, banakise bena a kologeleya furaw kwo, o la bana furakeli be geleya.

Sogwawgoninje furakeli be men sen na, a ka ca a la, a be se kalo 6 ni ko ma ani a fura ka kan ka ta don o don. **Sogwawgoninje furakeli menni sen na, o nafa ka bon kosebe**, barisa, o be banakise faga; ka bana bali ka segin ko; a kana yeleva mwo were fe ani ka banakise bali ka se fura kwo.

Banakise ka se fura kwo, o kwo ye ko fura juman danogonw te se ka banakise faga bilen. Sogwawgoninje min be a kolo geleya fura caman kwo, o furakeli da ka gelen, o la furaw ka kan ka ta kalo 8 fo kalo 20 kwo, wa fana kwokwo be u la. Sogwawgoninje min kolo ka gelen fura tako jugu kwo o furake ka gelen. Sogwawgoninje furaw be soro a segesegeli yoro la fu, walima da nagon na, jamana nemokwo ka deme kwo. Ni a segesegeli yoro baarakelaw be se ka daji segesege ka ne walasa ka a don ni sogwawgoninje don, o la, a suguya bena don ani a fura lakikaw be ke ka a furake jona.

A donbaga nanaw ka ladilikan nafa ka bon kosebe, ka da a kan furakeli be to ka yeleva, a banakisew beka u kolo geleya furaw kwo ani fura kuraw be se ka soro. Ani fana furaw be di demebaga dow fe sije 3 don don dokun kwo minnu tata hake ka ca.

Sogwawgoninje furakewo kofolen don seben ne nata la (seben ne [360](#)). Isoniyazidi, **isoniazide** (INH) ni rifanpisini, **rifampicine** ka kan ka ta jwgon fe tuma be sogwawgoninje furakeli la. Etambutoli, **ethambutole** ni seterepitomisini, **streptomycine** fana be to ka ke ka sogwawgoninje furake. Ni aw be pirazinamidi, **pyrazinamide** ta, inh be min na, aw be a ni rifanpisini ta jwgon fe, a ka ca la o be bana ban.

Ni furaw ye farijere bila aw la, ka fari ni new ke nere ye (sayi), walima kondimi ka aw mine, aw be a new keneyabaarakela do ye, ka a don ni aw be se ka yeleva don furaw tata hake la walima ka furaw yere falen. Ni u be logologo bila aw la, aw be furaw tali jo fo aw ni keneyabaarakela do ka jwgon ye. Aw be do ye ka a to yen ni aw beka sogwawgoninje furaw ta, kerengerenya la isoniyazidi.

Isoniyazidi be sogwawgoninje bali ka yeleva banabagato somokwo fe walima sidatwo. A ka ca la sidabana ni sogwawgoninje ka teli ka mwo mine jwgon fe, o la a ka fisa ka bana fila in be segesegelike ni u do la kelen be mwo la.

11.1 Furakeli minnu wajibiyalen don

Aw be a pini ka a don aw ka mara keneyabaarakelaw fe, fura jagaminen minnu wajibiyalen don aw ka sigida la. Ni aw ma se ka kunnafoni soro u fe, aw be nin fura jagaminen do ta:

1. Ni sogwawgoninje daminetwo don, aw be isoniyazidi, rifanpisini, etambutoli ni pirazinamidi di kalo 2 kwo. Hake dow ka kan ka ta don o don. O ko, aw be pirazinamidi ni etambutoli tali jo, nka aw be to rifanpisini ni isoniyazidi kan kalo 4 were kwo.
2. Isoniyazidi te se bana kwo yoro minnu na, walima ni sidatwo don, aw be isoniyazidi, rifanpisini, etambutoli ni pirazinamidi di kalo 2 kwo. O ko, aw be pirazinamidi tali jo,

nka aw be to rifanpisini, isoniyazidi ni etanbutoli tali la kalo 4 were kono. U hake tata bee ka kan ka ta don o don.

3. Ni a tigi delila ka sogwosogwoniye furaw ta, nka a banana tuguni, aw be isoniyazidi, rifanpisini, etanbutoli, pirazinamidi ni seteropitomisini di a ma kalo 2 kono. O ko, aw be isoniyazidi, rifanpisini, etanbutoli di a ma kalo 1 kono. O ko aw be to rifanpisini, isoniyazidi ni etanbutoli tali la kalo 5 were kono. U hake tata bee ka kan ka ta don o don.
4. Sogwosogwoniye be musokonoma minnu na, olu ka kan ka dogwotwoba do ka bilasirali kan jini. Ni aw ma se ka o soro, aw be fura jagaminenw ta, fura minnu kofra numero 1 la (pirazinamidi sen te a la), walima numero 2 la. Aw kana seteropitomisini ta abada konomaya waati. Ani fana, aw be vitamini B₆ (piridokisini, *pyridoxine*) miligaramu 50 di don o don.

11.2 Isoniyazidi, *Isoniazide* (INH)

Togo: _____ Hake: __ sogo __

A furakiselama miligaramu 100 walima 300 be soro

Nin ye sogwosogwoniye fura folo ye. Sogwosogwoniye furakeli la, ale ni rifanpisini ani sogwosogwoniye fura were ka kan ka ta jwgon fe tuma bee. A kelen be se ka ta sogwosogwoniye kumbenni na. Yoro dow la, isoniyazidi te se ka sogwosogwoniye furake.

A faratiw ni a yeretangacogow:

Tuma kelen kelenw na, isoniyazidi be jolidesebana, bolofasadimi ni senfasadimi ani fasayelema walima kirinni bila mogo la, kerengerennenya la balodese be mogo minnu na.

Nin kololow be se ka furake ni piridokisini (vitamini B₆) tali ye don o don (seben ne [393](#)).

Tuma dow la, isoniyazidi be fiye bila mogo bipe na.

Ni sayi taamasijew, farijeye, dumunikebaliya, konodimi (seben ne [172](#)) yera mogo min na ka a to isoniyazidi tali la, o tigi ka kan ka fura in tali jo.

Isoniyazidi **tata hake** (miligaramu 5, kilogaramu o kilogaramu, don o don ni baliku don;

Denmisenniw ta ye miligaramu 10 ye, kilogaramu o kilogaramu, don o don) a furakiselama miligaramu 100 fana be se ka di.

Aw be isoniyazidi di siye kelen don o don. A tako kelen o kelen aw be:

Baliku: miligaramu 300 (furakise den 3)

Denmisenw: miligaramu 50 (furakise 1/2), kilogaramu 5 o kilogaramu 5.

Ni sogwosogwoniye juguman be denmisen na, walima kololasogwosogwoniye be mogo minnu na, olu be se ka a tata hake jwgon fila ta fo kwoya ka na.

Walasa ka sogwosogwoniye jwgon ka bana bali ka a kerefe mow mine, walima sidatow, a wajibiyalen don ka inh tata koflen di olu ma kalo 6 fo san 3.

11.3 Rifanpisini, Rifampicine

Tōgō: _____ hake: ___ sōngō: ___

A furakiselama walima a forokonilama miligaramu 150 walima 300 be sōrō

Nin banakisefagalan fanga ka bon kosebe sōgōsōgōninje keḗli la. A kelen tali be a to bana be a kolo geḗya fura kōrō. Ni a ni isoniyazidi ani sōgōsōgōninje fura were farala jōgōn kan, o be kalo caman bō furakeli kuntaala janya na.

(Rifanpisini be ke ka banaba (kuna) fana furake. Aw ye seben je [362](#) laje).

Rifanpisini tali man ka ka jō fewu. Aw ye aw jija a kana ban aw bolo kōrō.

A faratiw ni a yeretangacogow:

Rifanpisini be se ka fiḗe jugu bila biḗe na. Biḗedimi be mōgō min na, walima muso kōnōma, olu ka kan ka nin fura in ta keneyabaarakela dō ka kōḗsi kōnō.

A kōḗḗw: rifanpisini tali be sugune, jeji, kari ani wōsiji je ke bileman ye. Tuma dōw la, rifanpisini be nin degun ninu bila mōgō la: farigan, dumunikebaliya walima dumuni kojugu, fōḗḗ, dusupugun, hakili jagami, kurukuruni ani koli degunw.

Rifanpisini be bangekōḗsifuraw fanga dōgōya. Muso minnu beka bangekōḗsifurakisew ta, olu ka kan ka ladilikan dō jini fura in tata hake cayacogo kan. Walima u be se ka fēere werew ke, i n'a fō manani, mununani, walima falaka ni u beka nin fura in ta.

Rifanpisini be sidabanafura (ARV) bali ka a ka baara ke ka je. A ka fisa aw ka kuma dōgōtōrō faamuyalen dō fe.

Rifanpisini **tata hake** sōgōsōgōninje keḗli la (miligaramu 10 kilogaramu o kilogaramu don o don): aw be se ka a furakiselama walima a forokonilama miligaramu 150 walima 300 ta.

Aw be rifanpisini ta siḗe kelen don o don, leri 1 ka kōn dumuni je walima leri 2 dumuni, kōfe.

A diko kelen o kelen, aw be:

- Baliku: miligaramu 600 (furakise miligaramu 300 den fila, walima miligaramu 150 den 4)
- Denmisen san 8 fo san 12: miligaramu 450
- Denmisen san 3 fo san 7: miligaramu 300
- Denmisen minnu te san 3 bō: miligaramu 150

11.4 Pirazinamidi, Pyrazinamide

Tōgō: _____ Hake: ___ sōngō: ___

A furakiselama miligaramu 400 be sōrō ka caya

A faratiw ni a yeretangacogow

Kunnafofi caman te yen ka a fo ko pirazinamidi be geleya don kɔnɔmaya la, o la, musokɔnɔmaw ka kan ka ale ta ni o ye a sɔrɔ ko isoniyazidi te se bana kɔrɔ u ka sigida la. A ka fisa aw ka a jefɔ dɔgɔtɔrɔ faamuyalen dɔ ye.

A kɔlɔkɔw: A be se ka funu ni kolotugundadimi, dumunikebaliya, dusunugun, fɔnɔ, suguneki degun, farikolosegen ani farigan bila mɔgɔ la.

Pirazinamidi **tata hake** (miligaramu 25 kilogaramu o kilogaramu, don o don): aw be se ka a furakiselama miligaramu 400 ta

Aw be a tata hake 1 ni sogwogwoginje fura dɔ di jɔgɔn fe don o don. A diko kelen o kelen, aw be:

- Baliku: miligaramu 1600 walima 2000 (furakise den 4 walima den 5)
- Denmisen san 8 fo san 12: miligaramu 800 (furakise den 2)
- Denmisen san 3 fo san 7: miligaramu 400 (furakise den 1)
- Denmisen minnu te san 3 bɔ: miligaramu 200 (furakise den 1 tila)

11.5 Etanbutɔli, *Éthambutol*

Izinitigiw ka tɔgɔ dalen: miyanbutɔli, *Myambutol*.

Tɔgɔ: ____ Hake: __ sɔngɔ _

A furakiselama miligaramu 100 walima 400 be sɔrɔ

A faratiw ni a yeretangacogow:

Etanbutɔli be se ka jɛdimi bila mɔgɔ la walima ka jɛ tije yere ni a tata hake cayara ani ni a tali menna sen na. Aw ka kan ka fura in tali jɔ ni a ye jɛdimi bila aw la walima ni aw teka yelike a jɛ. Ni etanbutɔli ye jɛko geleya bila aw la, o be ban dɔni dɔni ni aw ye fura in tali jɔ.

Etanbutɔli **tata hake** (baliku ta: miligaramu 15, kilogaramu o kilogaramu, don o don; miligaramu 15 fo miligaramu 25, kilogaramu o kilogaramu, don o don ni denmisenw don): a furakiselama miligaramu 100 walima 400 be sɔrɔ.

Aw be a di sije kelen tile kɔnɔ

A diko kelen o kelen:

- Baliku: miligaramu 1200 (furakise miligaramu 400 den saba walima a miligaramu 100 den tan ni fila)
- Denmisenw: aw be miligaramu 20 di kilogaramu kelen o kilogaramu kelen. Nka ni kololasogwogwoginje don aw be a miligaramu 25 di, kilogaramu kelen o kelen.

11.6 Siterepitɔmisini, *Streptomycine*

Tɔgɔ: ____ hake: ____ sɔngɔ ____

A pikirijilama be sɔrɔ butelini kɔnɔ; ji garamu 1 be sɔrɔ butelini kelen kelen be kɔnɔ.

Siterepitomisini ye sɔɔɔɔɔɔninje fura jumanba dɔ ye. A man kan ka ke ka bana wɛɛ fosi furake, ka da a kan o be a to sɔɔɔɔɔɔninje ka se ka a kolo geleya fura kɔɔ.

A faratiw ni a yeretangacogow

Aw be aw hakili to a la kosebe, aw kana teme a tata hake fɔlen kan abada. Ni Siterepitomisini tata hake cayara ani ni a tali kuntaala janyara, a be se ka mɔɔ tulo geren. Ni aw tulo ye a damine ka mankanbɔ, walima ni aw ye a kɔɔsi ko aw tulo beka geren, aw be fura in tali jɔ ani ka taa dɔɔɔɔɔɔso la.

Musokɔɔmaw ni komokilidimitɔw man kan ka Siterepitomisini ta.

Siterepitomisini **tata hake** (miligaramu 15, kilogaramu kelen o kelen, don o don): aw be a pikiri ke, walima aw be ji ke a mugu garamu 1 na, ka o mililitiri 2 di.

Sɔɔɔɔɔɔninje furakeli la:

Aw be a pikiri 1 ke don o don fo dɔɔkɔn 8. A pikiri ke o ke:

- **Baliku:** garamu 1 (walima mililitiri 2)
- **Baliku minnu si ka ca ni san 50 ye:** miligaramu 500 fo 750 (mililitiri 1 fo 1.5)
- **Denmisen san 8 fo san 12:** miligaramu 750 (mililitiri 1.5)
- **Denmisen san 3 fo san 7:** miligaramu 500 (mililitiri 1)
- **Denmisen minnu si te san 3 bɔ:** miligaramu 250 (mililitiri 0.5)
- **Denyereniw:** aw be miligaramu 20 di olu ma, kilogaramu kelen o kelen; o la denyereni min girinya ye kilogaramu 3 ye, o ka tata hake ye miligaramu 60 (mililitiri 0.12) ye

12Banaba (bagi, kuna) furaw

Ni aw be banaba furake, a ka fisa aw ka a dɔn banaba suguya kelen min don.

Ni nɔ jemanw bɔɔɔ fari la ka a yɔɔ sogo kirin nka a kurukurulen te ani a jalen te, o be a jira ko banaba min be wele ko “**paucibacillary-PB**” be sɔɔ o tigi la, o la aw mako be jɔ fura 2 dɔɔn de la.

Ni fari be kurukuru, lala banaba min be wele ko “**multibacillary-MB**” be sɔɔ o tigi la, o be furake ni fura 3 ye. **Banaba furaw ka kan ka ta ni keneyabaarakela faamuyalen, walima dɔɔɔɔɔɔ dɔ ka bilasirali ye, ka da jamana ka furakeli bolodacogo kan.**

Banaba furakeli ka kan ka to sen na fo kalo 6 walima banabagatɔ si bɛɛ. Walasa ka banaba banakise bali a ka kolo geleya fura kɔɔ, a ka fisa ka fura ta waati bɛɛ, a kana jɔ fewu. Aw be aw jija fura kana ban aw bolo kɔɔ.

12.1 Furakɛcogo kofɔlen

Kunajalan la, aw be nin fura ninnu ta fo kalo 6

Aw be **dapisɔni**, **dapsone** ta don o don

Rifanpisini, **rifampicin** kalo o kalo

Kunaje (bagije) la, aw be nin fura ninnu beɛ ta fo san 1 (kalo 12):

Dapisɔni, **dapsone** don o don

Aw be **kulofazimini**, **clofazimine** caman ta don o don ani ka a tata hake caya kalo o kalo

Rifanpisini, **rifampicin** kalo o kalo

Waati dɔw la banabafuraw be faritanabana dɔ bila mɔɔɔ la, bana min be wele kunajeɲe. Fari yɔɔ dɔw be se ka kurukuru, ka funu, fasaw be se ka ja ani ka farigan bila mɔɔɔ la. A be se ka geleya dɔw lase banabagatɔ ma, i n'a fɔ kolotugundadimi, geneɲe, kɔkilifunu, sen walima bolo funu, walima ɲe bilenni ni a dimini, o min ka teli ka fiyen bila mɔɔɔ la.

Ni banaba ka jugu kosebe (fasajurumisennidimi, farisogo kirinni, fanga dɔɔɔya, ɲe jenijenini walima kɔkilidimi), a ka fisa ka banabafura ta, nka a ka ɲi ka dimimadafura dɔw ta fana (kɔritiko siteroyidi, *cortico-steroid*e). Aw be dɔɔɔɔɔ faamuyalen dɔ ka ladilikan ɲini, barisa kɔritiko be se ka geleya dɔw lase mɔɔɔ ma.

12.2 Dapisɔni, Dapsone, DDS

Tɔɔɔ: ____ hake: _____ sɔngɔ ____

A furakise miligaramu 25, 50 ani 100 be sɔɔɔ.

Tuma dɔw la dapisɔni be jolidese walima fariɲeɲe jugumanba bila mɔɔɔ la. Aw be tile kɔɔɔ boli dabila. Ni aw fari wolo beka wuli, aw be fura in tali ɔɔ.

Jantonyere la: Nin ye fura jugu ye. Aw be a bila yɔɔɔ la, denmisenniwo bolo te a sɔɔɔɔɔ min na.

Dapisɔni **tata hake:** miligaramu 2, kilogaramu kelen o kelen, don o don.

Aw be a ta siɲe kelen tile kɔɔɔ.

Ni aw te se ka a tigi girinya ta, aw be a di:

- **Baliku:** miligaramu 100
- **Denmisen san 10 fo san 12:** miligaramu 50
- **Denmisen minnu si te san 10 bɔ:** miligaramu 25

12.3 Rifanpisini, Rifampicine

Tɔɔɔ: ____ hake: _____ sɔngɔ ____

A furakiselama, walima a forokonilama miligaramu 150 ani 300 be sɔɔɔ.

Rifanpisini ye fura dagelen ye, nka a dɔɔni dɔɔɔn be banaba furake, o la a sɔngɔ bakuruba man ca. Aw be seben je [360](#) laje ka a kolɔɔw ni a faratiw dɔn. Ni aw be rifanpisini ta, aw be dɔgɔɔɔ faamuyalen dɔ ka ladilikan jini:

Rifanpisini **tata hake** walasa ka banaba furake (miligaramu 10 fo 20 kilogaramu kelen o kelen)—aw be a furakise miligaramu 300 ta.

Aw be rifanpisini di sije kelen kalo kɔɔɔ banaba furakeli la. Aw be a ta leri 1 ka kɔn dumuni je walima leri 2 dumuni kɔfe.

A diko kelen o kelen kalo kɔɔɔ:

- **Baliku:** miligaramu 600 (miligaramu 300 furakise 2)
- **Denmisen san 10 fo san 12:** miligaramu 450 (miligaramu 300 furakise den 1 ½)
- **Denmisen minnu si te san 10 bɔ:** miligaramu 300 (miligaramu 300 furakise 1)

12.4 Kulofazimini, *Clofazimine* (izinitigiw ka tɔgɔ dalen lanpereni, *Lamprene*)

Tɔgɔ: _____ hake: _____ sɔngɔ _____

A forokonilama miligaramu 50 ni 100 be sɔɔɔ

Kulofazimini fana ye fura dagelen ye.

Hali ni a te banaba banakise faga ka teme rifanpisini kan, a nafa dɔ ye ka banaba kolɔɔ dɔw kunben, kerenkerennyenya la, banaba min be wele ko kunaje.

A kolɔɔw: a be fari je ke bilenma ye. O te men sen na, a be tunu san 1 walima san 2 aw kelen kɔ ka fura tali jɔ. A be se ka furudimi walima dumuniyelemabaliya bila mɔgɔ la. Musokɔɔmaw man kan ka a ta.

Kulofazimini **tata hake** (miligaramu 1, kilogaramu kelen o kelen, don o don), aw be se ka a forokonilama miligaramu 50 fana ta.

Aw be a tata hake kelen di sije fila jɔgɔɔ dɔgɔkun kɔɔɔ, ka da a tigi si hake kan ani ka a tata hake caya sije kelen kalo kɔɔɔ.

A diko kelen o kelen:

- **Baliku:** miligaramu 50 (miligaramu 50 forokonilama 1) don o don
- **Denmisen san 10 fo san 12:** miligaramu 50 (miligaramu 50 forokonilama 1) tile fila o tile fila.
- **Denmisen minnu si te san 10 bɔ:** miligaramu 50 (miligaramu 50 forokonilama 1) sije fila dɔgɔkun kɔɔɔ

A diko kelen o kelen kalo kɔɔɔ:

- **Baliku:** miligaramu 300 (miligaramu 50 forokonilama den 6)
- **Denmisen san 10 fo san 12:** miligaramu 150 (forokonilama miligaramu 50 den 3)
- **Denmisen minnu si te san 10 bɔ:** miligaramu 100 (forokonilama miligaramu 50 den 2)

Jatemin: kulofazimini tata hake cayali ka kan ka ke dɔgɔtɔ, walima keneyabaarakela faamuyalen dɔ ka bilasirali kɔnɔ, walasa ka banaba geleya dɔw kunben.

Fura werew

13 Sumayafuraw

Fura caman be yen, minnu be sumaya kele. Nka, sumaya banakisew beka u kolo geleya furaw kɔrɔ yɔrɔ caman na duniya kɔnɔ; kerenkerennnya la sumaya be la jugumanba (falciparum malaria) banakisew.

A ka fisa ka aw ka sigada keneyaso baarakelaw, walima keneya bolofaraw jininka ka a dɔn fura minnu ka ni aw ka sigida la.

A nafa ka bon: sumaya ka teli ka mɔgɔw faga, sumaya banakisekelelan caman te mɔgɔ minnu joli la. Denmisenni ni mɔgɔ minnu be taa sumayama yɔrɔw la, olu ka kan ka furake jooa.

Tacogoya fila be sumayafuraw la:

1. Sumayatɔ **furakeli** la; fura be di don o don tile damadɔ kɔnɔ.
2. A **kunbenni**: ka sumaya banakise bali ka tijeni ke. Sumaya kunbenni furaw be ta yɔrɔw la, sumaya ka ca yɔrɔ minnu na, kerenkerennnya la, ka denmisenni fangadɔgɔmanw ni den banabagatɔ werew lakana. Fura be di mɔgɔw ma minnu be taa sumayama yɔrɔ la ka a sɔrɔ u farikolo te se ka bana kele. A ka ca la, furaw be di dɔgɔkun o dɔgɔkun. Walasa ka aw yere tanga sumayabana ma, aw be ladilikanw bato, ladilikan minnu be seben je [187](#) la, ani ka aw tanga sosow ka kinni ma.

Sumayafura dɔ be ta ka sumayabana kele, a dɔw fana be ta ka a kunben. A dɔ werew fana be ta a fila be kama.

Sumaya jugumanba furakeli la (sumayabana min ka teli ka dankari jenamaya la), aw ka kan ka aritemisini suguya dɔ ni fura were ta. A be fo o ma ko aritemisini ni fura were jagaminen walima C.T.A. Aw be kuma keneyabaarakela dɔ fe, walima keneyaminisirisɔ mɔgɔw walasa ka kunnafoni sɔrɔ feere kan; feere minnu sigilen don sen kan aw ka sigida la. O fura jagaminen dɔw ye:

- Aritemeteri (*artéméther*) ni lumefantirini (*lumefantrine*) (a furakise ni fura were jagaminen don)
- Aritesunati ni pirimetamini jagaminen ni silifadɔkisini aritesunati ani mefulokini (*artésunate et de pyriméthamine avec sulfadoxine artésunate et la méfloquine*)
- Aritesunati ni amojakini (*artésunate et d’amodiaquine*)

Musokɔnɔmaw ka kan ka aritemeteri ni aritesunati ye ka u to yen u ka kɔnɔmaya kalo 3 folɔ kɔnɔ; u ka kan ka kinini ni kilindamisini de fara jɔgɔn kan ka olu ta.

Sumayabana min kelen don ka a kolo geleya fura caman kɔrɔ; o be furake ni **dɔkisisikilini** (seben je [355](#)) walima kinini ani C.T.A ye jɔgɔn fe.

Sumayabana minnu man jugu kosebe, olu be se ka furake ni **kulorokini** ye; tuma dow la, **pirimakini (primaquine)** be se ka fara o kan. Yoro dow la, hali sumayabana juguman be se ka furake ni kulorokini ye, ka pirimakini tugun o la.

Aw be sumayabana kunben ni dokisisikilini, mefulokini, porogantili, walima kulorokini ye.

13.1 Aritesunati, *Artésunate*

Togo: _____ hake: _____ songo _____

A miligaramu 50 furakiselama be soro

Aritesunati ni aritemisini bee ye suguya kelen ye. Aritesunati ni amojakini, mefulokini walima pirimetamini ani silifadokisini be ke ka sumayabana juguman furake.

Jantonyere la: ni muso kono be kalo 3 la, a man kan ka aritesunati ta. A ka ni a ka kinini ni kilindamisini ta, olu ka fisa ni aritemisini ni fura were pagaminen (c.t.a) ye.

Den minnu te san 5 bo, aritesunati tata hake 1 be se ka don olu banakotaayoro la, sani aw ka dogotoro lasoro, o be saya ni badabada lujura kunben. Aw be a miligaramu 10 di, kilogaramu kelen o kelen.

A kolobow: aritesunati be se ka penamini ni lingilanga bila mogo la.

Aritesunati **tata hake** (miligaramu 4, kilogaramu o kilogaramu, don o don) aw be a furakise miligaranu 50 ta.

Aw be aritesunati ta sije kelen don o don. A diko kelen o kelen, aw be:

Baliku ni denmisen minnu si ka ca ni san 13 ye, furakise den 4 (miligaramu 200)

Denmisen san 7 fo san 13: furakise den 2 (miligaramu 100)

Denmisen san 1 fo san 6: furakise den 1 (miligaramu 50)

Denmisen kalo 1 fo san 1: furakise den ½ (miligaramu 25)

Ani fana, aw be se ka sumayafura were ta, min ni c.t.a ye suguya kelen ye.

Ni bana cunna, aw be keneyabaarakela, walima dogotoro do jininka aritesunati labencogo la.

13.2 Aritemeteri lumefantirini, *Artémether luméfantrine* (izinitigiw ka togo dalen: *Kuwaritemu, Coartem*)

Togo: _____ hake: _____ songo _____

Aritemeteri miligaramu 20 ni lumefantirini miligaramu 120 be soro.

Aritemeteri ni aritemisini ye fura suguya kelen ye, a ni lumefantirini pagaminen be soro ka sumayabana juguman furake.

Aritemeteri ni lumefantirini **tata hake**— aw be aritemeteri miligaramu 20 ni lumefantirini miligaramu 120 ta jagon fe.

Aw be a di sije 2 don o don fo tile 3. A tako kelen o kelen:

- **Baliku ni denmisen minnu si ka ca ni san 13 ye:** furakise den 4

- **Denmisen san 8 fo san 13:** furakise den 3
- **Denmisen san 4 fo san 7:** furakise den 2
- **Denmisen kalo 6 fo san 3:** furakise den 1
- **Den minnu si te kalo 6 bɔ:** a ka fisa ka aritemeteri ni lumefantirini jagaminen di olu ma.

Jantonyere la: muso minnu kɔɔ be kalo 3 la, olu man kan ka aritemeteri ta. Aw be se ka kinini ni kilindamisini di olu ma, o ka fisa ni aritemeteri ni lumefantirini jagaminen ye.

13.3 Pirimetamini ni silifadɔkisini jagaminen, *Pyriméthamine avec sulfadoxine*, ni a be wele ko *Fansidari, Fansidar*

Tɔɔ: _____ hake: _____ sɔngɔ _____

Tuma dɔw la, a ni pirimetamini miligaramu 25 ni silifadɔkisini miligaramu 500 jagaminen be sɔɔ.

Fansidari ni aritesunati be ke ka sumayabana juguman furake, nka bana beka a kolo geleya a kɔɔ, o de la a te ke ka furakeli ke bilen yɔɔ dɔw la. Aw be a ko segesege aw ka sigada jɛmɔɔw fe.

Muso minnu kɔɔ be kalo 3 la, olu man kan ka a ta. Dɔɔkɔn 12 kɔfe, musokɔɔmaw be se ka a 1 ta kalo o kalo walasa ka u yere tanga sumayabana ma fo u ka jigin.

Aw kana fansidari ta ni aw beka kotirimɔkizazɔli ta ka sidabana nɔfe banamisenniw kunben.

Jantonyere la: silifa ye faritanabana bila mɔɔ minnu na, olu man kan ka fansidari ta. Ni fura in ye kurukuru walima neje bila aw la, aw be **ji caman min ani ka a ye ka a to yen.**

A **tata hake** walasa ka sumayabana juguman furake

Aritesunati tako fɔlɔ la, aw be ninnu di siɛ kelen:

- **Baliku:** furakise den 3
- **Denmisen san 7 fo san 13:** furakise den 2
- **Denmisen san 1 fo san 6:** furakise den 1
- **Denyereni minnu ye kalo 5 fo san 1 ye:** furakise den ½

Aw be aritesunati fana di.

13.4 Mefulokini, *Mefloquine* (izinitigiw ka tɔɔ dalen: *lariyam* *Lariam*)

Tɔɔ: _____ hake: _____ sɔngɔ _____

A furakiselama miligaramu 250 be sɔɔ

Mefulokini ni aritesunati be fara jɔɔn kan ka sumayabana juguman furake. Mefulokini dɔɔn fana be ta ka sumayabana kunben.

Jantonyere la ni a kɔlɔlɔw: mefulokini man kan ka ta binnibatɔw walima hakililabanatɔw fe. Musokɔnɔmaw man kan ka mefulokini ta cogosi la, fo ni fura were sɔrɔ se te u ye. Dusukundimibatɔw ka kan ka keneyabaarakela faamuyalen dɔ ka hakilinata jini, sani u ka fura in ta. Ni aw be a ta, aw be a ta dumuni senfe. Mefulokini be to ka ko kuntaw, hakili pagami, jɔrɔ ni kirinni bila mɔgo la. **Ni aw ye nin taamasijɛ fen o fen ye aw yere la, aw be a tali dabila o nɔ beɛ la.** A kɔlɔlɔ dɔ werew ye, jɛnamini, dumuniyelemabaliya, kungolodimi ani dibi donni jɛ kɔrɔ. A kɔlɔlɔw be caya ani u be juguya ni a tata hake cayara furakeli senfe.

Mefulokini **tata hake:**

Walasa ka sumayabana juguman furake:

Aw be a tako fɔlɔ di, aritesunati tadon filanan, aritesunati tile sabanan, aw be a tako filanan di, nka aw kana a caya.

- **Baliku:** furakise den 4 tako fɔlɔ la, o kɔ furakise den 2 (miligaramu 1500 a beɛ lajelen)
- **Denmisen san 7 fo san 13:** furakise den 2 a tako fɔlɔ la, o kɔ den 1 (miligaramu 750 a beɛ lajelen)
- **Denmisen san 1 fo san 7:** furakise den $\frac{1}{2}$, o kɔ den $\frac{1}{2}$ were (miligaramu 250 a beɛ lajelen)
- **Denyerɛni minnu ye kalo 5 fo san 1 ye:** furakise den $\frac{1}{2}$, o kɔ den $\frac{1}{2}$ were (miligaramu 125 a beɛ lajelen)

Aw be aritesunati fana ta.

Sumaya kumbenni na

Aw bɔlen kɔ yɔrɔ la sumayabana ka ca yɔrɔ minnu na, aw be furakise ta sijɛ kelen dɔgɔkun kɔnɔ fo dɔgɔkun 4.

- **Baliku:** furakise den 1 (miligaramu 250)
- **Denmisen minnu girinya ka ca ni kilogaramu 45 ye:** furakise den 1 (miligaramu 250)
- **Denmisen minnu girinya ye kilogaramu 31 fo 45 ye:** furakise den $\frac{3}{4}$.
- **Denmisen minnu girinya ye kilogaramu 20 fo 30 ye:** furakise den $\frac{1}{2}$ (miligaramu 125)
- **Denmisen minnu girinya ye kilogaramu 15 fo 19 ye:** furakise den $\frac{1}{4}$ (miligaramu 63)
- **Denmisen minnu girinya te kilogaramu 15 bɔ:** olu man kan ka a ta

13.5 Amojakini, *Amodiaquine*

Tɔgo: _____ hake: _____ sɔngɔ _____

A furakiselama miligaramu 153 walima 200 be sɔrɔ

Amojakini ni aritesunati be fara jɔgɔn kan ka sumayabana jugumanba furake. Tuma dɔw la, u fila be sɔrɔ furakise kelen na. Nka o fura pagaminen man ji sidabanatɔw ma.

Amojakini **tata hake** – aw be se ka a furakise miligaramu 153 ta.

Ni aw be sumaya juguman furake, aw be fura in ta siye 1 don o don fo tile 3. A diko kelen o kelen:

- Baliku ani den minnu si ka ca ni san 13 ye: furakise den 4
- Denmisen san 7 fo san 13: furakise den 2
- Denmisen san 1 fo san 6: furakise den 1
- Denmisen kalo 5 fo san 1: furakise den ½.

Aw be aritesunati fana di.

13.6 Kinini, *Quinine*

Kinini silifatilamalama walima kinini bisilifatilamalama be sɔɔ (*sulfate de quinine ou bisulfate de quinine*)

Tɔɔ: _____ hake: _____ sɔngɔ _____

A furakiselama miligaramu 300 walima 650 be sɔɔ

Kinini be ke ka sumaya jugumanba furake (fura tɔw ma se ka sumaya min furake) ani sumaya min be don kunseme na. Aw be kinini ni aritemisini (C.T.A) ta ɔɔɔɔ fe. Musow kɔɔɔ kalo 3 fɔɔ kɔɔ, olu be se ka kinini ni kilindamisini ta ka sumayabana juguman furake; o ka fisa ni c.t.a ye.

Ni kinini tali be fɔɔɔ bila aw la, aw be se ka porometazini ta.

A kɔɔɔɔ: tuma dɔw la, kinini tali be mɔɔɔ wɔsi, ka mankan bɔ tulo kɔɔ, ka dibi donni je kɔɔ, ka jɛnamini, dusukunɔugun, fɔɔɔ ani kɔɔɔboli bila mɔɔɔ la.

Kinini **tata hake**—aw be a furakise miligaramu 300 ta ka sumayabana juguman furake.

Aw be a di siye 3 tile 3 kɔɔɔ: baliku: furakise den 2 (miligaramu 600)

- Den san 10 fo san 15: furakise den 1 ni ½ (miligaramu 450)
- Den san 6 fo san 9: furakise den 1 (miligaramu 300)
- Den san 3 fo san 5: furakise den ½ (miligaramu 150)
- Den san 1 fo san 2: furakise den ¼ (miligaramu 75)
- Denyereni minnu si te san 1 bɔ: furakise den 1/8 (miligaramu 38)

Aw be C.T.A fana di.

Ni aw be musokɔɔmaw ka sumaya jugumanba furake, aw be a furakise miligaramu (600) den 2 di u ma siye 3 don o don fo tile 7. Aw be kilindamisini fana miligaramu 300 di u ma siye 4 don o don fo tile 7.

Kinini pikiri ka kan ka ke waati min na:

Kinini pikiri man kan ka ke tuma bee, foni bana geleyara kosebe. Ni sumaya taamasijɛ yera mɔɔɔ dɔ la, walima ni a sigilen don yɔɔ la, sumaya be yɔɔ min na, a dun be fɔɔɔ, a be to ka kirin walima a ye kanjabana taamasijɛ werew jira (aw ye seben je [185](#) laje), kunsemelasumaya be sɔɔ o tigi la.

Aw be kinini pikiri ke sɔɔ kelen. Walima, ni fura were te sɔɔ, aw be a laje ka kulorokini pikiri miligaramu 2.5 ke ka ben a girinya hake ma, sɔɔ 7 tile 2 kɔɔ. Aritesunati fana pikiri be se ka ke fasa walima jolibolisira fe ka sumaya juguman kele. Aritesunati ka pin kosebe, nka a kan ka dilan ni aritesunati mugu, bikaribɔnati ani dekisitorɔsi ye sani pikiri kewaati ni ce.

Aw be a jatemi ne kosebe ni fili te tata hake fɔlen na. Aw be dɔgɔtɔɔ dɔ ka demɛ pini.

Kinini diyidorokuloridi pikiriw miligaramu 300 mililitiri 2, Quinine dihydrochloride 300 mg en 2 ml)

Ni aw be kinini ke, aw ka kan ka pikiriji lataa dɔɔni dɔɔni, ani fana, a man kan ka ke jolisira fe, o farati ka bon sɔn ma. Aw be denmisenni w ta ke ni hakili sigi ye. Aw be pikiri keko kelen hake tila fila ye, ka kelen ke bobara fan kelen na, ka kelen don in ke bobara fan kelen fana na. Sani aw ka pikiriji lataa, aw be biɔe sama fɔlɔ ka a laje ni joli bɔra, aw be o yɔɔ to yen, ka yɔɔ were sɔɔ.

Aw be a pikiri kelen ke, leri 8 kɔfe aw be pikiri filanan ke, a hake te caya:

- Baliku: miligaramu 1200 (anpulu den 4), o kɔ miligaramu 600 (anpulu den 2)
- Denmisenw: miligaramu 20 kilogaramu kelen o kelen, o kɔ miligaramu 10, kilogaramu kelen o kelen.

13.7 Kulorokini, chloroquine

Kulorokini suguya fila be yen: kulorokini fosifati (chloroquine phosphate) ni kulorokini silifati (chloroquine sulfate). U tata hake w te kelen ye, o la, aw be a jatemi ne kosebe ka a dɔn suguya min be aw bolo ani fura hake (kulorokini) min be furakise la.

Duniya yɔɔ caman na, kulorokini teka se ka sumaya furake bilen. Kulorokini be ta ka sumayaw kunben, sumaya minnu teka u kolo geleya fura kɔɔ. Aw be keneyabaarakela dɔ kumapɔgɔnya walasa aw ka a dɔn fura minnu be mako ɔe aw ka sigida la. Ni aw te a dɔn sumaya suguya min be mɔgɔ la, a ka fisa ka aritemisini fara fura in kan.

Walasa ka sumaya kunben, walima ka a kele, farati te kulorokini de tali la musokɔɔmaw ni denbatigiw bolo.

13.8 Kulorokini fosifatilama, phosphate de chloroquine

Izinitigiw ka tɔgɔ dalen: aralen (*Aralen*), rezosini (*Resochine*), awilokulɔri (*Avlochlor*).

Tɔgɔ: _____ hake: _____ sɔgɔ _____

Tuma dɔw la, a furakiselama miligaramu 250 (kulorokini miligaramu 150 be sɔɔ min na) walima miligaramu 500 (kulorokini miligaramu 300 be sɔɔ min na)

Kulorokini tata hake — furakise miligaramu 250

Sumaya nɔgɔman furakeli la:

Hake fɔlɔ la, aw be:

- **San 1 fo san 2:** furakise den $\frac{1}{2}$ (miligaramu 125)
- **Denyereni minnu si te san 1 bɔ:** furakise $\frac{1}{4}$ (miligaramu 63)

O kɔ, aw be nin hake in di leri 6 hake fɔlɔ talen kɔ; tile 1 hake fɔlɔ kɔ ani tile 2 hake fɔlɔ kɔ:

- **Baliku:** furakise den 2 (miligaramu 500)
- **Den san 10 fo san 15:** furakise den 1 ni $\frac{1}{2}$ (miligaramu 375)
- **Den san 6 fo san 9:** furakise den 1 (miligaramu 250)
- **Den san 3 fo san 5:** furakise den $\frac{1}{2}$ (miligaramu 125)
- **Den san 1 fo san 2:** furakise $\frac{1}{4}$ (miligaramu 63)
- **Denyereni minnu si be san 1 bɔ:** furakise den $\frac{1}{8}$ (miligaramu 32)

Sumaya furakeli la (kolorokini be se ka sumaya furake yɔrɔ minnu na):

Aw be a di dɔgɔkun 1 ka kɔn aw seli jɛ sigida la sumayabana be yɔrɔ min na ani ka to a tali la dɔgɔkun 4 aw bɔlen kɔ o yɔrɔ la.

- **Baliku:** furakise den 2 (miligaramu 500)
- **Den san 10 fo san 15:** furakise den 1 ni $\frac{1}{2}$ (miligaramu 375)
- **Den san 6 fo san 9:** furakise den 1 (miligaramu 250)
- **Den san 3 fo san 5:** furakise den $\frac{1}{2}$ (125)
- **Den san 1 fo san 2:** furakise den $\frac{1}{4}$ (miligaramu 63)
- **Denyereni min si te san 1 bɔ:** furakise den $\frac{1}{8}$ (miligaramu 32)

13.9 Kolorokini silifati, *sulfate de chloroquine* (izinitigiw ka tɔgɔ dalen: niwakini, *Nivaquine*)

Tɔgɔ _____ hake: __ sɔngɔ _____

A furakiselama miligaramu 200 be sɔrɔ (kolorokini miligaramu 155 be sɔrɔ min na)

Kolorokini tata hake—furakise miligaramu 200

Sumaya min te a kolo geleya furakeli kɔrɔ, o furakeli la:

A diko fɔlɔ la, aw be:

- **Baliku:** furakise den 4 (miligaramu 800)
- **Denmisen san 10 fo san 15:** furakise den 3 (miligaramu 600)
- **Denmisen san 6 fo san 9:** furakise den 2 (miligaramu 400)
- **Denmisen san 3 fo san 5:** furakise den 1 (miligaramu 200)
- **Denmisen san 1 fo san 2:** furakise den $\frac{1}{2}$ (miligaramu 100)
- **Denyereni minnu si te san 1 bɔ:** furakise $\frac{1}{4}$ (miligaramu 50)

O kɔ, aw be nin hake in di leri 6, hake fɔlɔ talen kɔ; tile 1 hake fɔlɔ kɔ ani tile 2 hake fɔlɔ kɔ:

- **Baliku:** furakise den 2 (miligaramu 400)
- **Denmisen san 10 fo san 15:** furakise den 1 ni $\frac{1}{2}$ (miligaramu 300)
- **Denmisen san 6 fo a san 9:** furakise den 1 (miligaramu 200)

- **Denmisen san 3 fo a san 5:** furakise den $\frac{1}{2}$ (miligaramu 100)
- **Denmisen san 1 fo a san 2:** furakise den $\frac{1}{4}$ (miligaramu 50)
- **Denyereni minnu si te san 1 bo:** furakise den $\frac{1}{8}$ (miligaramu 25)

Sumaya kunbenni na (kolorokini be se ka a furake yoro minnu na):

Aw be a tali damine dogokun 1 ka kon aw seli je sigida la sumayabana be yoro min na ani ka to a tali la dogokun 4 aw bolen ko o yoro la.

- **Baliku:** furakise den 2 (miligaramu 400)
- **Den san 10 fo a san 15:** furakise den 1 ni $\frac{1}{2}$ (miligaramu 300)
- **Den san 6 fo a san 9:** furakise den 1 (miligaramu 200)
- **Den san 3 fo a san 5:** furakise den $\frac{1}{2}$ (miligaramu 100)
- **Den san 1 fo a san 2:** furakise den $\frac{1}{4}$ (miligaramu 50)
- **Den min si te san 1 bo:** furakise den $\frac{1}{8}$ (miligaramu 25)

13.10 Pirimakini, Primaquine

Togo _____kise (hake):_____ be soro (songo) _____

Nin fura in kiselama miligaramu 26.3 fosifatilama, pirimakini miligaramu 15 be soro min na.

A ka ca a la sumaya furakelen ko ni kolorokini (chloroquine) ye walima ni sumayafura were ye, pirimakini be ta walasa sumaya kana segin ko tuguni. Ale kelen te se ka banajugu furake.

Pirimakini **farati ka bon** musokonoma walima denbatigi ma.

A kolokow: jolidesebana min be wele ko G6PD, ni o be mogo min na, pirimakini be jolidese lase o tigi ma.

A tata hake:

Tako kelen don o don fo tile 14.

A ta o ta:

- Baliku: kise 1 (miligaramu 15)
- Den san 8 ka se a san 12 ma: kise $\frac{1}{2}$ (miligaramu 7)
- Den san 3 ka se a san 7 ma: kise $\frac{1}{4}$ (miligaramu 4)

13.11 Poroganili, Proguanil

Izinitigiw ka togo dalen: palidirini, *paludrine*.

Togo _____kise (hake):_____ be soro (songo) _____

Tuma do la a kiselama miligaramu 100 be soro.

Kolorokini fanga ka dogon sumaya furakeli la sigida minnu na, poroganili be ta ka fara a kan walasa ka sumaya kunben. Poroganili kelen te se ka ke ka sumaya juguman furake.

Poroganili **farati ka bon** musokonoma walima denbatigi ma.

Poroganili **tata hake** bana kunben na:

Aw be a ta don o don, ni aw taara sigida la sumaya be yōrō min na, aw be a tali damine aw sedon fo ka se aw bōli ma yen tile 28 kōnō.

- Balikuw ni den minnu si ka ca ni san 12 ye: kise 2 (miligaramu 200)
- Den san 9 ka se a san 12 ma: kise 1 ni ½ (miligaramu 150)
- Den san 5 ka se a san 8 ma: kise 1 (miligaramu 100)
- Den san 1 ka se a san 4 ma: kise ½ (miligaramu 50)
- Den min te san 1 bō: kise ½ (miligaramu 25)

14Ni kōnōnatumuniw (tōgōtōgōninbanakise ni nugulabanakise) don

Ni kōnōboli walima tōgōtōgōnin don min sababu bōra nin tumu kōfōlen ninnu na, a ka ca a la yiriyara walima basi be bō banakōtaa la waati dōw la. Kōnōnugu be tigetige tuma ni tuma, farigan dōoni be se ka ke a senkōrō. Tōgōtōgōnin min be sōrō tumu kōfōlen ninnu sababu la, o tōgōtōgōnin fura numan ye **metoronidazōli** ye, ani ka **dilokizanidi firoyati** fara a kan lala. Ni tōgōtōgōnin yiriyaralama don, a ka fisa ka metoronidazōli ni dilokizanidi firoyati ta jōgōn fe.

Walasa ka nugulatumu kōfōlen ninnu beē faga, aw ka kan ka fura ta ka tugu jōgōn na dōgōkun 2 fo dōgōkun 3. Ni bana taamasijē tununa, a ka fisa waati dōw la ka furata jō ani ka a to farikolo ka se ka tumu tōw keē a yere ye. Nin hakilina in be se ka lawalenya sigida la, yōrō min na bana segin ka di.

Kōnōboli min be sōrō tumu suguya in fe, banakōtaa jē be ke nere ye ani ka a kanga, nka basi ni yiriyara te ke a la. Mōgōw be metoronidazōli ta ka caya, nka kinakirini de da ka di.

14.1 Metoronidazōli, *Métronidazole* (Izinitigiw ka tōgō dalen: filajili, *Flagyl*)

Tōgō: _____

Tuma dō la:

A furakisew miligaramu 200, 250, walima miligaramu 500 be sōrō

kise (hake): _____ be sōrō (sōngō) _____

min be don musoya la, 500

kise (hake): _____ be sōrō (sōngō) _____

furajilama, miligaramu 200 in 5 mililitiri 5 kōnō

bara (hake): _____ be sōrō (sōngō) _____

Metoronidazōli be ke ka balapamakōnōdimi furake minnu sōrōla tumuw ni nōgōw ani banakise dōw fe.

A kɔɔɔɔ

Fɔɔɔnege, fasaja, ani kɔɔɔɔliw ka teli ka don a tali senkɔɔ. Fura in tali dumuni senfe, o be dɔ bɔ a kɔɔɔɔ la. Tuma dɔ la a tali be nege kasa ci mɔɔɔ nu na walima ka kungolodimi bila a la.

Nin nafa ka bon

Aw kana metoronidazɔli ta kɔɔɔ kalo 3 fɔɔ kɔɔɔ. O be se ka fiɔɔ bila den na. Aw kana a ta kɔɔɔ kɔɔɔbayalen kan, ani tuma min aw be sin di la, fo ni a kɔɔ ko fura were te yen min be se ka bana in keneya. Ni aw be fura in kan tuma min na, aw kana dɔɔ min o waati la fo furakeli bannen kɔ tile 2. Ka aw to fura in kan, dɔɔmin be fɔɔɔnege juguman bila aw la. Ladilikan laban na, ni bipeɔɔmi be aw la, aw kana metoronidazɔli ta.

A tacogo

A ka ca a la aw be se ka fura in hake caman ta tile 3 kɔɔɔ, walima aw be se ka a tila ka a ta tile 5 kɔɔɔ ka se tile 10 ma. Musokɔɔɔma man kan ka fura in hake caman ta siɔɔ kelen.

Balɔɔnamakɔɔɔdimi na

Kilogaramu kelen o kilogaramu kelen, aw be miligaramu 15 di don o don. Aw be o tila tako 2 walima tako 3 ke tile kɔɔɔ, tile 5 walima tile 7. Walima aw be a dicogo ke ka da a tigi sisan kan:

- **Den min te san 3 bɔ:** aw be miligaramu 62 di o ma, (miligaramu 250 kise $\frac{1}{4}$), siɔɔ 2 tile kɔɔɔ fo tile 5.
  - **Den san 3 ka se san 7 ma:** aw be miligaramu 62 di o ma siɔɔ 3 tile kɔɔɔ fo tile 5.
  - **A san 8 ka se san 12 ma:** aw be miligaramu 125 di a ma, siɔɔ 3 tile kɔɔɔ fo tile 5 ka se tile 7 ma.
  - **Denmisenni min si hake ka ca ni san 12 ye:**
    - aw be miligaramu 250 di o ma, siɔɔ 3 tile kɔɔɔ fo tile 5 ka se tile 7 ma.
- WALIMA**
- Aw be garamu 2 di a ma, siɔɔ 1 tile kɔɔɔ fo tile 3.

Ni tɔɔtɔɔɔnin don:

Aw be a miligaramu 30 di don o don siɔɔ 3, tile 8 fo ka se tile 10 ma. Walima aw be a tata hake ben a si ma:

- **Ni a tigi te san 3 bɔ:** aw be miligaramu 62, (furakise miligaramu 250 tilako 4) di a ma siɔɔ 3 don o don, fo tile 8 ka se tile 10 ma.
- **San 3 ka se san 7 ma:** aw be a miligaramu 125 di a ma don o don siɔɔ 3, tile 8 fo ka se tile 10 ma.
- **San 8 ka se san 12 ma:** aw be a miligaramu 250 di, siɔɔ 3 don o don, tile 8 fo ka se tile 10 ma.
- **San 12 ni kɔ:** aw be miligaramu 500 di fo 750, siɔɔ 3 don o don, tile 8 fo ka se tile 10 ma.

Ni kɔnɔnatumuniw (tɔgɔtɔgɔninbanakise ni nugulabanakise) don

Metoronidazɔli (*métronidazole*) tako laban kɔfe, aw be firoyati de dilokisanidi (*furoate de diloxanide*) ta. (Aw ye gafe jɛ [49](#) lajɛ).

Ni ne sigilen don kɔnɔbara la ani belenin

Aw be banakisefagalanw ni fura werɛw di jɔgɔn fɛ. Aw be ladilikanw bato, minnu be gafe jɛ [51](#) la.

Ni furudimi don:

Aw be metoronidazɔli (*métronidazole*) fara omeperazɔli (*l'oméprazole*) ni amɔkisisilini (*l'amoxicilline*) kan. Aw ye gafe jɛ [54](#) lajɛ.

Ni sɛgelen don:

Aw be hake min di balapamakɔnɔdimi na, aw be o hake kelen di a tigi ma sije 3 don o don fo tile 10.

Ni musoyalabana don min be wele tirikomonaɓi (*trichomonase*):

Aw be metoronidazɔli (*métronidazole*) furakise den 8 ta (garamu 2) jɔgɔn fɛ. Walima ni bana ma juguya, aw be furakise 2 don musoya la sije 2 don o don fo tile 7. Cɛ fana ka kan ka furake hali ni bana taamasije te a la. Ni o tɛ, a be sa ka a yeɓema muso fɛ.

Ni musoyalabana don min sababu ye banakise ye:

Aw be metoronidazɔli (*métronidazole*) furakise den 2 ta (miligaramu 500) sije 2 don o don fo tile 7. Ni bana seginna, cɛ ni muso fila beɛ ka kan ka segin furakeli kelen in kan jɔgɔn fɛ.

Ni joginda juguman don walima joginda min be se ka juguya:

(Misali la: bagankinda, fɛn nɔgɔlenw ka tigɛdaw).

Kilogramu o kilogramu, aw be miligaramu 15 di ka se miligaramu 30 ma tile kɔnɔ. Ni baliku don, aw be metoronidazɔli miligaramu 500 di a tigi ma sije 3 tile kɔnɔ tile 7 fo ka se tile 10 ma. Aw be banakisefagalan werɛ di, i n'a fɔ penisilini, *pénicilline* (p. [351](#)), dɔkisisikilini, *doxycycline* (p. [355](#)) walima kotiri, *cotrimoxazole* (p. [357](#)).

14.2 Firoyati de dilokisanidi, *Furoate de diloxanide*

Tɔgɔ_____

Tuma dɔw la, a:

furakise miligaramu 500 be sɔrɔ

kise (hake): _____ be sɔrɔ (sɔngɔ) _____

siroji, miligaramu 125 be mililitiri 5 kɔnɔ.

sirobara (hake): _____ be sɔrɔ (sɔngɔ) _____

Dilokisanidi ni banakisefagalan werɛw de faralen don jɔgɔn kan ka kɔnɔnatumuw faga. Ni aw ma nin fura in sɔrɔ, aw be paromomisini (*paromomycine*), walima iyodokinɔli (*l'iodoquinol*) ta a nɔ na.

A kɔɔɔɔ

A be fiɛɛbila, kɔɔɔɔdimi walima dusukunɔɔgun bila mɔɔɔ la. A be ta dumuni senfe.

A nafa ka bon

Aw kana dilokisanidi ta kɔɔɔɔbara kalo 3 fɔɔ kɔɔɔ. Ni den be aw sin na, aw be fura in to yen.

A tacogo

Ni aw tilala metoronidazɔɔli tali la, walima fura were min be kɔɔɔɔnatumuw keɛ, aw be dilokisanidi tali damine.

Aw be a miligaramu 20 ta don o don siɛ 3 tile 10 kɔɔɔ. Ni aw te se ka a tigi girinya hake ta, aw be a tata hake ka ɛ ni a si ye.

- **Ni den si te san 3 bɔ:** aw be a garamu 62 (miligaramu 500 furakise tilako 8) di siɛ 3 don o don tile 10 kɔɔɔ
- **San 3 ka se san 7 ma:** aw be a miligaramu 125 di don o don tile 10 kɔɔɔ.
- **San 8 ka se san 12 ma:** aw be a miligaramu 250 di don o don tile 10 kɔɔɔ
- **San 12 ni kɔ:** aw be a miligaramu 500 di don o don tile 10 kɔɔɔ

14.3 Kinakirini, *Quinacrine*

A dɔɔɔɔn don ni tɔɔɔ min ye, o ye: Atabirini (*Atabrine*) ye.

A furakise miligaramu 100 be sɔɔɔ.

Tɔɔɔ: ____ kise (hake): ____ be sɔɔɔ (sɔɔɔɔ) ____

Kinakirini be balanamakɔɔɔdimi furake ka ɛ, nka a be mɔɔɔ bana kojugu. Mɔɔɔw be fura in ta ka caya, barisa a da ka nɔɔɔ.

A kɔɔɔɔ: A ka teli ka kungolodimi, ɛnamini ni fɔɔɔɔ bila mɔɔɔ la.

A tacogo: Balanamakɔɔɔdimi na

- **San 10 duguma:** aw be a miligaramu 50 di siɛ 3 don o don dɔɔɔkɔɔn 1 kɔɔɔ.
- **San 10 ni kɔ:** aw be a miligaramu 100 di siɛ 3 don o don dɔɔɔkɔɔn 1 kɔɔɔ.

15 Musoyabanaw furakeli la

Musoya ka jijugubɔ ni a ɛɛɛɛni ani a tigi lafiyabaliya, olu sababu ye banaw ye, i n'a fɔɔ sopisi, leminanpo ani banakise. Musoya saniyali ani a koli ni ji ni winegiri ye (musoya koli), o be a caman ban. Fura kerenkerennenw fana be yen minnu kofɔɔn don.

15.1 Winegiri jeman musoya koli kama

Hake: ____ be sɔɔɔ (sɔɔɔɔ) ____

Aw be dumunikekutu ɛ 2 walima a ɛ 3 winegiri jeman ke ji litiri 1 na (ji min wulila walasa ka a banakisew faga). I n'a fɔɔ a ɛfɔɔn don gafe ɛ 241 na cogo min, aw be musoya ko siɛ 1

ka se siɲe 3 ma don o don fo dɔgɔkun 1, o ko aw be a ko siɲe 1 don o don. A ka ca a la o be musoya ka banakisew faga.

15.2 Metoronidazoli, *Métronidazole* tata ni a min be don musoya la (aw ye gafe ɲe [368](#) laɲe).

Nin furaw be ke ka sopisi ni musoyalabanakisew furake. (ni ji ni winɛgiri ɲagaminen ma se ka aw mako ɲe, aw be aw yere furake ni metoronidazoli dɔɔɔn ye.)

15.3 Nisitadini, *Nystatine*, walima Mikonazoli, *Miconazole*, a kise, a keremu ani a kise min be don musoya la (gafe ɲe [372](#)):

Musoya ka bugubanaw fura.

15.4 Furabilenni, *Violet de gentiane* (gafe ɲe [370](#)):

Ka safa (candidose) ani musoyabana furake

15.5 Powidɔni iyode, *Povidone iodée* (walima betadini, *betadine*)

Hake: _____ be sɔɔ (sɔngɔ) _____

Musoyalabanakisew fura don.

Aw be dumunikekutu ɲe 2 ta Powidɔni iyode na, ka o ke ji litiri 1 wulilen na. I n'a fo a ɲefɔlen don gafe ɲe [242](#) la, aw be musoya ko siɲe 1 don o don fo tile 10 ka se tile 14 ma.

Powidɔni iyode fana be se ka ke ka foolo kumben ni o ye a sɔɔ kɔkɔwasa te yen. Aw be Powidɔni iyode toniko 1 ke ji litiri 1 na. Aw be o weri ɲe 1 min dɔgɔkun o dɔgɔkun, aw si beɛ.

16 Wololabanaw

Safinela tegeko ani safinela koli be aw tanga wololabana ni kɔɔɔnabana caman ma. Sani aw ka joli siri, aw ka kan ka a ko ni safine ni ji wulilen ye.

Tuma beɛ safinela koli ye fura ye fen dɔw ma i n'a fo a be kunsigi bɔyɔɔw ni farikansiwow dayele, ka kurukuruw furake, a be fiɲeɔ yɔɔw dayele, a be maɲan misenniwi ni a kunbabaw furake ani farilabugu, ani kurukuru werew. Ni banakisefagalan be safine na i n'a fo Powidɔni iyode (betadini), o ka ɲi kosebe. Nka betadini be se ka fari ɲeɲe wa a man kan ka se jogindaw ma. Seleniyɔmu silifidilama (sulfide de selenium) walima ketokonazoli (ketoconazole) ɲagaminen safineji la, o ye kabafura ɲuman ye.

16.1 Kiribi, *Soufre*

Ale mugu neremugulama de be sɔɔ.

A jilama ni a tululama be sɔɔ.

Kiribi nafa ka bon wololabana caman furakeli la:

1. Walasa ka fenpanamanninni daw bali ka mogo kin i n'a fo nperen, ngaranga, dabi ani jimi. Ni nin fenpanamanninni ninnu ka ca kongoda min na, aw ka kan ka tulu kiribima mu aw la sani aw ka taa aw ka forow la, kerengerennena la, aw senkalaw walima senkuruw, bolokalaw, cekise ani kan.
2. A be ke ka manan ni fenpanamanninni kindaw furake. Aw be a muta dilan: aw be kiribi dɔɔni ta ka o jagami keremu na walima letulu, ka o mu a yoro la (aw ye gafe ne [199](#) laje).
3. Aw be a mu wololabanaw ni faribuguw fana kama sije 3 ka se sije 4 ma tile kɔɔ, walima a keremu jagaminen winegiri la (aw ye gafe ne [205](#) laje).
4. Ale tulu kelen in walima kiribi be se ka farifoolobo ni kunnakaba jugumanw furake.

16.2 Furabilenni, *Violet de gentiane*

A bula kiselama bena. A jima 0,5% fana be soro

Togo: _____ kise (hake): _____ be soro (songo) _____

Dakɔɔjoliw, denbatigi sinnunkunnajoliw, wolonuguyorolajoliw, walima muso dogoyorolajolimiseni be furake ni wiyole de zantiyani da nɔɔman min ye. A be gololabana caman furake, bana minnu sababu ye fenpanamaniw ye.

A kɔɔɔw

Wiyole de zantiyani be se ka farijeje bila mogo la, walima ka kisekiseniw ke da kɔɔ, walima musoya kɔɔ. Aw be a tali jo ni farijeje, walima kisekiseniw bora aw la.

A nafa ka bon!

Wiyole de zantiyani be fenw ne ke bulama ye. A bo ka di fari la tile dama dama kofe, nka a no be men fini na.

A tacogo

Aw be kuloruri de metilirosaniliniyomu (wiyole de zantiyani) 0,5% ke a yoro la sije 2 fo sije 3 don o don. Ni a ma keneya tile dama kɔɔ, aw be fura suguya were laje.

16.3 Banakisefagalan tuluw, *Pommade antibiotique*

Togo: _____ hake: _____ be soro (songo) _____

O tuluw da ka gelen wa tuma daw la, u man ji ka teme furabilenni kan. O la, u te mogo fari walima fini ne yelemaw u be ke ka kaba furake. U la juman do ye neyomisini (*neomycin*) walima polimisini (*polymyxin*) be min na (misali la neyosiporini, *Neosprin* walima *Polysporin*). Tetasikilini tululama fana be se ka ke ka furakeli ke.

16.4 Kurukuru ni neƚe furake tuluw, *Pommade corticosteroïdes*

Tɔɔɔ: _____ hake: _____ be sɔɔ (sɔngɔ) _____

Nin tulu ninnu be ke ka fariƚeƚew furake, minnu be sɔɔ fenƚanamanninni kinda fe, jiribagamaw, ani fen werew. Tulu ninnu be ke ka zanfala ni minandaji nɔ furake (aw ye gafe ƚe [216](#) laƚe). Aw be a mu siƚe 3 walima siƚe 4 tile kɔɔ. Aw kana a muni kuntaala janya kojugu, walima ka a mu fari fan beƚe la.

16.5 Wazelini walima munitulu girinmanw, *Vaseline*

Tɔɔɔ: _____ kabafura

A nafa ka bon munitulu dilanni na walima bana dɔw furakeli la i n'a fɔ maƚan (aw ye gafe ƚe [199](#) ni a ƚe [372](#) laƚe), bugubanaw (gafe ƚe [371](#)), neƚe min sɔɔla nugulatumu fe (gafe ƚe [141](#)), jeninidaw (gafe ƚe [96](#) ni a ƚe [97](#)) ani disilajoliw (gafe ƚe [91](#)).

17 Wololabanaw ni bugu werew la

Bugubana caman furake ka gelen. Walasa ka furakeli dafa, a ka kan ka men senna tile walima kalo caman bana taamasiƚe tununen kɔ. Farikolo koli ni a saniyali fana nafa ka bon.

17.1 Munitulu dilannen ni kumu dɔw ye i n'a fɔ asidi andesileniki (*acide undécyclénique*), asidi benzoyiki (*acide benzoïque*) walima ni asidi salisiliki (*acide salicylique*) ye

Tɔɔɔ: _____ hake: _____ be sɔɔ (sɔngɔ) _____

Munitulu dilannen ni nin kumuƚe ye, o be se ka ke ka wololabana, ni kaba ani wololabana werew furake. A tulu ni kiribi be se ka fara ƚɔƚɔn kan tuma dɔw la. Munitulu dilannen ni kumu ni kiribi ye, o be se ka ke ka farifoobɔ furake.

“*La pommade de Whitfield*” ye tulu ye salisiliki ni benzoyiki kumuƚe faralen don ƚɔƚɔn kan tulu min na. A nafa ka bon wololabugu caman furakeli la, ka fara bugubana suguya caman kan. Aw be a mu a ƚɔɔ la siƚe 2 tile kɔɔ ka a ta dɔɔkun 2 ka se dɔɔkun 4 ma.

Ni aw ƚere ye munituluƚe ni keremuƚe dilan o musaka te caya. Aw be asidi salisiliki dɔ ta walima asidi benzoyiki dɔ, ka o ƚagami wazelini, petorolatumu, tulu dɔ la, walima aw be a ƚagami alikoli 40% la. Aw be a mu aw fari la siƚe 4 don o don.

17.2 Kiribi ni winegiri, *Soufre et vinaigre*

Aw be Kiribi dɔɔni ni winegiri dɔɔni ƚagami ka o ke ka wololabugubanaw furake. Aw be a to a ka ja fari la. A munitululama fana be se ka dilan ni kiribi dɔɔni ni letulu ye.

17.3 Tiyosilifati kɔkɔma, *Thiosulfate de sodium*

A kiselama ƚeman, feereta be sɔɔ fototaminew feereƚɔɔw la, i n'a fɔ ‘ipo.’

Hake: _____ be sɔɔ (sɔngɔ) _____

A be ke ka wololazanfala furake (aw ye gafe ne [206](#) laje).

Aw be dumunikekutu ne 1 ipo nagami bolini ne $\frac{1}{2}$ ji la ka o jɔsi aw fari la ni kɔimugu ye walima finimuguni dɔ. O kɔ, aw be kɔrimugu su winigiri la ka aw fari jɔsi ni o ye. Aw be nin wale ke sɔne 2 tile kɔnɔ fo kurukuruniw ka tunu, o kɔ aw be a jɔsi aw fari la sɔne 1 dɔgɔkun 2 o dɔgɔkun 2 walasa a kana segin kɔ.

17.4 Seleniyɔmu silifidilamalama, *Sulfide de sélénium* (*Selisoni, Selsun, Ekiseli, Exsel*)

Tɔgɔ: _____ kise (hake): _____ be sɔɔ (sɔngɔ) _____

A munita 1% walima a 2,5% be sɔɔ.

Nin munitululama ka fisa zanfala furakeli la. Aw be a mu a yɔɔ la ani ka a ko miniti 30 kɔfe. Aw be nin wale ke don o don fo dɔgɔkun 1.

17.5 Tɔlinafitati, *tolnaftate* (izinitigiw tɔgɔ dalen: *Tinakitini, Tinactine*)

Tɔgɔ: _____ kise (hake): _____ be sɔɔ (sɔngɔ) _____

Tɔlinafitati keremulama ni a mugulama ni a jilama 1% be sɔɔ.

A be se ka ke ka bugubanaw furake, bugubana minnu be bɔ sen ni worofurancew ni kun ni bolow ani fari fan werew la. Aw be fura in ke aw la fo dɔgɔkun 2 bana taamasijɛw tununen kɔ.

17.6 Girizeyofiliwini (*Griséofulvine*)

Tɔgɔ: _____ kise (hake): _____ be sɔɔ (sɔngɔ) _____

A kiselama walima a forokonilama miligaramu 250 ni miligaramu 500 be sɔɔ.

A kise misenniw de ka ni

Nin fura in wari ka ca wa a ka kan ka ke ka bugubanaw de furake ani wololabana jugumanw. A be ke ka sɔnninakabaw furake nka a furakeli be se ka men fo kalo caman wa a fura te mako ne tuma bee. **Musokɔnɔma man kan ka girizeyofiliwini ta.**

Girizeyofiliwini **tata hake** (kilogaramu kelen o kilogaramu kelen, miligaramu 15 tile kɔnɔ) kise misenniw forokonilama miligaramu 250.

Aw be a ta sɔne kelen don o don fo kalo kelen ɔɔɔ.

- Baliku: miligaramu 500 la ka se 1000 ma (forokoni 2 ka se forokoni 4 ma)
- Den san 8 ka se san 12 ma: miligaramu 250 ka se miligaramu 500 ma (forokoni 1 ka se forokoni 2 ma)
- San 3 ka se san 7 ma: miligaramu 125 ka se miligaramu 250 ma (forokoni $\frac{1}{2}$ ka se forokoni 1 ma)

- Den minnu tɛ san 3 bɔ: miligaramu 125 (forokni ½)

17.7 Furabilenni, safa ni a ɲɔɲɔnnaw fura (gafe ɲɛ 40)

17.8 Nisitatini, *Nystatine*

Tuma dɔw la, a jima walima a muguma be sɔɔ

Tɔɔ: _____ jima walima muguma bara (hake): _____ be sɔɔ (sɔngɔ)
_____

Walima furakisema be sɔɔ min be don musoya la

Tɔɔ: _____ kise (hake): _____ be sɔɔ (sɔngɔ) _____

Walima a tuluninama ani a muta be sɔɔ

Tɔɔ: _____ tulubara (hake): _____ be sɔɔ (sɔngɔ) _____

Nisitatini ye fura ɲumanba ye dakɔɲɔjoliw, sinnunkunnajoliw, gololajoliw walima musoya kɔɲɔ joliw furakeli la. Dakɔɲɔjoliw ta furajilama be sɔɔ, nka musoya kɔɲɔ joliw be furake ni a muguma, munituluma walima furakiselama ye.

A kɔɲɔɲɔw

A be se ka fariɲɛɲɛ bila mɔɲɔ la, nka tuma beɛ tɛ. Aw be a tacogo ɲɔ ni a ye fariɲɛɲɛ bila aw la. Waati dɔw la, a be se ka kɔɲɔboli bila mɔɲɔ la.

A nafa ka bon!

Ni nisitatini ma se ka bana in ban, a be taa ka segin, o be se ka ke sidabana taamasijɛ dɔ ye.

A pikiri kecogo

A jima hake 100.000 be sɔɔ mililitiri o mililitiri la (walima hake 500.000, mililitiri o mililitiri).

A ka ca a la hake 100.000 fo ka se hake 200.000 ma, o be mako ɲɛ, nka sidabanabagatɔw mako be se hake 500.000 ma.

Ni safa be denyɛrɛni da kɔɲɔ

Aw be jima hake 200.000 (mililitiri 2, a tɛ dumunikɛkutu ɲɛ tila bɔ) di a ma sijɛ 4 don o don. A be nisitatini ke a da kɔɲɔ ni kɔɔrimugu walima tɔnikɛlan dɔ ye. Aw be temɛ ni furakeli ye tile 2 bana bannen kɔfɛ, n'o tɛ a be segin kɔ.

Ni jolimisenniw be denbatigi sinnunkun na (a bilennen don, dimi be a la, a be a ɲɛɲɛ)

Aw be nisitatini hake 100.000 fo a hake 200.000 muta, a muguma walima a jima dɔ ke a sinnunkunw na sijɛ 4 don o don.

Farila bugubana furakeli la:

I b'a to a ɲɔɲɔ ka ja kosebe ka sɔɔ ka nisitatini mu a la walima mikonazɔli mugu walima a tuluni sijɛ 4 walima sijɛ 5 don o don.

Ni bugubana (leminapo) don musoya la:

I be do don musoya la don o don sije, walima I be a kise musoya la su o so. Ni mikonazoli kise miligaramu 200 don, I be o don sije 3 don o don. Nisitadini kise hake 100 000 don, tile 14.

18Mañan ni jimi furaw: fenñanamafagalanw**18.1 Benzili benzoyatilama, *Benzoate de benzyl*, keremu walima munitulu**

Togo: _____ kise (hake): _____ be soro (songo) _____

Ale keremu walima a munitulu be soro.

A be ke ka mañan ni jimi furake.

Ni jimi don, aw be kun ko ani ka a to ji ka ja ani ka a fara jogon kan sani aw ka benzili benzoyati ke a la. Aw be caman mu kun na. Aw be a to yen fo leri 24 ka soro ka a ko ni ji wolokolen ni safine ye walima safineji. Kunsigi sanankolen ko, aw be a sawu walasa ka jimifanw ni u faraw bo kun na. Ni jimi ka ca, aw be nin ke sije 2 walima 3 nka aw be leri 24 don u ni jogon ce.

Ni mañan don, aw be aw ko ka je, o ko aw be benzili benzoyati mu aw fari fan bee la ka a ta aw kan na fo sentege. Aw be fura in to aw la fo leri 24 ka soro ka aw ko ni ji wolokolen ni safine ye. Aw be aw josi ka je ni fini jalen ye. Ni mañan ka jugu, aw be segin nin furakeli kan sije 1 tile 5 furakeli folo ko.

Jimi ni mañan be denmisenni minnu na, olu ka **fura muta hake**:

Nin denfitini don: aw be benzili benzoyati dooni jagami ji do la, furakeko 1 na.

Ni denkoroba walima baliku don: aw be benzili benzoyati dooni jagami ji do la, furakeko 1 na..

18.2 Perimetirini, *Permethrine*

Izinitigiw ka togo dalen: akitisini (*Acticin*), elimiti (*Elimite*), nikisi (*Nix*).

Togo: _____ kise (hake): _____ be soro (songo) _____

A suguya caman be feere. Ni mañan don, aw be perimetirini 5% keremu mu. Ni jimi don, aw be kun ko ni safineji ye perimetirini 1% be min na.

Ni mañan don, nin de ye a fura ñuman ye (nka ni o ye a soro sidabanakise be aw la, aw be iwerimekiten ta, aw ye gafe je [377](#) laje).

Ni mañan don, aw be aw ko ka je, o ko aw be Perimetirini mu aw fari fan bee la ka a ta aw kan na fo sentege. Aw be fura in to aw la fo leri 10 ka se leri 14 ma ka soro ka aw ko ni ji wolokolen ni safine ye. Aw be aw josi ka je ni fini jalen ye. Aw be segin nin furakeli kan dogokun 1 furakeli folo ko. Aw be dudenw bee furake walasa ka u tanga a ma.

kɔfɛ ka se leri 6 ma, aw bɛ a yɔɔ ko ka jɛ. Aw bɛ se ka segin furakeli kan dɔɔkɔkun 1 kɔfɛ. A ka ca a la furakeli bɛ to sen na fo dɔɔkɔkun caman.

Aw ye aw janto nin na: ni a bɛ aw fari ɲɛɲɛ kojugu, aw kana a mu. Ni kuruw bɛka joli bɔ, aw kana podofilini mu u la. Musokɔɔmaw ni denbatigw man ka ka podofilini mu.

19.2 Asidi tirikulo-asetiki, *Acide trichloroacétique*

Tɔɔɔ: _____ kise (hake): _____ bɛ sɔɔ (sɔɔngɔ) _____

Ale jilama bɛ sɔɔ.

Ni podofilini, *podophyllin* ma sɔɔ, aw bɛ se ka furakeli ke ni asidi tirikulo asetiki ye. Ale fana ka teli ka fari tiɲɛ, o la aw bɛ aw janto aw yɛɛ la a mutɔla. Aw bɛ fɔɔ ka wazelini walima munitulu wɛɛ mu kuruw lamini na. Aw bɛ wolosuw bɔ kuruw la ni hakilisigi ye. Aw bɛ kalani dɔ su fura in na ka o da kuru ninnu la dɔɔni dɔɔni. A ka ca a la furakeli bɛ men senna wa a ka kan ka ke dɔɔkɔkun o dɔɔkɔkun.

Aw ye aw janto nin na: nin seɣɛ in bɛ se ka mɔɔ jeni kosebɛ. Aw bɛ aw bolo ni aw fari fan tɔw lakana ka u tanga a ma, ni a sera aw fari fan min ma, aw bɛ o yɔɔ ko jooa.

20 Kababilen ni ɲɛnakaba furaw

20.1 Asikulowiri, *Acyclovir*

Izinitigiw ka tɔɔ dalen: zowirakisi, *Zovirax*.

Tɔɔɔ: _____ kise (hake): _____ bɛ sɔɔ (sɔɔngɔ) _____

A furakise miligaramu 200 ni miligaramu 400 walima a miligaramu 800 bɛ sɔɔ.

Asikulowiri bɛ banakisew faga wa a bɛ ke ka kababilen ni ɲɛnakabaw furake. Asikulowiri te kababilen furake nka a bɛ a dimi nɔɔɔya ani ka a to bana te jensen fari la. Aw bɛ fura in ta ni ji caman ye. Komokilidimitɔ man kan ka fura in ta.

A kɔɔɔɔ:

Asikulowiri bɛ geɣɣa dɔw lase mɔɔ ma i n'a fɔ kungolodimi, ɲɛnamini, fɔɔɔnege, ani fɔɔɔ. A bɛ hakilibɔ bila mɔɔ la ani ni a ye sugune sɔɔɔbaliya bila mɔɔ la, o bɛ a jira ko tata hake cayara.

Asikulowiri tata hake:

Ni dogoyɔɔlakaba don walima kurumisenni:

- Ni bana in siɲɛ fɔɔ don ka aw mine, aw bɛ asikulowiri miligaramu 200 ta, siɲɛ 5 don o don fo tile 7, walima aw bɛ a miligaramu 400 ta siɲɛ 3 don o don fo tile 7.
- Nka ni bana tun delila ka aw mine ka ye, ni aw sɔmina a taamasɲɛ fɔɔw la dɔɔɔ, aw bɛ fura in ta fo tile 5, taamasɲɛw i n'a fɔ a yɔɔw bɛ mɔɔ ɔɔɔɔɔɔ, ka a jenijeni, walima ka kurukuruw bɔ a la.

- Ni bana in ye aw mine sije 6 san kɔɔ, aw be asikulowiri miligaramu 400 ta sije 2 don o don fo san 1. O kɔ aw be fura jɔ ka a laje ni a jɛci be yen halibi.

Ni jɛnakaba don: aw be asikulowiri miligaramu 600 ta ka se a miligaramu 800 ma sije 5 don o don tile 7 fo ka se tile 10 ma.

21 Tumufuraw

Furaw keli ntumuw na o dɔɔɔn tɛ u ban pewu-pewu. Yeresanuya ani forobasanuya jɔɔɔɔ ka bon a la kosebe. Ntumubanaw caya ka di nɔɔɔya la ka dukɔɔnɔɔɔɔ beɛ sɔɔɔ. O la, ni tumu yera mɔɔɔ kelen na, du mɔɔɔ beɛ furakeli de jɔɔɔn tɛ o la.

21.1 Mebendazɔli, *Mébendazole*

Mebendazɔli be genntumu furake, ka ntumumisenni furake, ka kɔɔɔnatumun furake, ka gaarintumu furake, ani tumu were min be wele ko sitɔɔɔnjiloyidi (strongyloïd). A fana be se ka totontumubana furake nka a tɛ o fura lakika yere ye. Hali ni a ye a sɔɔɔ ka a kɔɔɔɔw man ca, nugudimi walima kɔɔɔboli be se ka a tigi mine ni ntumuw donna a fari la kosebe.

Kunnafoni nafama

I b'i yere kɔɔɔsi mebendazɔli tali la kɔɔɔmaya kalo 3 fɔɔɔw la ani n'a be se ka geleya lase i debeladen ma. I kan'a di denw ma minnu san 1 ma dafa fɔɔɔ.

Mebendazɔli tacogo

Gaarintumu kama

- **San 1 ka taa balikuya la:** aw be mg 100 di sije 1 kununta la. I be segin o kan dɔɔɔkɔɔn 2 kɔ fe ni a b'a kun bɔ.

Kɔɔɔnantumunin, ntumumisennin ani genntumu kama

- **San 1 ka taa balikuya la:** i be mg 100 di sije 2 don o don tile 3 kɔɔɔ (furakise den 6 a mumɛ).

WALIMA

- Aw be mg 500 furakise den kelen di sije 1 dɔɔɔn.

K'a ke ka kɔɔɔnantumunin kunben o yeli ka teli yɔɔɔ minnu na

- **San 1 ka taa balikuya la:** i be mg 500 di kalo 4 o kalo 4 ka se kalo 6 o kalo 6 ma.

Totontumubana kama

- **San 1 ka taa balikuya la:** i be mg 200 ka se mg 400 ma i be o di sije 3 don o don tile 3 kɔɔɔ. O kɔ fe, i be sɔɔɔ ka a ta mg 400 ka se mg 500 ma ka o di sije 3 don o don tile 10 were kɔɔɔ. Ni dimilabana dɔ be yen walima yeliko geleya bana dɔ, i be se ka steroyid dɔ di, i n'a fɔ funudafura, mg 40 ka se mg 60 ma sije 1 don o don tile 10 kɔɔɔ fɔ ka se tile 15 ma tuma dɔw la.

21.2 Albendazoli, *Albendazole*

Albendazoli ni mebendazoli ka surun jɔɔɔn na, nka a da ka gelen tuma caman. A be genntumu keɛ, ka ntumumisennin keɛ, ka stronjiloyid (*Strongyloides*) keɛ, ka kɔnɔnantumunin keɛ, ka gaarintumu keɛ, ka totontumubana fana keɛ. A kɔlɔlɔw ka dɔɔɔ.

Nin ka faamu kunnafoni nafama

Kana sɔn ka albendazoli di muso ma k'a kɔnɔ to kalo 3 kɔnɔ k'a sababu ke a be se ka fiyen bila den na a ba dɛbe la. I kana a di den ma min si ma san 1 sɔɔɔ fɔlɔ.

Albendazoli tacogo

Gaarintumu kama, kɔnɔnantumunin, ntumumisennin ani genntumu kama:

- San 1 ka taa san 2 la: i b'a mg 200 di sɔɔɔ kelen
- San 2 san fɛ: i b'a mg 400 di sɔɔɔ kelen. N'a b'a kunnɔ. I be segin o kan jɔɔɔn kan dɔɔɔkun 2 tememen kɔ.

Stronjiloyid (*Strongyloides*) kama:

- I be mg 400 di sɔɔɔ 2 don o don tile 7 kɔnɔ.

Totontumubana kama:

- I b'a mg 400 di sɔɔɔ 2 don o don tile 8 ka se tile 14 ma. Ni dimi ni yelikogeleya be yen, i be steroyid fana di, misali la funundafura, o mg 40 ka se mg 60 ma sɔɔɔ 1 don o don tile 10 kɔnɔ ka se tile 15 ma.

21.3 Piperazini, *Piperazine*

Tumu korilenw fura *ascaris* (tumu min be wele ko asikari, *ascaris*) ani nugulatumu w fura *oxyures* (tumu jurujan *oxyure*, ani min be ke den kɔnɔ *Enterobius vermicularis*).

Tɔɔɔ: _____

A dilannen don ka ke piperazini sitarati, taritarati idarati adipati walima fɔsifati ye:

A furakise miligaramu 500 be sɔɔɔ

Kise (hake): _____ be sɔɔɔ (sɔngɔ) _____

A jima miligaramu 500 be sɔɔɔ mililitiri 5 la

Kise (hake): _____ be sɔɔɔ (sɔngɔ) _____

Ni tumu korilen don, a tata hake ka kan ka caya furakeli tile 2 fɔlɔ kɔnɔ. Ni nugulatumu don a be ta don o don fo dɔɔɔkun kelen nka a tata hake te caya barisa kɔlɔlɔ dɔɔɔni be a tali la.

Ni **tumu korilen** don, piperazini **tata hake**: (kilogaramu 1 o kilogaramu 1, miligaramu 75 don o don) miligaramu 500 furakise walima a jima mililitiri 5.

A be ta sɔɔɔ 1 don o don fo tile 2.

Baliku: miligaramu 3500 (kise den 7 walima kafeminkutu jɛ 7)

Den san 8 ka se a san 12 ma: miligaramu 2500 (kise den 5 walima kafeminkutu je 5)

Den san 3 ka se a san 7 ma: miligaramu 1500 (kise den 3 walima kafeminkutu je 3)

Den san 1 ka se a san 3 ma: miligaramu 1000 (kise den 2 walima kafeminkutu je 2)

Den min te san 1 bo: miligaramu 500 (kise den 1 walima kafeminkutu je 1)

Ni **tumu jurujan** don, piperazini **tata hake**: (kilogaramu 1 o kilogaramu 1, miligaramu 40 don o don)

A be ta sije 2 don o don fo dogokun 1

Baliku: miligaramu 1000 (kise den 2 walima kafeminkutu je 2)

Den san 8 ka se a san 12 ma: miligaramu 750 (kise den 1 ni ½ walima kafeminkutu je 1 ni ½)

Den san 3 ka se a san 7 ma: miligaramu 500 (kise 1 walima kafeminkutu je 1)

Den min te san 3 bo: miligaramu 250 (kise ½ walima kafeminkutu je ½)

21.4 Cabendazoli, *Thiabendazole*, tumu suguya caman fura

Togo: _____ kise (hake): _____ be soro (songo) _____

A furakise miligaramu 500 be soro walima a jima garamu 1 mililitiri 5 la

Kololo caman be cabendazoli la ka teme mebendazoli (*mébendazole*) ni alibendazoli (*albendazole*) kan, o de kama ale tali be wajibiya tumuw furakeli la ni fura kofolen fila ninnu ma soro, walima ni tumubana te nugu kono.

A be se ka ta walasa ka tumu suguya saba furake ni olu ye jolidasetumu, konobolitumu ani kononugutige tumu. Cabendazoli fana be ke ka kononatumuw furake, nka piperazini (*piperazine*) kololo ka dogon ka teme ale ta kan. A fana be se ka ke ka segelen furake, a joda fana ka bon lelatumu furakeli la.

Aw ye aw janto nin na. Cabendazoli tali be ke sababu ye kononatumu ka yele mogo ngokono fe. O be geleya don a tigi ninakili la. O la sa, ni aw sigara ko kononatumu korilen be mogo kono ka fara tumu suguya werew kan, a ka fisa aw ka furakeli damine ni piperazini ye ka kon cabendazoli je.

A tali kololow: tuma do la cabendazoli be geleya dow lase mogo ma: a tigi be segen, ka a ke i n'a fo a man kene, ani a be fono waati dow la.

Cabendazoli **tata hake** ye (kilogaramu o kilogaramu, miligaramu 25 don o don)—miligaramu 500 kise walima a jima garamu 1 mililitiri 5 la

Aw be a di sɔɔ 2 don o don fo tile 3. A kise ka kan ka jimi.

A di o di:

- **Baliku:** miligaramu 1500 (kise 3 walima a jima kafeminkutu ɲe 1 ni ½)
- **San 8 ka se a san 12 ma:** miligaramu 1.000 (kise 2 walima a jima kafeminkutu ɲe 1)
- **San 3 ka se a san 7 ma:** miligaramu 500 (kise 1 walima a jima kafeminkutu ɲe ½)
- **Min te san 3 bo:** miligaramu 250 (kise ½ walima a jima kafeminkutu ɲe ¼)

21.5 Piranteli, Pyrantel

Izinitigiw ka tɔɔ dalen: (antiminiti, *Antiminth*, kobantirili, *Cobantril*, elimekisi, *Helmex*, pinikisi, *Pin-X*)

Pirantel be ke ka gaarintumu furake, genntumu, ani kɔɔɔnantumunin. Ale de sɔɔɔ ka teli ka caya. A be to ka fɔɔɔnege don a tigi la, ka ɲenamini bil'a bila a la walima kunkolodimi. I kana sɔɔn ka a di mɔɔɔ ma min be ka piperazini (ntumukelefura sugu wɛɛ) ta.

A tacogo

Genntumu ni kɔɔɔnantumunin kama: i be diko kelen pe de ke.

Gaarintumu kama: i be diko kelen ke ka dɔɔɔkun 2 lafile ni ka sɔɔɔ ka diko wɛɛ ke.

I be mg 10 di kilogaramu la. Ni den girinya dɔɔɔfɛɛɛ t'i bolo, i b'a di ni a sisan dalilu ye

- **San 2 jukɔɔɔ:** i b'a mg 62 di (a den 1 min ye mg 250 ye o 1/4)
- **San 2 ka taa san 5 la:** i b'a mg 125 di (a den 1 min ye mg 250 ye o 1/2)
- **San 6 ka taa san 9 na:** i b'a mg 250 di (a den 1 min ye mg 250 ye o kuturu)
- **San 10 ka taa san 14 na:** i b'a mg 500 di (a min ye mg 250 ye o den 2)
- **San 14 san fe:** i b'a mg 750 di (a min ye mg 250 ye o den 3)

22Nɔɔɔnatumu (Kɔɔɔnatumu) furakeli la

Kɔɔɔnatumu suguya caman be yen. Parazikanteli (*praziquantel*) ni nikulozamidi (*niclosamide*) fila beɛ ka jugu kɔɔɔnatumu ma. Ni kɔɔɔnantumubana be kunseme na walima ni a be takabinbana bila mɔɔɔ la, o tigilamɔɔɔ ka kan ka alibendazoli (*albendazole*) ta ani takabinbanafura minnu be sɔɔɔ a bolokɔɔɔ, o kɔ, a ka kan ka taa dɔɔɔɔɔɔɔ la.

22.1 Nikulozamidi, *Niclosamide*

(Izinitigiw ka tɔɔ dalen: *Yomesan*)

Tuma dɔw a furakiselama miligaramu 150 ni 600 be sɔɔɔ

Tɔɔɔ: _____ kise (hake): _____ be sɔɔɔ (sɔɔɔɔɔ) _____

Nikulozamidi ye kɔɔɔnatumu fura ɲumanba ye, nka kɔɔɔnakurufura te.

A tacogo

Sɔgɔma, daraka fegeman dunnen kɔfɛ, aw be nikulozamidi ta. Aw be furakise nimi ka je ka a kunu. A tata hake be bo kononantumu suguya la, aw ka sigida keneyabaarakelaw be se ka aw deme o la, walima aw ka a ta tacogo kofɔlen in cogo la.

A tata hake min bena kofɔ, aw be o nimi ka je ka sɔɔ ka a kumu. Den minnu te se ka furakise in nimi, aw be olu ta susu ka a mugu jagami sinji la walima dumuni na.

- **San 2 duguma:** aw be a miligaramu 500 di sije kelen.
- **San 2 ka se san 6 ma:** aw be a garamu 1di (1.000 mg) sije kelen.
- **San 6 ni ko:** aw be a garamu 2 di sije kelen.

22.2 Parazikanteli, Praziquantel

Izinitigiw ka tɔgɔ dalen: Bilitirisidi, Dɔrɔnsiti (*Biltricide, Droncit*)

Tuma dɔw, a furakiselama miligaramu 150 ni 600 be sɔɔ.

Tɔgɔ: _____ kise (hake): _____ be sɔɔ (sɔngɔ) _____

Aw ye aw janto nin na

Musokɔnɔma ni den min be san 4 duguma, olu ka kan ka parazikanteli tali to yen cogo beɛ la. Denbatigi ka kan ka sindi jo waati min a be parazikanteli ta ka se leri 72 ma, a talen ko (o waati la denba ka kan ka sin bisi ka bon).

A kɔlɔlɔw

Parazikanteli be se ka farikolosegen bila mɔgɔ la, kungolodimi, dumunikebaliya ani dusukunjugun nka olu man teli ka mɔgɔ mine, ka da a kan fura in tata hake man ca kononatumu furakeli la.

A tacogo

Kononantumu suguya caman furakeli la ka fara misisogo ni lesogo taw kan:

Kilogramu o kilogramu, aw kana teme parazikanteli miligaramu 5 kan ka se miligaramu 10 ma. Walima aw ka a di ka ben banabagato si hake ma:

- **San 4 ka se san 7 ma:** aw kana teme a miligaramu 150 diko kelen kan (furakise 1/4).
- **San 8 ka se san 12 ma:** aw kana teme a miligaramu 300 diko kelen kan.
- **San 12 ni ko:** aw kana teme a miligaramu 600 diko kelen kan.

Kononantumu surunani furakeli la (*H. nana*)

Kilogramu o kilogramu, aw be a miligaramu 25 ta. Tile 10 kofɛ, aw be o hake kelen ta tuguni. Walima, aw be a di banabagato si hahe fe:

- **San 4 ka se san 7 ma:** aw be a miligaramu 300 hake ta ka se 600 ma (furakise 1/2 ka se kise 1 ma).

- **San 8 ka se san 12 ma:** aw be a miligaramu 600 ta ka se 1200 ma ɲɔɲɔn fe.
- **San 12 ni kɔ:** aw be a miligaramu 150 ta ɲɔɲɔn fe.

22.3 Kinakirini, *Quinacrine* (Mepakirini, *Mepacrine*, Atabirini, *Atabrine*)—nɔɲɔnatumu fura gafe ɲe [369](#)

23 Sugunɛbilenni fura

Duniya sigada caman na, sugunɛbilenni suguya caman be yen ninnu furakɛcogo tɛ kelen ye. Parazikanteli be a bana suguya bɛɛ furakɛ. Ɖkizamunikini furaw (*oxamniquine*) ka ɲi sugunɛbilenni suguya dɔw furakɛli la. A furaw ka kan ka di keneyabaarakela dɔ ka yamariya kɔnɔ.

23.1 Parazikanteli, *Praziquantel*

Izinitigiw ka tɔɔɔ dalen: bilitirisidi, *Biltricide*, dɔɲɔnsiti, *Droncit*.

Tɔɔɔ: _____ kise (hake): _____ be sɔɔ (sɔngɔ) _____

A furakise miligaramu 150 ni 600 be sɔɔ.

Aw ye aw janto nin na: musokɔnɔma ni den min be san 4 duguma, olu ka kan ka parazikanteli tali to yen cogo bɛɛ la. Denbatigi ka kan ka sindi jɔ waati min a be parazikanteli ta ka se leri 72 ma, a talen kɔ (o waati la denba ka kan ka sin bisi ka bɔn).

A tali kɔɔɔw: parazikanteli be mɔɔɔ fari don ɲɔɲɔn na, a be kungolodimi ni ɲenamini ni dumunikɛbaliya bila mɔɔɔ la, nka olu man kan ka a to fura tali ka jɔ. Walasa ka dɔ bɔ parazikanteli kɔɔɔw la, aw ka kan ka a ta dumuni kɛwaati la.

Parazikanteli miligaramu 600 **tata hake** sugunɛbilenni na (kilogaramu o kilogaramu, miligaramu 40)

Walasa ka sugunɛbilenni furakɛ joli be bɔ min na, aw be a di siɲɛ 2 tile kelen, tile kelen kɔnɔ. A di o di:

- **Baliku:** miligaramu 1200 ka se 1500 ma (kise 2 ka se 2 ni ½ ma).
- **San 8 ka se san 12 ma:** miligaramu 600 ka se 900 ma (kise 1 ka se 1 ni ½ ma).
- **San 4 ka se san 7 ma:** miligaramu 300 (kise ½).

23.2 Ɖkizamunikini, *Oxamniquine*

Izinitigiw ka tɔɔɔ dalen: wansili, *vansil*, mansili, *mansil*.

Tɔɔɔ: _____ kise (hake): _____ be sɔɔ (sɔngɔ) _____

A forokonilama miligaramu 250 be sɔɔ

kise (hake): _____ be sɔɔ (sɔngɔ) _____

A jimalama miligaramu 250 be sɔɔ mililitiri 5 la

kise (hake): _____ be sɔɔ (sɔngɔ) _____

Ɔkizamunikini be ke ka sugunebilenni furake ameriki worodugu ni a cemance la, sugunebilenni min be joli bila banakɔtaa la (o sugunebilenni be wele ko *mansoni*). (walasa ka farafinna *ta* furake, aw ka kan ka fura hake caya ka teme hake kofɔlen kan yan. Aw be aw ka sigida keneyabaarakelaw jininka.). A ka fisa ka fura in ta dumuni kɔfe.

Nin nafa ka bon: musokɔnɔma man kan ka ɔkizamunikini ta. Fura in be penamini ni sunɔɔɔ bila mɔɔɔ la, wa tuma dɔw la a be se ka jali bila mɔɔɔ la. Kirikirimasiyen be mɔɔɔ minnu na, olu man kan ka a ta fo ni u beka kirikirimasiyen furaw ta waati min.

Ɔkizamunikini forokonilama miligaramu 250 **tata hake:** baliku: kilogaramu o kilogaramu, miligaramu 15 don o don, denmisenni: kilogaramu o kilogaramu, miligaramu 10 don o don.

Tako kelen don:

Baliku: miligaramu 750 ka se 1000 ma (forokoni den 3 walima 4) tako 1.

Ni denmisen don, aw be nin tata hake di sije 2 don o don:

San 8 ka se san 12 ma: miligaramu 250 (forokoni den 1).

San 4 ka se san 7 ma: miligaramu 125 (forokoni ½).

San 1 ka se san 3 ma: miligaramu 63 (forokoni ¼).

24Marafura

Marafura puman ye iwerimekiten ye. Nin fura in be banakise kɔkɔbaliw faga wa a ni fura were te nɔɔɔn kele furakeli senfe. Ni iwerimekiten te yen, keneyabaarakela faamuyalen dɔ be se ka diyetilkaribamazini (*diethylcarbazine*) di aw ma, o kɔ ka siramini (*suramin*) fara o kan.

Iwerimekiten nafa fana ka bon mapan ni nugulatumuw furakeli la.

24.1 Iwerimekiten, *Ivermectine*

Izinitigiw ka tɔɔɔ dalenw: mekitizan, *mectizan*, sitoromekitali, *stromectal*.

Tɔɔɔ: _____ kise (hake): _____ be sɔɔɔ (sɔɔɔɔ) _____

A miligaramu 3 walima 6 kise be sɔɔɔ.

Walasa ka a tata hake dɔn, aw be banabagatɔ pese walima aw be hakew laje, hake ninnu nɔɔɔlen don yan.

Aw ye aw janto nin na: aw kana iwerimekiten di den ma, den min girinya te kilogaramu 15 bɔ (fɔcogo were la den min te san 5 bɔ), ani musokɔnɔma, walima denbatigi walima kanjabanabagatɔ walima bana juguman were be mɔɔɔ min na. Tile damadɔ aw kana dɔɔ min fura in talen kɔ.

Maratɔ ka iwerimekiten **tata hake.**

A kise miligaramu 6 la, kilogaramu o kilogaramu, aw be a dunta mikorogaramu 150 di walima:

- Baliku min girinya ka ca ni kilogaramu 64 ye: kise 2 (miligaramu 12).
- Baliku min girinya be kilogaramu 45 ni 63 ce: kise 1 ni ½ (miligaramu 9)

- Baliku ni denmisen minnu girinya be kilogaramu 26 ni kilogaramu 44 ce: kise 1 (miligaramu 6)
- Denmisen minnu girinya be kilogaramu 15 ni kilogaramu 25 ce: kise ½ (miligaramu 3)

Ni mara don, a **tata hake** cogoya were be jefo ka ta kalo 6 la ka se san 1 ma.

Iwerimekiten tata hake maɓa ni nugulatumu (*strongyloïdes*) na:

A kise miligaramu 6 la, kilogaramu o kilogaramu, aw be mikorogaramu 200 di a tigi ma tako 1:

- Baliku min girinya ka ca ni kilogaramu 64 ye: kise 2 ni ½ (miligaramu 15).
- Baliku min girinya be kilogaramu 45 ni 63 ce: kise 2 (miligaramu 12)
- Baliku ni denmisen minnu girinya be kilogaramu 26 ni kilogaramu 44 ce: kise 1 ni ½ (miligaramu 9)
- Denmisen minnu girinya be kilogaramu 15 ni kilogaramu 25 ce: kise 1 (miligaramu 6)

Ni maɓan don, aw be segin nin tata hake in kan tile 10 ni tile 14 ce tako 1 kofe.

24.2 Diyetilkaribamazini, *Diéthylcarbazine*

Izinitigiw ka tɔɔɔ dalenw: etarazan, *Hetrazan*, banosidi, *Banocide*.

Tɔɔɔ: _____ kise (hake): _____ be sɔɔ (sɔɔɔɔ) _____

A kise miligaramu 50 walima 100 be sɔɔ

Diyetilkaribamazini be tumumisenni w faga nka a te se ka kɔkɔlenw faga. A fura in ka kan ta dɔɔɔɔɔɔ dɔ ka bilasirali kɔɔɔ. Musokɔɔɔma man kan ka diyetilkaribamazini ta.

Walasa a kana aw jɛ tɔɔɔ, aw be a tali damine hake fitini na. A tacogo file:

- **Don fɔɔɔ:** kilogaramu o kilogaramu, miligaramu ½ sɔɔɔ 1
- **Don filanan:** kilogaramu o kilogaramu, miligaramu ½ sɔɔɔ 2
- **Don sabanan:** kilogaramu o kilogaramu, miligaramu 1 sɔɔɔ 3

Aw be tɛmɛ ni o miligaramu 1 tali ye kilogaramu o kilogaramu sɔɔɔ 3 don o don fo tile 13 jɔɔɔɔ. (misali la, mɔɔɔ min girinya ye kilogaramu 60 ye, aw be miligaramu 30 di o ma tako 1 don fɔɔɔ, don filanan miligaramu 60 tako 2 (miligaramu 30 tako kelen o kelen na), a don sabanan miligaramu 60 diko 3 tako 3 fana, wa tɛmɛ be kɛ ni tile sabanan ka tata hake ye don o don fo tile 14. Aw be a ta dumuni kɔɔɔ.

Diyetilkaribamazini be faritanabana bila mɔɔɔ la, min be laban ka furake ni faritanafuraw ye, walima kurukurufuraw, minnu be di keneyabaarakɛla faamuyalen dɔ fɛ.

A tali kɔɔɔɔɔw: diyetilkaribamazini be se ka geleya dɔw lase mɔɔɔ ma i n'a fɔ kungolodimi, farikolosegen, fangadɔɔɔɔɔ, dumunikebaliya, dumuniyelemabaliya, sɔɔɔɔɔɔ, disidimi, farifabɛɛdimi walima kolotugundadimi, farikalaya ani jɛɛɛ.

24.3 Siramini, *Suramin*

Izinitigiw ka tɔɔɔ dalen: nafiridi, *Naphuride*, zerimani, *Germanin*, bayeri 205, *Bayer 205*, antiripoli, *Antrypol*.

Tɔɔɔ: _____ kise (hake): _____ be sɔɔ (sɔngɔ) _____

A garamu 1 penisilinilama barani be sɔɔ.

A fura in ka ñi ni diyetilakaribamazini, *diethylcarbamide* ye banakise kɔkɔlenw fagali la, wa a pikiri ka kan ka ke diyetilakaribamazini talen kɔfe bana taamasijew bannen kɔ. Siramini be fiye bila komokili la tuma dɔw la. Ni aw senw ye fununi damine walima ni aw ye sugunkebana taamasijew dɔw ye aw la, aw be siramini tali jo. Komokilibana be mɔɔ minnu na, o tigiw man kan ka siramini pikiri ke.

Siramini pikiri ka kan ka ke jolisira fe, a pikiri ñedɔnbaga dɔ fe. Ni banabagatɔ ye baliku ye, aw be siraminimugu garamu 1 ke mililitiri 10 pikiriji la, ka o ke **dɔɔkɔkun o dɔɔkɔkun sije 1**, ka a ta dɔɔkɔkun 5 fo dɔɔkɔkun 7. Aw be a pikiri damine ni hake fitini ye, miligaramu 200 ñɔɔn. Aw be faritanabanaw furake.

25Ñe furakeli

25.1 Tulu banakisefagalanw

Nin ñedimi tuluniw be se ka ke ka « ñebilenni » furake, ñebilenni min sababu bɔra banakisew la, ani be ke ka fiyenbana. Walisa ka fiyenbana furake k'a ban pewu, i be tetarasikili (gafe ñe 355) walima eritoromisini (gafe ñe 354) kise ta. Ñedimi tuluni be se ka ke ñe na fana walasa ka ñew nɔɔ kunben ani ka ñe joliw furake (gafe ñe 224).

Ñedimi tuluni keɔgo ñuman de ye ka kan ka don ñegolo kɔɔ, a man kan ka ke a kan. I be tuluni nin ke ñe na sije 3 ka se sije 4 ma don o don.

A tacogo

Tetarasikilini (*tetracycline*) 1% walima eritoromisini (*erythromycine*) 0,5% fo a 1% tuluniw be ke walasa ka joginda dɔw furake bange kɔfe, walima ka a tanga ñedimi misenni dɔw ma. Aw be u di sije kelen leri 2 fɔl kɔnɔ bangeli kɔfe.

Ni ñedimi tuluniw te aw bolokɔɔ, aw be se ka **powidɔni (povidone)** tɔnita 2,5% walima nitarati darizan (*nitrate d'argent*) tɔnita 1% ke ñe kelen o kelen na. Nitarati darizan be simi ni fiye ye a fili, o la aw kana ale kɔɔlen ke ñe na, barisa a be den ñe jeni. Ni sigana be a la, aw kana nitarati darijan ke ñe na cogosi la.

Ni aw bena tuluni ke ñe na, aw be ñe waga dɔɔni ka tuluni keli damineye dingela ka taa kere la. Ni tɔnita don, aw be ñe duguma wolo sama ka tɔniko fila ke a la.

Aw ye aw janto, a bara kun kana se ñe ma.

Dimimadalanw

26 Farigan ni dimi furaw

Fura minnu be dimi ni farigan fitiniw na o dow ye parasetamolli ye (min tali te fen ke den na ani n'a be u ka banaw nɔɔɔya), asipirini, ani ibiporofeni. Asipirini ni ibiporofeni be funu fana jigin (funu min ni joli don). O la, misali la n'i sentamakuru mugura u te dan o dimi sumani dɔɔn ma, nka u be se ka a funu fana jigin. O b'a to a tigi be keneya teliya la. Nka farigan ni sangarannabanaw be den minnu na, olu man kan ka asipirini ta.

I kana teme nin fura fɔlen ninnu hake lapininen kan den ma. A furaw bee be se ka degun werew lase mɔɔɔ ma n'u tali damatemeni. Misali la, aspirinini ibiporofeni takojuguya be na ni furudimi juguman bilali ye a tigi la. Parasetamolli damatemeni b'o ke бага ye fari la. Ni farigan walima dimi jugu don, walasa i be se ka kisi u tali damatemeni ma, i be u ta ka bɔ ɔɔɔɔɔɔɔɔɔ i n'a fɔ n'i ye parasetamolli dɔ ta sisan, i be ibiporofeni dɔ ta siɲe were.

26.1 Asipirinini, *Aspirine* (asetilisalisiliki kumu, *acide acétylsalicylique*)

A kise miligaramu 300 be sɔɔɔ.

kise (hake): _____ be sɔɔɔ (sɔɔɔɔ) _____

A kise miligaramu 75 (kise ¼) be yen denmisenni kama (fɔcogo were la denmisenni asipirinini)

kise (hake): _____ be sɔɔɔ (sɔɔɔɔ) _____

Asipirinini ye dimimadalan daduman juman ye. A be dimi mada, ka fari sumaya ani ka funu juguyali bali. A be sɔɔɔɔɔɔɔɔɔɔ juguyali bali ani ka dɔ bɔ ɲeɲe na. Asetaminofeni ka fisa denmisenw ma ka teme asipirinini kan, denmisen minnu te san 12 bɔ.

Asipirinini be sɔɔɔ dimimada fura ni kolocifuraw ni murafura la, nka u da ka gelen wa tuma dow u ma ɲi ka teme asipirinini gansan kan.

A tali faratiw ni u kubbenni:

1. Aw kana aipirini ta furudimi ni dumuniyemabaliya la. Kumu be asipirinini na, o de be a to a be furulabanaw juguya. O kun kelen na **furudimitɔ man kan ka asipirinini ta.**
1. Asipirinini be furudimi walima nɔɔnkunan bila mɔɔɔ dow la. Walasa o kana aw sɔɔɔ, aw be asipirinini ta ni nɔɔɔ ye, walima buwasɔn gazima walima aw be ji caman min a kan walima aw be a ta dumuni senfe.
2. Aw kana teme asipirinini diko 1 kan farilajideseto ma fo ni a ye sugune sɔɔɔ ka ɲe.
3. A ka fisa aw kana asipirinini di denw ma minnu te san 12 bɔ ani denyereniw (asetaminofeni ka fisa olu ma ni asipirinini ye) ani sisantɔw (o be sisan juguya).
4. Aw ye asipirinini mabɔ denmisenni na. A caman be u bana.

5. Aw kana a di musokɔɔma ma.

Asipirinini tata hake dimi ni farigan na

Furakise miligaramu 300 don

Aw be leri 4 walima leri 6 don fura tali ni ɲɔɔɔn ce tile kɔɔɔ. Aw kana a tata hake caya ni miligaramu 2400 ye (kise 8) tile kɔɔɔ. Aw kana a di denmisenni ma ka caya ni sije 4 ye tile kɔɔɔ.

- **Baliku:** kise 1 walima 2 (miligaramu 300 ka se 600 ma)
- **Den san 8 ka se san 12 ma:** kise 1 (miligaramu 300)
- **Den san 3 ka se san 7 ma:** kise $\frac{1}{2}$ (miligaramu 150)
- **Den san 1 ka se san 2 ma:** kise $\frac{1}{4}$ (miligaramu 75)

(Ni dimi be muso min ka koli senkɔɔɔ walima koloci juguman be mɔɔɔ minnu na, olu ka tata hake be caya. Nka kilogaramu o kilogaramu, aw kana tata hake caya ni miligaramu 130 ye tile kɔɔɔ. Ni aw tulonw be mankan bɔ, aw be dɔ bɔ a tata hake la.)

Asipirinini kise miligaramu 75 (den ka asipirinini)

Aw be a di den ma sije 4 tile kɔɔɔ:

- **Den san 8 ka se san 12 ma:** kise 4 (miligaramu 300)
- **Den san 3 ka se san 7 ma:** kise 2 ka se 3 ma (miligaramu 150 ka se 225 ma)
- **Den san 1 ka se san 2 ma:** kise 1 (miligaramu 75)
- **Den min te san 1 bɔ:** aw kana asipirinini di o ma

26.2 Parasetamɔli, asetaminofeni (*Paracétamol, acétaminophène*)

Parasetamɔli ye fura duman ye farigan ni dimi misenninw na. A sɔngɔ fana man gelen.

Ladili nafama

I kana sɔn fewu ka fura tali ke ka teme tata hake kan. A damatemenen ye baga ye bije ma wa a be se ka fagali ke. I be fura lasago yɔɔɔ la denw te a sɔɔɔɔɔ min na, kerenkerennenya na ni timiya be a la i n'a fɔ siro.

Murafuraw be dila ni parasetamɔli ye tuma dɔw la. O la, olu ni parasetamɔli man kan ka di bana kelen na ɲɔɔɔn fe den ma. N'o te a laban be ke takojuguya ye i bolo ka bala i yere la.

A tacogo

Parasetamoli (mg)10 ka se 15 ma, o be di den kilogaramu 1 o kilogaramu 1 jate la (ka 10 walima 15 sigiyoroma den kilogaramu hake la) leri 4 o leri 4 walima ka se leri 6 o leri 6 ma. I kana teme diko 5 kan waati 24 konɔ. Ni den korɔtacogo t'i bolo, i be a ka fura hake suma n'a si hake ye:

- **San 1 dugu ma:** i be mg 62 di leri 4 o leri 4 walima ka se leri 6 o leri 6 ma (furakise min ye mg 500 ye o tilayorɔ 8 la kelen: 1/8).
- **San 1 ka taa san 2 la:** i be mg 125 di leri 4 o leri 4 walima ka se leri 6 o leri 6 ma (furakise min ye mg 500 ye o tilayorɔ 4 la kelen: 1/4)
- **San 3 ka se san 7 ma:** i be mg 250 di leri 4 o leri 4 walima ka se leri 6 o leri 6 ma (furakise min ye mg 500 ye o tilayorɔ 4 la 2: 2/4)
- **San 8 ka se 12 ma:** i be mg 375 di leri 4 o leri 4 walima ka se leri 6 o leri 6 ma (furakise min ye mg 500 ye o tilayorɔ 4 la saba: 3/4)

26.3 Ibiporofeni, *Ibuprofène*

Ibiporofeni be farikumu ni kurutugudadimiw nɔgɔya ka fara kunkolodimi ni farigan fitiniw kan.

Ibiporofeni kɔɔɔɔw

Ibiporofeni be se ka konɔdimi bila mɔgɔ la. Nka n'i be a ta ni konɔ ye walima ni dumuni do ye o be o geleya nɔgɔya.

Ladili nafama

Kana ibiporofeni ta ni asipirini be nepe walima kuru kuru bila i fari la. N'i fari te son u fila la kelen ma, a ka c'a la i fari fana te son to kelentɔ ma. Kana ibiporofeni di den ma min si te kalo 6 bo.

A dicogo

I be mg 5 di kilogaramu 1 o kilogaramu 1 jate la ka se mg 10 jɔgɔn ma. Ni den peseminen t'i bolo, i be fura hake suma a sisan hake fe:

- **Kalo 6 ka taa san 1 na:** i be mg 50 di leri 6 o leri 6 walima ka se leri 8 o leri 8 ma.
- **San 1 ka se san 2 la:** i be mg 75 di leri 6 o leri 6 walima ka se leri 8 o leri 8 ma.
- **San 2 ka taa san 3 la:** i be mg 100 di leri 6 o leri 6 walima ka se leri 8 o leri 8 ma.
- **San 4 ka se san 5 la:** i be mg 150 di leri 6 o leri 6 walima ka se leri 8 o leri 8 ma.
- **San 6 ka taa san 8 na:** i be mg 200 di leri 6 o leri 6 walima ka se leri 8 o leri 8 ma.
- **San 9 ka se san 10 na:** i be mg 250 di leri 6 o leri 6 walima ka se leri 8 o leri 8 ma.
- **San 11:** i be mg 300 di leri 6 o leri 6 walima ka se leri 8 o leri 8 ma.
- **San 12 ka yelen:** i be mg 200 fo fo 400 jɔgɔn di leri 4 o leri 4 leri ka se leri 6 o leri 6 ma.

I kana teme cogo si la mg 40 kan kilogaramu la tile kɔɔ. Kana teme diko 4 kan tile kɔɔ. Kana teme tile 10 kan fana a dili la don o don.

26.4 Erigotamini, *Ergotamine* (Kaferigoti, *Cafergot*)— kunbabinfura

Tɔɔ: _____ kise (hake): _____ be sɔɔ (sɔɔɔ) _____

Erigotamini miligaramu 1 be sɔɔ furakise la

Erigotamini kafeyinilama tata hake kunbabin na:

Baliku: aw be kise 2 di kabini kunbabin taamasije folow be ye, o kɔ aw be kise 1 ta miniti 30 o miniti 30 fo ka dimi ban. Nka aw kana a tata hake caya ni kise 6 ye leri 24 kɔɔ walima kise 10 dɔɔkɔn kɔɔ.

Aw ye aw janto nin na: aw kana fura in ta tuma bee. Musokɔɔma man kan ka a ta.

26.5 Kodeyini dimi gelenw fura, aw ye gafe je [383](#) laje.

27 Dimimadalan jolikenew kalali senfe: kirinnan

27.1 Lidokeni, Lipokeni (*lidocaine, lignocaine*)

Lidokeni ye kirinna ye min pikiri be ke joginda lamini na ka a kirin walasa a kana digi mɔɔ la. A nafa ka bon funuda ne boli ni joginda kalali la. Ni aw be a fe ka koko jugumanba jolikuru labɔ, aw ka kan ka lidokeni pikiri ke o yɔɔ la folɔ.

A pikiri kecogo

Farikoloyɔɔ min ka kan ka tige walima ka kala, aw be lidokeni pikiri ke o yɔɔ lamini wolo la, o yɔɔ ni joginda ce ka kan ka ke cm 1 ye. Aw be folɔ ka a yɔɔ saniya ka sɔɔ ka lidokeni pikiri ke. Santimetiri 2 o santimetiri 2, aw be kirinnan pikiri mililitiri 1 jɔɔɔn ke o yɔɔ wolo la. (Aw kana teme a mililitiri 20 kan.) Aw ye sigida 9 laje nin gafe in kɔɔ, *Laben ni ladilikan minnu ka kan ka matarafa pikiri keli kama*, walasa aw ka pikiriw kecogo juman don.

28 Kɔɔdimifuraw

28.1 Beladɔni, *Belladonne* (Fenobaribitali, *Phenobarbital* be ke a la waati dɔw la)

Tɔɔ: _____ kise (hake): _____ be sɔɔ (sɔɔɔ) _____

Beladɔni miligaramu 8 be sɔɔ furakise la

Kɔɔdimifura suguyaw ka ca. Beladɔni be a caman na walima a jɔɔɔn werew i n'a fo (atoropini (atropine), iyɔɔyamini (hyoscyamine) ani fenobaribitali (fenobaribitali). Nin fura ninnu man

kan ka ta tuma bee, fo ni a kera kun jɔnjɔnw ye i n'a fo dimi, kɔndimi na. U be sugunebaralabana ni kunakunadimi mada. Fura ninnu nafa ka bon furudimiw furakeli la.

Beladɔni miligaramu 8 tata **hake kɔndimi na**

Baliku: kise 1, siɲe 3 ka se siɲe 6 ma tile kɔɔ.

Den san 8 ka se san 12 ma: kise 1, siɲe 2 walima siɲe 3 tile kɔɔ.

Den san 5 ka se san 7 ma: kise ½, siɲe 2 walima siɲe 3 tile kɔɔ.

Den min te san 5 bɔ: aw kana a di den ma.

Aw ye aw janto nin na: ni aw ye nin fura ninnu caman ta, u be se ka aw keɛ. Aw kana a to denmisenniɲw ka se u ma.

Falaka be mɔgɔ min ɲe kan, o tigi man kan ka fura ta Beladɔni walima atoropini be fura minnu na.

Kumujiyelɛn, nsɔnkunan ani furudimi na

Aw be nsɔnkunan ni furudimi furake ni kumukelelan gansanw ye fɔɔ. Ni bana ninnu teka ban, aw be kumukelelan fura farinmanbaw ta. Ni furudimi ye kɔndimi sababu ye, aw ka kan ka kumukelelan fura caman ni banakisefagalan dɔw fara ɲɔɲɔn kan, walasa ka bana in furake. Walasa ka kunnafoniw sɔɔ fura farali la ɲɔɲɔn kan, aw be gafe ɲe [54](#) laje.

29Kumukelelanw (*Antacides*)

Kumukelelanw da ma gɛɛn, u be kɔndimiɲw ni furu jenijeniɲw nɔgɔya waatini kɔɔ. U si te mako ɲe waatijan kɔɔ, nka u jɔyɔɔ ka bon tuma dɔw la. A fura ninnu tɔgɔ ka ca ani a dɔw ye furaji walima furakise kunuta ye ani u dilannen don ni idɔɔkisidi daliminyomu (*hydroxyde d'aluminium*), idɔɔkisidi de mapeziyɔmu (*hydroxyde de magnésium*), bikaribonati (*carbonate de calcium*) walima ni bisimuti (*bismuth*) ye.

29.1 Idɔɔkisidi daliminyomu (*Hydroxyde d'aluminium*), idɔɔkisidi de mapeziyɔmu (*Hydroxyde de magnésium*), mapezinɔɔ (*Lait de magnésie*) ni mapezikeremu (*Crème de magnésie*)

A furakise miligaramu 500 ni a miligaramu 750 be sɔɔ

Tɔgɔ: _____ kise (hake): _____ be sɔɔ (sɔngɔ) _____

Jima miligaramu 300 fo miligaramu, mililitiri 5 kɔɔ

Tɔgɔ: _____ bara (hake): _____ be sɔɔ (sɔngɔ) _____

Ni kumukelelanw be se ka ta kumuyelen walima furu jenijenini kama, walima u be se ka fara furudimi furaw kan.

A nafa ka bon

Nin fura ninnu be tetarasikilini (*tétracycline*) ni fura werew bali ka u ka baara ke. Ni aw beka fura were ta, aw be u ta leri 2 ka kon kumukelelanw je walima u kofe.

Kalobow

Mahezizomu be kumukelelanw minnu na, olu be konoboli bila mogow la waati dow ani alimuniyomu be minnu na, olu be konja bila mogow la.

A tacogo

Aw be kumukelelanw ta leri kelen sani aw ka dumunike. Walima aw be a ta sani aw ka aw da, walasa a kana degun were bila aw la ni aw ye aw da. Aw be a furakise 1 walima 2 jimi, walima aw be a sirojima militiri 10 (kutu fitini je 2) min. Kunnafofi ma di ka a fo ko a be se ka ta sije 4 fo 5 don o don, nka ni aw b'a fe ka a caman ta, aw be se ka a ta tile caman kon. O be ko, aw mako bena se fura were ma.

29.2 Bikaribonatilama, *Bicarbonate de soude*

Togow: _____ kise (hake): _____ be sorow (songow) _____

Fura in mugu jeman be sorow.

Ale ye kumujiyelen ni nsankunan ni dumuniyemabaliya fura ye min tata hake man kan ka caya. **A man kan ka ke ka dumuniyemabaliya basigilen walima furudimi furake.** Hali ni a kera ko a be mako je a damine na, a be do fara furu kumujiyelen kan, o be furudimi juguya. O kama (dumuniyemabaliya ko te), ale ni asetaminofeni be se ka ta jagon fe. Alka-seltzer ye bikaribonatilama sijomulama ni asipirinini jagaminen ye. Ni aw be kumujikelelan dilan, aw be bikaribonatilama kafeminkutu je 1/2 ke ji la ka o min nka aw kana a ke tuma bee.

Ni aw be aw da ko, bikaribonatilama walima bikaribonatilama ni koko jagaminen ka fisa ni dakosafine ye tuma dow la (aw ye gafe je [230](#) laje).

Aw ye aw janto nin na: dusukunnabana walima senfunu walima jedaton be mogow min na, o tigi man kan ka bikaribonatilama kokoma walima kokomafenw dun ka caya.

29.3 Kalisiyomu bikaribonatilama

Togow: _____ kise (hake): _____ be sorow (songow) _____

Ale kiselama miligaramu 350 ka se miligaramu 850 ma, o be sorow.

Ale ka banafurake ka suman ni bikaribonatilama kokoma ye. A ka fisa kumujiyelen ni nsankunan furakeli la, nka a man kan ka ta ka caya walima ka a ke ka furudimi furake. Tuma o tuma ni dimi wulila, aw be a miligaramu 850 kise 1 jimi walima a miligaramu 350 kise 2. Aw be segin nin tata hake kelen kan leri 2 jagon ni a jeci be yen.

30 Furulabanaw fura farinmanw (ɲumanw)

Fura suguya kuraw be yen minnu be furudimi ni nsonkunan keɛ ka ɲe ka teme kɔɔlenw kan, nka u da ka gɛlen. Kumukeɛɛlan suguya fila be yen minnu be wele ko ɲɔɔnkeɛɛlanw.

Nin suguya fila in na, furudimifura minnu be wele ko *IPP*, olu de ka ɲi kosebe, nka olu de fana da ka gɛlen. A suguya fila in beɛ furaw ka ɲi. Aw be u dɔ san, aw yere hakili la min da ka nɔɔn.

30.1 Omeperazoli, *Oméprazole*

Tɔɔɔ: _____

A be sɔɔɔ

Furamugu, ji be ke min na: miligaramu 20 ni miligaramu 40 forokow

bara (hake): _____ be sɔɔɔ (sɔɔɔɔ) _____

Forokoni: miligaramu 10, miligaramu 20 ani miligaramu 40.

forokoni (hake): _____ be sɔɔɔ (sɔɔɔɔ) _____

Omeperazoli be i n'a fɔ furudimifura tɔw, a be se ka dimi mada ani ka furudimi keneya. Walasa ka furudimi furake, aw kana fosi were ta fo omeperazoli dɔɔɔn dɔɔɔkun 8 kɔɔn. Ni furudimi seginna kɔ, aw be segin ka omeperazoli ta, ka tila ka banakisefagalanw fara a kan walasa ka dimi in furake. Aw be gafe ɲe [54](#) laje walasa ka a dɔn fura minnu ka kan ka fara a kan ka furakeli ke.

Ni omeperazoli ɲɔɔɔɔ ma ye, aw be furudimifura were laje.

A tacogo

Aw be a miligaramu 20 fo ka se miligaramu 40 di don o don.

Aw be fɔɔ ka a miligaramu 20 di, ni dimi teka mada, aw be a miligaramu 40 di.

Ni furudimi walima dimi seginna kɔ kalo 6 omeperazoli talen kɔɔɔ, aw be banakisefagalanw ta ka furudimi furake. Aw ye gafe ɲe nataw laje.

30.2 Ranitidini, *Ranitidine*

(Izinitigiw ka tɔɔɔ dalen: Zantaki, *Zantac*)

Tuma dɔw a furakisɛlama miligaramu 150 walima 300 be sɔɔɔ.

Tɔɔɔ: _____ kise (hake): _____ be sɔɔɔ (sɔɔɔɔ) _____

Ranitidini ye kumuɲiyɛlenfura ye. I n'a fɔ kumuɲiyɛlenfura tɔw, a be se ka furulajoli furake ka a keneya. Nka ni dimi wulila kalo 6 ranitidini talen kɔɔɔ, aw be se ka banakisefagalanw fana ke ka a furake. Aw ye gafe ɲe nataw laje.

A tacogo

Aw be a miligaramu 150 di tile kono sije fila, walima a miligaramu 300 surafanadun waati, dogokun 4 fo dogokun 8.

30.3 Furalajoli furakεcogo (*Traitement pour les ulcères*)

Aw be furudimifura ni banakisefagalan di jagon fe. Fura fila in pagaminen numan be soro. Furudimifura ni banakisefagalan suguya fila be a fura caman na.

Bisimuti fana be fara fura ninnu kan tuma dow la. Ni furudimifura te aw bolo, kumujiyelenfura be se ka bila o no na.

Fura ninnu pagaminen misali do file:

Omeperazoli (miligaramu 40), (walima furudimifura were) aw be o ta dogokun 1 ka se dogokun 2 ma

ANI

metoronidazoli (*metronidazole*) miligaramu 500, sije fila dogokun 1 kono ka se dogokun 2 ma

ANI

Amokisisilini (*amoxicilline*) miligaramu 500, sije 3 tile kono dogokun 1ka se dogokun 2 ma.

Walima a kecogo were file

Omeperazoli (*oméperazole*) miligaramu 40, (walima furudimifura were) sije kelen tile kono dogokun 1

ANI

Metoronidazoli (*metronidazole*) miligaramu 250, sije 4 tile kono dogokun 1

ANI

Tetarasikilini (*tétracycline*) miligaramu 500, sije 4 tile kono dogokun 1

ANI

Bisimuti miligaramu 25, sije 4 tile kono dogokun 1

Aw kana tetarasikilini ni busimufu ta jagon fe. Ni aw ye kelen ta, aw be a to leri 2 jagon ka se 3 ma, ka soro ka tokelen do in ta.

31 Konoboli ni farilajidese juguman furaw

A mana ke konoboli suguya o suguya ye, keneyaji de ye a fura nafama ye. Keneyaji ni dumuniw doron be konoboli caman furake. Balanamakonodimi, tɔgɔtɔgonin (min sababu ye banakise walima tumu ye, walima nɔgɔ) walima kunfilanitu la, banakisefagalanw nafa ka bon o furakeli la, kerengerennyenya la ni denmisen korɔba walima baliku don.

Balanamakɔndimi (*Dysenterie*)

Metoronidazoli (*métronidazole*, gafe jɛ [47](#)) ye o fura puman ye; aw be o di banabagatɔ ma don o don fo tile 5. Aw be se ka fura dɔ werɛw fana ta i n'a fɔ kinakirini (*quinacrine*, gafe jɛ [50](#)), alibendazoli (*albendazole*, gafe jɛ [55](#) ni jɛ [56](#)) walima mebendazoli (*mebendazole*, gafe jɛ [55](#)). Lala nin fura kɔfɔlen ninnu sɔngɔ be se ka nɔgɔya.

Tɔgɔtɔgɔnin min sababu ye banakise ye (*Amibes*)

Aw be metoronidazoli ta tile 7 fo ka se tile 10 ma (gafe jɛ [47](#)). Aw be dilɔkizanidi fana ta (*diloxanide*, gafe jɛ [49](#)).

Tɔgɔtɔgɔnin juguman

Banakisefagalan caman tɛ se ka nin kɔnɔboli kɔfɔlen furakɛ, o la a ka fisa aw ka a dɔn fura minnu ka jugu a ma aw ka sigida la. Aw ka kan ka a jini ka a dɔn aw ka sigidala keneyabaarakelaw be fura minnu kɔfɔ a furakeli la. Lala aw be se ka anpisilini ta (*ampicilline*, gafe jɛ [43](#) ni jɛ [44](#)) walima kotirimɔkizazoli (*cotrimoxazole*, gafe jɛ [39](#) lajɛ, min be a fɔ aw ye dumuni nafama dun walasa ka to keneya la). Wa fana, fura kɔfɔlen ninnu tɛ se ka bana keneya sigida caman na, o la aw ye aw wasa don sefitiriyakizɔni na aw ka sigida la (*ceftriaxone*, gafe jɛ [48](#) ni jɛ [49](#)). Siporofilɔkisasini (*ciprofloxacin*, gafe jɛ [48](#)) fana ka jɛ balikuw ma, nka aw kana a di denmisenw ma. Aw mana kɛ fura sugu o sugu tali la, ni nɔgɔya teka don bana na tile 2 kɔfɛ, aw beka banakisefagalan min ta, aw be o falen dɔ werɛ la.

Kunfilanitu (*Choléra*)

Kunfilanitu be mɔgɔ min na, **keneyaji** be o tigi ni kisi. Aw be to ka jimafenw di a tigi ma waati beɛ fo ka kɔnɔboli jɔ ani fo ka se farilajidese taamasijɛw nɔgɔyali ma. A tigi bɔ o bɔ banakɔtaa la, aw be wɛri jɛ kelen minfen dɔ di a ma. Keneyajiw minnu dilanna ni malomugu walima kabamugu ye, olu ka fisa a tigi ma kɔsɛbe. Aw be o keneyajiw dilancogo lajɛ gafe jɛ [22](#) la. Ni kunfilanitu walima kɔnɔboli juguman don, aw be zenkimafenw (*zinc*) fara a ka dumuniw kan. Aw ye gafe jɛ [50](#) ni jɛ [51](#) lajɛ.

Banakisefagalanw tɛ kunfilanitu fura jɛnaman ye, wa fana sigida caman na banakisefagalanw tɛ se ka kunfilanitu furakɛ. Ni aw be a dɔn ko banakisefagalan be se ka kunfilanitu furakɛ aw ka sigida la, aw be o di aw ka banabagatɔ ma. Ni a tigi ye fɔɔɔɔ dabila, aw be banakisefagalan duntaw di a ma. Banakisefagalan dɔw be se ka mako jɛ bana in furakeli la, i n'a fɔ dokisikilini (*doxycycline*), tetarasikilini (*tetracycline*), kotirimɔkizazoli (*cotrimoxazole*), siporofilɔkisasini (*ciprofloxacin*) ani eritoromisini (*erythromycine*). Eritomisini ka fisa musokɔnɔmaw ni denmisenni w ma kɔsɛbe. Bolociw be yen minnu be se ka kunfilanitu bali. Ni sigidamɔgɔw beɛ lajɛlen bolocira, o de be bana in bali ka jensen. Aw be a jini aw ka sigidala keneyabaarakelaw fe u ka fura kɛ aw beɛ la.

31.1 Keneyaji

Keneyaji dilancogo ni sumaw walima sukaro ye, o jɛfɔlen don gafe jɛ [152](#) la.

Jamana dɔw la, a dilan sukaro ni a kɔkɔ labennen feereta be sɔrɔ butigiw walima farimasiw ni keneyasow la. Hali ni o pake kɔnɔta ninnu ka jɛ, ni aw ye a dilan ni aw ka sumaw ni sukaro dɔɔni ye aw ka so, o de ka jɛ kɔnɔbolitɔ ma i n'a fɔ a jɛfɔlen don gafe jɛ [152](#) la cogo min na.

Aw be **to ka sin di** den konobolitɔ ma. **Ni a sɔnna dumuni na waati min na aw be o di a ma.** Dumuniw ni keneyaji be farilajidese furake ani ka den tanga fangadɔgɔya ma. Zenki faralen ninnu kan, o be konoboli juguman furake jooa (aw ye gafe ne nataw kalan).

Aw ye aw janto nin na: jamana dɔw la keneyaji suguya caman be feere, minnu dilancogo te kelen ye. **Ni aw be keneyaji dilan, aw ye aw jija ka dilanniji hake don.** Ni ji ma a labɔ, o be se ka ke faratiba ye.

Nin nafa ka bon: tuma o tuma ni aw be taa ni den ye dɔgɔtɔrɔso la, aw ye aw jija ka jimafen caman di a ma, ani fana aw ka keneyaji dilannen dɔ di a ma sani aw ka bɔ so. Ani aw be se ka keneyaji dɔ ta aw bolo (ni a kera ko fen were te yen aw be ji dɔrɔn ta aw bolo) ka to ka o di den ma sira fe ani sani furakeli ka se aw ma. Tuma o tuma ni den ye ji jini, aw be keneyaji in di a ma. Ni den be fɔɔɔ, aw be keneyaji dɔ di a ma waati ni waati. Keneyaji dɔɔni na se ka to a kɔɔ, o fana be dɔ bɔ fɔɔɔ na.

31.2 Deɛn wa Zenki, Zinc

Tɔgɔ: _____ kise (hake): _____ be sɔrɔ (sɔngɔ) _____

Ale kise miligaramu 5 ni 10 ani 20 be sɔrɔ

Ale pikiri minnu be sɔrɔ, olu ye: miligaramu 1 mililitiri 1 na, miligaramu 5 mililitiri 1 na, ani miligaramu 10 mililitiri 2 la.

A jima miligaramu 10 be sɔrɔ hake o hake

Deɛn be den konobolitɔw keneyali sennateliya. A ka kan ka ta ni farilafajiw ye jɔɔɔn fe.

A tacogo

Ni denw don, a furakise be mugu-mugu k'a ke sinji la walima ji dɔɔni na.

I be se k'a "yeeleta duman" sɔrɔ min be yeele ji la teliya la ani nɔgɔya la.

- **Ka taa den wolodon na ka taa se kalo 6 ma:** i be mg 10 di sɔne 1 don o don tile 10 kɔɔ ka se tile 14 ma
- **Kalo 6 temenen kɔ:** i be mg 20 di sɔne 1 don o don tile 10 kɔɔ ka se tile 14 ma

32Konobolifura (Konoboli gansan)

32.1 Bisimuti, izinitigiw ka tɔgɔ dalen: Simɛkita, Smecta

Tɔgɔ _____ hake: _____ sɔngɔ _____

Tuma dɔw a furakiselama ne bilemanlaman be sɔrɔ walima a a jilama.

O be se ka konoboli nɔgɔya, ka nugu bɔsili fana nɔgɔya ani ka banakɔtaa geleya. **Nka fura in te konoboli sɔrɔ sababu furake, a te farilajidese kunben kuma te ka a furake.** Nafa te a la konoboli furakeli la, a sanni ye warilatipeba de ye. **A man kan ka di banabagatɔ gelen ma walima farigantɔ basi ni yiriyiri be bɔ min banakɔtaa la. Asipirinini te ben mɔgɔ minnu ma, olu man kan ka bisimuti ta walima fura were, salisilati walima sibilisilati be minnu na.**

Sibisalisilati tata hake, kɔnɔboli juguyabali la

Aw be a 1 di miniti 30 o miniti 30 walima leri 1 fo ka kɔnɔboli jɔ, nka aw kana a di ka teme sije 8 kan tile kelen kɔnɔ (leri 24), wa aw kana teme tile 2 kan a dili la. Aw be ji caman min walima keneyaji ka farilajidese kunben (gafe ne [152](#)).

Sani aw ka fura di, aw be a bara yukuyuku ka ne.

A di o di:

Baliku ni denmisenni ninnu si ka ca ni san 12 ye: a jima dumunikutu ne 2 (militiri 30) walima a furakise 2 (miligaramu 262 be a furakise kelen kelen beɛ la).

Aw kana a di denmisenni ma minnu te san 12 bo.

33Kɔnɔmagayalan (kɔnɔjafura)

Kɔnɔmagayalan ni kɔnɔfiyelan kecogo puman ni u kecogo jugu kɔlɔlɔw nefɔlen don gafe ne [15](#) la.

Mɔgɔw ye u yere deli kɔnɔmagayalanw na kojugu. U dun ka kan ka ta **waati dɔw** de la walasa ka kɔnɔ magaya. **Aw kana kɔnɔmagayalan di kɔnɔbolito ma walima kɔnɔdimito walima farilajideseto abada.** Aw kana kɔnɔmagayalan di den ma, den min te san 2 bo.

A ka ca a la dumuni fumaw de ye kɔnɔmagayalan pumanw ye, dumuni fumaw i n'a fo sumanbuw walima bananku. Ji camanmin (jifilen ne [8](#) tile kɔnɔ) ani jiriden camandun fana nafa ka bon.

33.1 Mapeziyɔmu kɔnɔ (idɔrɔkisidi de mapeziyɔmu, *hydroxyde de magnésium*) kɔnɔmagayalan ni kumukelelan

Tɔgɔ: _____ kise (hake): _____ be sɔrɔ (sɔngɔ) _____

Ale kɔnɔjilama be sɔrɔ

Sani aw ka a min, aw be a yuguyugu kosebe fɔlɔ. Ni aw ye a min tuma o tuma, aw be ji min a kan.

A tata hake:

Kumukele la:

Baliku ni den minnu ka ca ni san 12 ye: kafeminkutu ne 1 ka se ne 3 ma sije 3 ka se sije 4 ma don o don.

Den san1 ka se san 12 ma: kafeminkutu ne $\frac{1}{2}$ ka se ne 1 ma sije 3 ka se sije 4 ma don o don

Konomagayalan na, aw be a ta aw dawaati:

- Baliku ni den minnu ka ca ni san 12 ye: dumuniekutu je 2 ka se je 3 ma.
- Den san 6 ka se san 11 ma: dumuniekutu je 1 ka se je 2 ma
- Den san 2 ka se san 5 ma: dumuniekutu je 1/3 ka se je 1 ma
- Aw kana a di den ma min te san 2 bo

33.2 Episomu kokoma, Sels d'Epsom (majeziyomu silifatilama, sulfate de magnesium)—konomagayalan ani nepefura

Togo: _____ kise (hake): _____ be soro (songo) _____

A mugulama walima a kurulama be soro

Episomu kokoma tata hake:

Walasa ka aw konomagaya doni don:

Aw be episomu kokoma ke ji la ka o min (a ka fisa aw dumuniekubali ka a min)

- **Baliku:** kafeminkutu je 2
- **Den san 6 ka se san 12 ma:** kafeminkutu je 1/2 ka se je 1 ma
- **Den san 2 ka se san 6 ma:** kafeminkutu je 1/4 ka se je 1/2 ma
- **Den min te san 2 bo:** Aw kana a di den ma.

Walasa ka nepe kele

Aw be kafeminkutu je 8 episomu kokoma mugu ke ji litiri 1 na ani ka to ka finimugu walima bandi su o la ka a da nepe ma yoro la.

33.3 Duntulu—konomagayalan

Togo: _____ kise (hake): _____ be soro (songo) _____

Kokoto minnu konobe ja, u be dimi soro banakotaa senfe, olu be nin tulu kofolen min tuma dow. Tije yere la, a te konobe magaya, nka a be tulu ke banakotaa la. Dumuni fumaw de ka fisa, i n'a fo sumanbuw ni bananku.

A tulu in dunta hake konomagayali la:

Baliku ni denmisenni minnu ka ca ni san 12 ye, olu ka minta: dumuniekutu je 1 ka se 3 ma, leri 1 surafana kofe. Aw kana a ni dumuni dun waati kelen na barisa a be se ka witamini dow faga ka bo dumuni na.

Aw ye aw janto nin na: aw kana a di den ma min te san 12 bo, walima musokonomaw, denbatigiw, walima mogo minnu wulili ka gelen ka bo dilan kan ani fenw kununi ka gelen mogo minnu bolo.

33.4 Giliserini, *Glycérine*, min be don banakɔtaa yɔɔ la

Tɔɔ: _____ kise (hake): _____ be sɔɔ (sɔngɔ) _____

Furakise don min be don banakɔtaa yɔɔ la. A be banakɔtaa nege bila mɔɔ la ani ka a boli nɔɔya.

Baliku ni denmisenni san 12 ka giliserini **donta hake** banakɔtaa yɔɔ la:

Aw be a kise 1 don aw banakɔtaa yɔɔ la, ani ka a to yen fo miniti 15 ka se miniti 30 ma (a donni ka nɔɔni ni aw ye aw da). Ni aw ye a to a ka men aw kɔɔ, o be a to a ka baarake ka je.

34Nu gerennen dayeleli la

Walasa ka nu gerennen dayele, a ka fisa tuma dɔw la ka kɔkɔ dɔɔni ke ji la ka o foron, i n'a fo a jefɔlen don gafe je [164](#) la cogomin. Tuma ni tuma nudayelefura tonita be se ka ke nu kɔɔ, i n'a fo nin cogo la.

34.1 Efedirini walima efedirini be nudayelefura tonita minnu na, *éphédrine* ou *phényléphrine* (izinitgi ka tɔɔ dalen neyosinefirini, *Neo-synephrine*)

Tɔɔ ___ sɔngɔ ___ hake (bara) ___

Nin fura ninnu be se ka nugeran ni nujibɔ furake kerenkerennanya la ni tulodimi be a tigilamɔɔw la

Nu gerennen dayeleli furaji tonita **hake**:

Aw be fura toniko 1 walima 2 ke nu kelen kelen be kɔɔ i n'a fo a jiralen don gafe je [164](#) na cogomin. **Aw kana a toni ka teme tile 3 kan** wa fana aw kana aw yere deli a la.

Ni aw b'a fe ka nudayeleli furaji tonita dilan ni efedirini furakise ye, aw be a furakise 1 yeelen kafeminkutu je kelen ji la.

35Sɔɔsɔɔ furakeli la

Sɔɔsɔɔ ye farikolo ka feere ye fɔnesiraw Saniyali kama min be taa fo fagonfagon la, a be banakise ni nɔɔw bali ka don fagonfagon la. Sɔɔsɔɔ fana ye farikolo kekekece dɔ fana ye, o de kama sɔɔsɔɔfura be tɔɔ min lase mɔɔ ma, a te o mako je. **Sɔɔsɔɔfura ninnu** ka kan ka ta kankɔɔɔɔɔɔ dɔɔni de kama ani sɔɔsɔɔjalan min be mɔɔ bali ka sunɔɔ. Fura werew be yen, olu dabɔra kari magayali kama ka sɔɔ ka a labɔ.

Tɔɔ na siro suguya fila ninnu be (minnu be sɔɔsɔɔ mada ani minnu be kari labɔli nɔɔya) be ta siɔ caman ka a sɔɔ u jeci te yen. Sɔɔsɔɔfura lakodɔnnenw caman be yen olu te mako je ni wari latɔɔ te.

Sɔɔsɔɔfura jenema ni a laɔuman te teme ji kan. Ka ji caman min ani ka i wusu jikalan na, o funteni be kari boli nɔɔya, o be sɔɔsɔɔ nɔɔya ka teme furaw kan. Walasa ka a kecogo don, aw be gafe je [160](#) laje. Farafin sɔɔsɔɔfura dilancogo jefɔlen don gafe je [169](#) la.

35.1 Sogwogomadalan: Kodeyini, *Codéine*

togw _____ hake bara _____ songw _____

A sirojilama be sɔɔ. A furakiselama fana be yen miligaramu 30 walima 60. Asipirinini walima asetaminofeni be a la tuma dɔw la, nka tuma dɔw olu te a la.

Kodeyini ye dimimadalan pumanba ye min fanga ka bon ni sogwogofura caman ye, mɔgɔw ye a tali ke u delinanko ye, o de ye a to a sɔɔli ka gelen.

A ni sogwogofura werew sirojilama paminen be sɔɔ walima a furakiselama. Walasa ka a tacogo dɔn, aw be furukanseben laje. A dɔɔni be mako ne sogwogɔ madali la ka teme dimi kan.

Walasa ka baliku ka sogwogofurake, a ka ca a la, miligaramu 7 ka se miligaramu 15 ma o be wasake.

Denmisenniw ta man kan ka se o hake ma, aw be u ka furadita bere ben u si ni u girinya ma (aw ye gafe ne [62](#) laje)

Dimigelen na, mɔgɔkɔɔba be se ka kodeyini miligaramu 30 ta ka se 60 ma leri 4 o leri 4.

Aw ye aw janto nin na: kodeyini ye delinafura ye. Aw be a ta tile damadɔ dɔɔɔn kɔɔɔ.

36Sisan furakeli la

Walasa ka sisan kunben ani ka a furake ka ne, aw be gafe ne [167](#) laje. Sisan be mɔgɔ minnu na, sisanfura man kan ka ban olu bolokɔɔ. Kabini aw be sɔmi sisan taamasijew folɔw la ni o ye ninakili fereke ye, aw be fura ta.

36.1 Salibitamɔli, *Salbutamol*

Togw _____ hake (baara: _____ songw _____

Tuma dɔw a fiyeta be sɔɔ, aw be a sama walasa aw ka ninakili sɔɔ (mikorogaramu 100 be a bara kelen kelen be kɔɔ)

Siroji ye miligaramu 2 ye mililitiri 5 kɔɔ.

Walasa ka a furake ani ka a kunben

Salibitamɔli samata hake:

Sisan damineto la, aw be fura fiyeta samako 1 ke ka se 2 ma leri 4 o leri 4 ka se leri 6 ma fo ka ninakilifereke jɔ. Aw be a caman fiye ni ninakili fereke ka jugu

Sani sisantɔw ka farikolonenaje ke, a be fura in fiye leri ½ ka kɔn, a be a fiyeke 2 ke miniti 15 ka se miniti 30 ma.

Ni banna cunnen don, aw be samako 2 ke ka se 4 ma miniti 20 o miniti 20.

Salibitamoli jilama tacogo: a miligaramu 2 ji militiri 5 la, o ye baliku ta ye: militiri 10 sije 3 tile kono

Denmisenniw: san 1 ka se san 12 ma: militiri 5 sije 3 tile kono

Denw san 1 duguma: militiri 2.5 sije 3 tile kono

Ni aw be salibitamoli ta tuma bee, aw farikolo bena deli a la, o kama aw be hake koro min ta fo aw ka do fara o kan, o de be a to a te mako je aw ye fana. Sisan juguman be mogo minnu na, a ka fisa olu ka salibitamoli sama tuma bee ni minen ye min be wele ko bekulometazoni (*beclomethasone*), o be u ka furagazi samata hake bere ben.

Musolasiritow ka kan ka u ka sisan kunben ani ka a furake sani a ka se ninakilifereke ma. Den be muso minnu sin na, olu be se ka salibitamoli sama nka u ka a ke hake la.

Salibitamoli be se ka farikoloyereyere, jatige, jenamini, dusukuntantan teliyali ani kungolodimi bila mogo la. A jilama fana be se ka konodimi ni fono bila mogo la.

Ni sisan ni dusukunnabana be aw la, aw kana nin fura ninnu ta ni dogotoko ka yamariya te: beta bulokeri “*bêta-bloquant*“, u be i n’a fo atenoli *atenolol*, metoporololi *metoprolol*, poroparanoli *propranolol* walima ololi “*olol*” be fura minnu togo laban na.

36.2 Bekulometazoni, *Béclométhasone*

Togo ___ sogo _____ hake (bara) _____

A samata be soro ninakili kama, mikorogaramu 50 walima 250 be a bara kelen kelen bee kono.

Sisanfura juman min be fiye temesira ni fagonfagon bali ka funu ani ka u tanga.

Denmisenniw ni balikuw ka bekulometazoni samata **hake**:

Aw be a mikorogaramu 50 bara fiyeke 2 ke ka se 4 ma sije 2 don o don. Ni aw ye mikorogaramu 50 gazi sama ka teme fiyeke 4 kan sije 3 tile kono, o da ka mogo ani fana o ka fisa ni a mikorogaramu 250 samata fiyeke 1 ye ka se 2 ma.

A ka fisa aw ka bekulometazoni ta salibitamoli talen ko, barisa salibitamoli be fisesiraw dayelen, o be a to bekulometazoni be don u fe ka je.

Bekulometazoni te sisan kenya, nka a be a bali ka juguya ni o ye a soro aw be a sama don o don tile 3 ka se tile 7 ma, aw bena a ye ko fisaya beka don bana na.

Musolasiritow ka kan ka u ka sisan kunben ani ka a furake sani a ka se ninakilifereke ma. Denbatigiw be se ka bekulometazoni sama, nka u ka a dan hake la.

Ni safa be aw da kono (aw ye gafe je [232](#) laje), aw be a furake ni nisitatini ye walima nikonazoli, *miconazole* (aw ye gafe je [372](#) laje). Fura in ke o ke aw da kono ni aw tilala, aw kana jine ka aw da sanango.

Aw be fura sama ni a bara ye. Ni aw ma datuguna don aw ka furasamabara la, aw ka fura fanba bee be jigin aw ne koro ani aw kan koro, a tena se aw fagonfagon la o yoro min mako be fura la kosebe. Aw be fura sama kosebe wo fe walasa a caman ka se fagonfagon la. Ni wo te aw ka gasi samanana, nin ye a dilancogo 2 ye.

- Aw be bolini fila da noro jigon na. Aw be wo fitini bo a kunkelen na gazi samani kama, ka wo belebebeba bo kunkelen do in na aw da donyoro.
- Aw be buwasanbidonni bobara tige ka o don aw da la, ka soro ka gazi samanana don bidon da fe.

36.3 Peredinizoloni walima peredinizoni, *prednisolone* ou *Prednisone*

Togo _____

a be se ka ke

Furakiselama ye miligaramu 5, ani miligaramu 25 walima hake were

hake (foroko: _____ sango _____

A jilama miligaramu 5/militiri

hake (bara): _____ sango _____

Peredinizoloni ni peredinizoni ye dimimadafura farimanba ye min be se ka sisan juguman furake.

Aw ye a janto nin na: peredinizoloni ni peredinizoni ka kan ka ke ka sisan jugumanba de furake. Fura ninu kololo be se ka bonya kosebe, kerengerennena la ni aw ye u ta ka teme dogokun damado kan. Ani fana u be farikolo dese ka banamisenniwe ke, u be se ka jatige bila aw la ani ka aw bali ka sunogo.

Peredinizoloni ni peredinizoni **tata hake** sisan jugumanba furakeli la.

Aw be a takofolo di joona joona, oko aw be a ta sagma o sagma tile 3 ka se tile 7 ma. A tako kelen kelen bee la:

Balikuw ni denmisenniwe minnu si ka ca ni san 8 ye: miligaramu 30 ka se miligaramu 60 ma

Denmisenniwe san 3 ka se san 7 ma: miligaramu 20 ka se 40 ma

Denmisenniwe minnu ma san 3 bo: miligaramu 10 ka se 40 ma

Aw kana a di ka teme miligaramu 60 kan tile koro.

36.4 Epinefirini, *Épinéphrine*

Dɔw b'a wele fana ko aderenalini, *adrénaline*

Tɔgɔ _____ sɔngɔ _____ hake _____

Tuma dɔw la a anpululama miligaramu 1 be sɔrɔ mililitiri 1 na

Epinefirini ka kan ka ta:

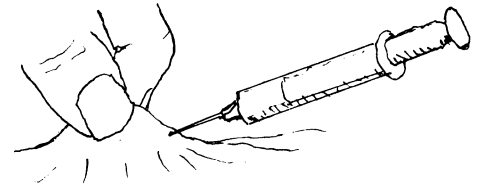
1. **Sisan jugumanba la ni** banabagatɔ ninakili be ka fereke ani ni fura were sɔrɔcogo te aw bolo.
2. Faritanabana **jugumanba** walima degun min sɔrɔla penisilini, negetigebana pikiri walima fura werew minnu dilanna ni so sɔrɔmu ye (aw ye gafe jɛ [70](#) lajɛ).

Epinefirini pikiri **keta hake sisan** na, aw be a anpulu miligaramu 1 ke mililitiri 1 ji la.

Aw ka kan ka dusukun tantankan jate fɔɔ, o kɔ aw be a pikiri ke wolo kɔrɔ:

- Balikuw: mililitiri 1/3
- Denmisenni san 7 ka se san 12 ma: mililitiri 1/5
- Denmisenni san 1 ka se san 6 ma: mililitiri 1/10
- Denmisenni minnu te san 1 bɔ: **aw kana a di olu ma**

Aw be se ka segin ka o hake kelen kan miniti 30 ni a jɛci be yen sɛjɛ 3 tile kɔrɔ.

Epinefirini pikiri keta hake **faritanabana jugumanba la**, aw be a anpulu miligaramu 1 ke mililitiri 1 ji la.

Aw be sɔrɔ ka o ke sogobu la:

- Baliku: mililitiri 1/2
- Denmisenni san 7 ka se san 12 ma: mililitiri 1/3
- Denmisenni san 1 ka se san 6 ma: mililitiri 1/4
- Denmisenni minnu ma san 1 sɔrɔ: **aw kana a di olu ma**

Ni aw yere be a dɔn ko banabagatɔ mako be fura la halibi, aw be se ka diko filanan ke miniti 30 diko fɔɔ kɔfɛ, ani diko sabanan miniti 30 were diko filanan kɔfɛ. Aw kana teme diko 3 kan. Nka ni dusukun temena tantanko 30 kan miniti kɔrɔ pikiri fɔɔ kɔfɛ, aw kana pikiri were ke a tigi la.

Ni aw be penifirini pikiri ke, aw ye aw janto aw kana teme hake kofɔlen kan.

37 Faritanabanaw ni fɔrɔrɔ: farijɛjɛfuraw

Farijɛjɛfuraw ye fura ye minnu be baarake farikolo la cogoya caman na:

1. U be farikolo deme ka faritanabanaw mada walima ka u kunben, jɛjɛ walima kurukuru wolo la, fenɛnamani kinda, jirifeere ni binjalan gɔngɔn mura ani faritanabana jugumanba
2. U be faritanabana walima fɔrɔrɔ kunben ani ka u nɔgɔya.

- U be sunɔɔɔ bila mɔɔɔ la. Ni aw be fura ninnu ta, aw kana faratila baara ke i n'a fɔ: masinina baaraw walima dolɔmin.

Porometazini (*prométhazine*) ni **difenidaramini**, **diphénhydramine** (*Benadirili*), olu ye fariŋɛɛfuraw farinmanw ye minnu be sunɔɔɔ bila mɔɔɔ la kojugu. **Dimenidirinati dimenhydrinate** (*Dramamine*) ni difenidaramini bɔlen don, u be ke ka faritanabanaw furake. O la fɔɔɔ min sababu kera fen werew ye, porometazini be o lajɔ.

Kulɔrifeniramini, **chlorphéniramine** da ka nɔɔɔ ni fariŋɛɛfura tɔw ye wa a te sunɔɔɔ bila mɔɔɔ la kosebe. O de kama a ka fisa tuma dɔw la ka kulɔrifeniramini ta fariŋɛɛ na tilefe. Porometazini tali ka pi sufe barisa a be sunɔɔɔ bila mɔɔɔ ani ka ŋɛɛ tige.

Foyi te a jira ko fariŋɛɛfuraw be mura nɔɔɔya. Aw be u ke ka mura furake tuma dɔw la ka a sɔɔ u ŋɛɛ te o la. U man kan ka ta ka caya.

Fariŋɛɛfuraw man kan ka ta sisan na, barisa u be kari fasaya ka ninakili tɔ geleya.

Fariŋɛɛfuraw pake kelen ka kan ka bila furaminen kɔɔɔ. Porometazini de ka pi aw bolokɔɔ.

Ka da a kan ale te sɔɔɔ tuma beɛ, o la fariŋɛɛfuraw werew be se ka di.

Fura tali sariya la, fariŋɛɛfuraw **dunta de ka fisa**. A pikiri ka pi fɔɔɔ jugumanba de lajɔli la walima sani aw ka bagakelefuraw di (sa ka kinni) ani tɔɔɔ werew minnu be aw kɔɔɔnafi. Ni denmisenni don, a ka fisa aw ka a ke a banakɔtaayɔɔ fe.

37.1 Porometazini, *Prométhazine*

Izinitigiw ka tɔɔɔ dalen: fenerigan, *Phénergan*.

Tɔɔɔ _____

a tuma dɔw la

A furakiselama miligaramu 12.5 be sɔɔɔ

hake: _____ sɔɔɔ _____

Pikiri anpululama miligaramu 25, mililitiri 1 na

hake (pake): _____ sɔɔɔ _____

A miligaramu 12.5, miligaramu 25, ani miligaramu 50 min be don banakɔtaayɔɔ fe

hake (pake): _____ sɔɔɔ _____

Aw ye aw janto nin na: aw kana porometazini di denmisenni ma minnu ma san 2 sɔɔɔ. Musolasiritɔw ni denbatigiw olu be se ka a ta dɔɔɔ, waati min ni a tali be ke u ma waajibi ye.

Porometazini tata hake (miligaramu 1/kilogaramu/tile)

Ni aw be a furakise miligaramu 12.5 ta siŋɛ 2 tile kɔɔɔ

A diko kelen o kelen:

Baliku: miligaramu 25 ka se 50 ma (furakise 2 ka se 4 ma)

Denmisenni san 7 ka se 12 ma: miligaramu 12.5 ka se 25 ma (furakise 1 ka se 2 ma)

Denmisenni san 2 ka se 6 ma: miligaramu 6 ka se 12 ma (furakise $\frac{1}{2}$ ka se 1 ma)

Den san 1: miligaramu 4 (furakise $\frac{1}{3}$)

Den min ma san 1 sɔɔ: miligaramu 3 (furakise $\frac{1}{4}$)

Ni aw be pikiri ke fasasira fe, miligaramu 25 mililitiri la

Aw be pikiri ke sɔɔ kelen, ani ka segin a kan leri 2 ka se leri 4 ma, ni a jɛci be yen.

Aw be pikiri ke sɔɔ 1:

Baliku: miligaramu 25 ka se 50 ma (mililitiri $\frac{1}{2}$ ka se 2 ma)

Denmisenni san 7 ka se 12 ma: miligaramu 12.5 ka se 25 ma (mililitiri $\frac{1}{2}$ ka se 1 ma)

Denmisenni min ma san 7 sɔɔ:: miligaramu 6 ka se 12 ma (mililitiri $\frac{1}{4}$ ka se $\frac{1}{2}$ ma)

Den min ma san 1 sɔɔ: miligaramu 2.5 (mililitiri 0.1)

Ni aw be fura miligaramu 25 don banakɔtaayɔɔ fe

Aw be fura don banakɔtaayɔɔ la ka jɛ ani ka segin a kan leri 4 ka se 6 ma ni a jɛci be yen.

A don o don:

Baliku ni denmisenni min ka ca ni san 12 ye: miligaramu 25 (fura den 1)

Denmisenni san 7 ka se 12 ma: miligaramu 12.5 (fura $\frac{1}{2}$)

Denmisenni san 2 ka se 6 ma: miligaramu 6 (fura $\frac{1}{4}$)

37.2 Difenidaramini, *Diphénhydramine*

Izinitigiw ka tɔɔɔ benadirili, *Benadirili*

Tɔɔɔ _____

Tuma dɔw la:

a forokonilama miligaramu 25 ni 50 be sɔɔ

hake (pake): _____ sɔɔɔ _____

Pikiriw: anpulu miligaramu 10 walima 50 mililitiri kelen kelen be la

hake (pake): _____ sɔɔɔ _____

Aw ye aw janto nin na: aw kana difenidaramini di denyereni ma walima den be muso minnu sin na. A ka fisa fana aw kana difenidaramini di musokɔɔmaw ma, fo ni a kera waajibi ye.

Difenidaramini **tacogo** (miligaramu 5/kiligaramu/tile kɔɔɔ)

Aw be a forokoni miligaramu 25 ta

Aw be a di sɔɔ 3 walima sɔɔ 4 tile kɔɔɔ:

Baliku: miligaramu 25 ka se 50 ma (forokoni 1 walima 2)

Denmisenni san 8 ka se san 12 ma: miligaramu 25 (forokoni 1)

Denmisenni san 2 ka se san 7 ma: miligaramu 12.5 (forokoni $\frac{1}{2}$)

Denyereni: miligaramu 6 (forokoni ¼)

Aw be a pikiri ke sogobu la (mi), miligaramu 50 mililitiri kelen kelen be la

Difenidaramini pikiri ka kan ka ke faritanabana jugumanba dɔɔn de la. A pikiri be ka kan ka ke siŋe kelen, ani ka segin a kan leri 2 ka se leri 4 ma ni a ŋeci be yen

Balikuw: miligaramu 25 ka se 50 ma (mililitiri 0.5 ka se 1 ma)

Denmisenni: miligaramu 10 ka se 25 ma, a be bɔ fura bonya hake la (mililitiri 0.2 ka se 0.5 ma)

Denw: miligaramu 5 (mililitiri 0.1)

37.3 Kulɔrifenamini walima kulɔrifeniramini (Chlorphénamine ou Chlorphéniramine)

Kulɔrifenamini ye fura ye min be ŋɛɛ, tiso ani kurukuru nɔɔya, ani ka fura ka kɔkɔɔ bangelen werew nɔɔya. A be se ka ke ka fɛɛɛnamanin kindaw furake. Ni dumuni walima ni fura dɔ be faritanabana bila mɔɔ la walima binjalanmura (tisoli ni ŋɛɛɛ min be sɔɔ jirifeere gɔngɔn fe), fura in be se ka ta olu fana kama.

Fura kɔkɔɔ

jigɔli (nka ale kɔkɔɔ te faritanabana fura tɔw ta bɔ)

A tata hake

- **San 1 ka se san 2 ma:** i b'a miligaramu 1 di siŋe 2 don o don fɔ k'a tigi ka nɔɔya
- **San 3 ka se san 5 ma:** i b'a miligaramu 1 di leri 4 o leri 4 ka se leri 6 ma fo a tigi ka nɔɔya
- **San 6 ka se san 12 ma:** i b'a miligaramu 2 di leri 4 o leri 4 ka se leri 6 ma fo a tigi ka nɔɔya
- **San 12 ka yelen:** i b'a miligaramu 4 di leri 4 o leri 4 ka se leri 6 ma fo a tigi ka nɔɔya

Ni faritanabana jugumanw don: i be fɔɔ ka epinefirini (épinéphrine) pikiri ke a tigi la (p. 25-36.4). Ni aw ye kulorifeniramini pikiri ke, o be faritanabana in bali ka segin epinefirini fanga bannen kɔ. (Ni kulorifeniramini pikiri t'aw bolo, aw b'a furakise d'a ma i n'a fɔ a ŋɛɛɛ don cogo min sanfe).

- **San 1 ka se san 5 ma:** aw be a miligaramu 2.5 pikiri ke a tigi la ka se miligaramu 5 leri 4 o leri 4 ka se leri 6 ma fo faritana taamasijɛ be ka tunu.
- **San 6 ka se 12 ma:** aw b'a miligaramu 5 pikiri ke tigi la ka se miligaramu 10 leri 4 o leri 4 ka se leri 6 o leri 6 ma fɔ k'a fɔ ko faritana taamasijɛ be ka tunu.
- **San 12 san fe:** aw b'a miligaramu 10 pikiri ke a tigi la ka se miligaramu 20 ma (nka aw kana teme miligaramu 40 kan fiyewu leri 24 kɔɔ) leri 4 o leri 4 ka se leri 6 ma fo faritana taamasijɛ be ka tunu

37.4 Dimenidaranati, *Diménhydrinate*

Izinitigiw ka tɔɔɔ dalen daramamini, *Dramamine*.

Tɔɔɔ _____ hake (pake): _____ sɔɔɔ _____

Tuma dɔw la, a furakiselama miligaramu 50 be sɔɔɔ; ani fana a sirolama miligaramu 12.5 min be min ni kafeminkutu ye; ka fara a furakiselama were kan min be don banakɔtaayɔɔ la

Nin be feere faritanabanaw kama, nka u be se ka ta i n'a fɔ fariɲɛɲɛfura tɔw ka faritanabanaw mada ani ka mɔɔɔ lasunɔɔɔ.

Dimenidaramini **tacogo**:

Aw be a ta siɲɛ 4 tile kɔɔɔ. A di o di:

- **Baliku:** miligaramu 50 ka se 100 ma (furakise 1 walima 2)
- **Den san 7 ka se 12 ma:** miligaramu 25 ka se 50 ma (furakise ½ ka se 1 ma)
- **Den san 2 ka se 6 ma:** miligaramu 12 ka se 25 ma (furakise ¼ ka se ½ ma)
- **Den minnu ma san 2 sɔɔɔ:** miligaramu 6 ka se 12 ma (furakise 1/8 ka se ¼ ma)

38 Bagafuraw

Aw ye aw hakili to nin na: bagafura caman be dilan ni so sɔɔɔmu ye, i n'a fɔ sa kinda ni buteni kinda. Nka o fura ninnu be se ka faritanabana gelen lase mɔɔɔ ma (aw ye faritanabana gelenw laɲɛ gafe ɲɛ [70](#) la). Sani aw ka sosɔɔɔmu pikiri ke, **o ka a sɔɔɔ epinefirini labennen be aw bolokɔɔ tuma beɛ** ni a kera ko geleya bena don a senkɔɔɔ. Faritanabana be mɔɔɔ minnu na, walima ni sosɔɔɔmu suguya dɔw pikiri kera u la ka tɛmɛ, a be fisaya u ka **faritanabana** pikiri ke i n'a fɔ porometazini *finerigan*) walima difenidaramini (*benadirili*) miniti 15 sani a u ka bagafura pikiri ke. Ni aw be sakinda, walima fenɲɛnamani werew kinda furake, aw be tetanɔsifura (antitetanus immunoglobulin) fana fara a kan, ni o sɔɔɔcogo be aw bolo.

38.1 Bunteni kinda bagafura

Tɔɔɔ _____ hake _____ sɔɔɔ _____

Tuma dɔw la a mugulama be sɔɔɔ min be ke pikiriji la

Bunteni kinda bagafura pikiri ka kan ka ke sigidaw la, bunteni farinmanw be yɔɔɔ minnu na ni u бага be mɔɔɔ faga. A ka ca a la, bunteni ka kinni kɔfɛ, bagafura ka kan ka ke denmisen fitiniw de la kerenkerennyanya la ni kinda be farikolo sanfelayanfan fe walima kungolo la. Bunteni mana denmisenni kin dɔɔɔn, a ɲuman ye aw ka bagafura pikiri ke a la o yɔɔɔnini beɛ.

A ca a la, bagafuraw be feere ni u labaaracogo kunnafoni dafalen ye. Aw be o kunnafoniw matarafa ka ɲɛ. Denmisenni fitiniw farikolo mako be bagafura caman na ka tɛmɛ kɔɔɔbalenw kan. A be se ka ke anpulu 2 walima 3 ye.

Bunteni caman be yen, olu бага te fen ke balikuw la. Ka da a kan bagafura yere ye faratimafen ye, o de la, a ka fisa aw kana a di balikuw ma.

38.2 Sakinda bagafura

Того _____ hake (pake): _____ songo _____

Tuma dow la, a pikiriji butelilama be soro.

Bagafuraw walima fura minnu be farikolo tanga bagaw ma, olu dilanna sakinda бага kama fan caman na dunuya kono. Ni aw be sigida la, tuma dow sa be mogo kin yoro min na, walima ni sakinda бага be mogo faga, aw be a laje bagafura min be soro yen, ka o do mara aw bolokoro. Bagafura dow, minnu ye fura jalanw ye walima mugulamaw, olu be se ka mara ni ka a soro u te firigo kono sumaya la. Nka a fura tow te se ka mara ni sumaya te.

A ka ca a la bagafuraw be feere ni u labaaracogo kunnafoni dafalen ye. Aw be o kunnafoniw kalan **sani** aw mako ka jo u la. Ni sa belebebeba ye mogo kin, hali ni a tigi ka dogo, aw ka kan ka bagafura caman ke ka a furake. Tuma dow la a ka kan ka ke anpulu 2 ye walima ka teme o kan. Walasa safura ka mako je kosebe, a pikiri ka kan ka ke teliyala sa ka kinni kofe.

Aw ye aw kolosi walasa ka dengun juguw bali (aw ye gafe je [70](#) laje).

38.3 Tetanosifura (negetigebanafura)

Negetigebanafura anpulilama hake 250 be soro.

Того _____ hake: _____ songo _____

Negetigebana boloci ma ke mogo la yoro min, aw ka aw geleya negetigebanafura ka soro aw ka furaminen kono. Fura in donnen don ni togo were ye, ni o ye iperiteti (*hyper-tet*) ye. negetigebanafura min dilanna ni so seromu ye, aw kana o ke ka mogo furake, barisa o dabora baganw de kama.

Mogo min ka negetigebana boloci ma dafa, ni jokinda belebebe bora o tigi la min be se ka na ni tetanosibana ye (aw ye gafe je [89](#) laje), **sani tetanosi taamasijew ka ye**, aw be negetigebana pikiriri hake 250 (anpulu 1) ke a tigi la;

Ni tetanosi taamasijew bora mogo la, aw be pikiriri hake 5000 ke o tigi la.

Tetanosi taamasijew be juguya ka taa a fe hali ni a beka furake ni negetigebanafura ye. **Furakeli feere were minnu nefolen don gafe je [183](#) ni [184](#) la, olu fana nafa ka bon.** Aw be furakeli damine o yoronin bee ka soro ka dogoro do ka deme pini.

39Ni бага sera мого кона

39.1 Takami (bagafura)

A mugulama be soro. A be a ta tacogo la min nefolen don a buteli kan, walima aw be a jagami weri je 1 ji la walima jiridennono ka soro ka o bee min.

Sharibon be psonni бага sama ani ka a tooro dogoya. A be a ka baara ke ka je ni a tara psonni dunnen nagoni fe. Aw **kana fura in di ni asidi farinman, segeba, gazuwali, walima petoroli sera mogo kono.**

Sharibɔn *tata hake*, leri 1 pɔsɔnni selen kɔ mɔgɔ kɔnɔ:

- Balikuw ni denmisenni minnu ye san 12 sɔrɔ ani ka tɛmɛ o kan: garamu 50 ka se 100 ma, aw be o di sɔrɔ 1 dɔrɔn
- Denmisenni san 1 ka se san 12 ma: garamu 25 sɔrɔ 1 dɔrɔn, walima garamu 50 ni pɔsɔnni dunnen hake ka ca.
- Denmisenni minnu ma san 1 sɔrɔ: kilogaramu 1 o 1, garamu 1 sɔrɔ 1 dɔrɔn

Walasa ka pɔsɔnni baga faga ka bɔ mɔgɔ farikolo la baga donnen kɔ joli la:

- Baliku ni denmisen minnu ma tɛmɛ san 1 kan: garamu 25 ka se 50 ma leri 4 o leri 4 ka se leri 6 ma
- Denmisenni minnu ma san 1 sɔrɔ: kilogaramu 1 o 1, garamu 1 sɔrɔ 1, ka ½ da nin hake kan leri 2 o leri 2 ka se leri 4 ma.
- Misali la, ni den girinya ye kilogaramu 6 ye, aw be sharibɔn garamu 6 di a diko fɔlɔ la, ani garamu 3 leri 2 ka se leri 4 ma o kɔfɛ.

40Kirinni (jali) fura

Fenobaribitali ni fenitoyini (phenytoin) ye furaw ye minnu be ke ka binnibana kirinni kunben ka caya. A fura tɔw da ka gelen, u be sɔrɔ tuma dɔw. Dɔgɔtɔrɔw be fura fila seben mɔgɔw kun tuma dɔw la walima min ka ca ni o ye. Ka a sɔrɔ, fura kelen be baara min ke, fura caman be o baara kelen de ke walima ka tɛmɛ o kan wa o kɔlɔlɔ man bon.

Kirinnifuraw tali ka ji da tuma de la, barisa u be sunɔgɔ bila mɔgɔ la. Aw be se ka jazepamu di walasa ka kirinni furake min menna senna walima musokɔnɔma ni jigibatɔ ka penamini, nka a ka ca a la fura ninu tɛ ta don o don. Mapeziyɔmu silifatilama be se ka di walasa ka kirinni lajɔ.

40.1 Fenobaribitali, *Phénobarbital*

Izinitigiw ka tɔgɔ dalen luminali, *Luminal*.

Tɔgɔ_____

Tuma dɔw la, a be ke

Furakiselama ye, miligaramu 15, miligaramu 30, miligaramu 60 ani 100.

hake (pake): _____ sɔngɔ _____

A sirolama miligaramu 15 mililitiri 5 ji la

hake (bara): _____ sɔngɔ _____

Fenobaribitali be ta walasa ka penamini kunben. Kirikirimasɔrɔ ka kan ka fura ta tuma ni tuma a ka penemaya bee. Aw be a tata hake dɔgɔya min be kirinni kunben;

Aw ye aw janto nin na: fenobaribitali tata hake mana caya, o be se ka ninakili sumaya walima ka a jɔ. A be baara damine farikolo la dɔnɔni dɔnɔni ka tila ka men senna waati jan (a be se leri 24 ma walima ka tɛmɛ o kan ni a tigi teka sugune ke). **Aw be aw kɔlɔsi fura in na a tata kana caya**

Fenobaribitali tacogo:

- Baliku ni denmisenni minnu temena san 12 kan: kilogaramu kelen o kilogaramu kelen, miligaramu 1 ka se 3 ma don o don, aw be o tila 2 ye walima 3 ka u damakeɓe ka o ta, walima miligaramu 50 ka se 100 ma sipe 2 walima 3 tile kɔɔ.
- Denmisenni minnu be san 12 la walima minnu ma o sɔɔ, aw be tata hake 1 di olu ma sufe, aw be a di tuma beɓe sipe 1 walima aw be a tila diko 2 ye ka u damakeɓe i n' a fo a jefɔlen file cogomin.
  - Denmisenni san 5 ka se san 12 ma: kilogaramu o kilogaramugarau, miligaramu 4 ka se 6 ma tile kɔɔ
  - Denmisenni san 1 ka se san 5 ma: kilogaramu o kilogaramugarau, miligaramu 5 ka se 8 ma tile kɔɔ
  - Denmisenni min ma san 1bɔ: kilogaramu o kilogaramugarau, miligaramu 6 ka se 8 ma tile kɔɔ

An ma fenobaribitali pikiri keta hake di yan barisa a pikiri farati ka bon kojugu. A ka kan ka di mɔɔ fe min be a dilancogo don ani min be se ka a pikiri ke fasasira fe ka je (aw ye seben je [178](#) laje).

40.2 Fenitoyini, *Phénytoïne*

A be wele fana ko difenilidantoyini, *diphénylhydantoïne*. Izinitigiw ka tɔɔ dalen dilanten *Dilantin*.

Tɔɔ _____

tuma dɔw la a be ke

A forokonilama miligaramu 25. 50 ani 100 be sɔɔ

hake (pake) _____ sɔngɔ _____

Sirojilama miligaramu 250

hake (bara) _____ sɔngɔ _____

Nin be kirikirimasiyen kirinni kunben. A tigiw ka kan ka fura ta u ka jenemaya beɓe kɔɔ. Nka fura tata hake ka kan ka dɔɔya min be kirinni kunben.

A kɔɔkɔw: funu, fiɓe bilali jintara la, o be sɔɔ fenitoyini tali kutaalajan fe. Ni nin bana ninnu ka jugu, aw be fura were ta. Jintaralabanaw be se ka kunben ni dakɔɔna saniyali ye dumuni kɔfe.

Fenitoyini tacogo

Hake min be ta tile kɔɔ, aw be o tila 2 walima 3 ye ka a damakeɲe. misali la ni denmisenni san 4 girinya ye kilogaramu 20 ye, aw be miligaramu 150 di o ma tile kɔɔ, a tilalen diko 2, o kelen kelen be ben miligaramu 75 ma, walima diko 3 miligaramu 50 a kelen kelen be.

- Baliku ni den minnu temena san 16 kan: kilogaramu kelen o kelen miligaramu 4 ka se 6 ma tile kɔɔ
- Den san 10 ka se 16 ma:: kilogaramu kelen o kelen miligaramu 6 ka se 7 ma tile kɔɔ
- Den san 7 ka se 9 ma:: kilogaramu kelen o kelen miligaramu 7 ka se 8 ma tile kɔɔ
- Den san 4 ka se 6 ma:: kilogaramu kelen o kelen miligaramu 7.5 ka se 9 ma tile kɔɔ
- Den kalo 6 ka se san 4 ma: kilogaramu kelen o kelen miligaramu 8 ka se 10 ma tile kɔɔ
- Denmisenni minnu ma kalo 6 sɔɔ: kilogaramu kelen o kelen miligaramu 5 tile kɔɔ

Ni tata hake in ma se ka kirinni kunben ka ɲe, aw be dɔ fara fura dita kan dɔɔni dɔɔni tile 15 o tile 15 fo ka se hake dafalen ma ka ben banabagato girinya ma, aw be tata hake tila diko 3 ye tile kɔɔ ka a damakeɲe.

Ni tata hake in sera ka kirinni kunben, aw be dɔ bɔ fura dita hake la dɔɔni dɔɔni fo ka dita hake dɔgɔya ma min be se ka kirinni kunben.

An ma penitoni pikiri hake ɲefɔ. O ka kan ka di mɔgɔ fe, min be a pikiri kecogo don jolisira fe.

40.3 Jazipamu, *Diazepam*

Jazipamu be se ka ta kɔɔɲama nɔgɔman na. Ni kɔɔɲama kɔtigɛbali (kirinkirinmasiɲe) be mɔgɔ min na, i be fura sugu were ɲini o kama, min be se ka ta don o don.

Kɔɔɔ

Sunɔgɔsuya.

Kunnafoni nafama

Jazipamu damatemeko jugu be ɲɔɔni sennasumaya walima k'a ɲɔ yere. I kana sɔn cogo si la ka teme hake lapininen kan ani i kana sɔn ka diko teme siɲe fila kan.

Jazipamu ye negeminefura (sulifura) ye. Kana sɔn a tali kuntaalajan ma walima a tali sennateliyali ma. I kana jazipamu sɔgɔlike n'i ma deli a la ani n'i m'a damanakalan ke. A dili man nɔgɔn nɔgɔya kɔɔ nin cogo la. O mafengeli kosɔn, kɔɔɲama dɔ sen fe, i be se k'a don den boda fe.

A dicogo

Kɔɔɲama kama

I b'a jilama ke ka sɔgɔlike walima i be a furakiselama den mugu bɔ k'o daji ji la. I be biɲɛbara biɲɛyanfan bɔ a la ka sɔɔ ka bara ke ka ji sama k'o don den boda la. N'o m'i diya, i be jazipamu tululama dilalen boda kama dɔ ta k'o don a la.

41 Fura minnu be ke ka basibɔn juguman keɛ jiginni kɔfɛ

Walasa aw ka kunnafoni sɔɔ fura tacogo numan ni a tacogo jugu kan jiginni kɔfɛ basibɔn na, aw be gafe ne [266](#) laje. Ɔkisosini, mizopɔɔsitɔli ani erigometirini, nin fura ninnu dɔɔn de ka kan ka ke ka basi lajɔ **den bangenɛn kɔfɛ**. Nin fura ninnu dili ka tin lateliya walima ka fanga di tintɔ ma, o farati ka bon ba ni den fila bɛɛ ma. Ni basibɔta ka ca den bangenɛn kɔ nka sani tonso ka bɔ, ɔkisosini, mizopɔɔsitɔli ani erigometirini be se ka di. **Nka aw kana erigometirini di ka kɔn tonso bɔli ne**, ka da a kan o be se ka a bali ka bɔ.

Pitiwitrini (pituitrin) ni ɔkisosini bɔlen don, nka ale farati ka bon ka tɛmɛ ɔkisosini kan, a man kan ka ta fo ni basibɔn cunna ka a sɔɔ ɔkisosini, mizopɔɔsitɔli ani erigometirini lasɔɔcogo tɛ aw bolo.

Ni basi be bɔ denyerɛni na, aw be witamini k di a ma (aw ye gafe ne [392](#) laje). Witamini k takun tɛ jiginni ni kɔnɔtjɛ kɔfɛ basibɔn na.

41.1 Erigometirini, Erigonowini (*Ergométrine, Ergonovine*)

Izinitigiw ka tɔɔɔ dalen: erigotarati, *Ergotrate*, meterigini, *Methergine*

Tɔɔɔ: _____

A pikirilama miligaramu 0.2 mililitiri 1 anpulu la be sɔɔ

hake (pake) _____ sɔngɔ _____

Furakisɛlama miligaramu 0.2

hake (pake) _____ sɔngɔ _____

Erigonowini be se ka basibɔn jugumanba lajɔ tonso bɔlen **kɔfɛ**. A be basibɔn jugumanba lajɔ kɔnɔtjɛ fana kɔfɛ. Aw kana nin fura in di muso ma min ka tansiyɔn yeɛɛɛ don.

A tacogo

Walasa ka basibɔn jugumanba **furake** tonso bɔlen kɔfɛ walima kɔnɔtjɛ kɔfɛ, aw be erigonowini pikiri anpulu 1 ke sogobu la (miligaramu 0.2) walima furakise (miligaramu 0.2) di a ma. Ni bana gelen cunnen don, aw be se ka anpulu 1 pikiri ke jolisira fɛ ni o ye a sɔɔ aw ye a kecogo kalan. Aw be segin pikiri hake kelen in kan leri 2 o leri 2 ka se leri 4 ma ni basibɔn jugumanba don (ni basibɔnta ka ca ni bɔlini ne 2 ye) walima leri 6 o leri 6 ka se leri 12 ma ni basibɔnta man ca kojugu. Aw be tɛmɛ ni fura dili ye fo basi ka jɔ.

Walasa ka basibɔn jugumanba **kunben** jiginni kɔfɛ, aw be erigometirini miligaramu 0.2 di tonso bɔlen kɔ.

41.2 Ositosini, *Ocytocine*

Izinitigiw ka tɔgɔ dalen: Pitosini (*Pitocine*)

Tuma dɔw la, a anpululama den 10 be sɔɔ mililitiri 1 na.

Tɔgɔ: _____ pikiri anpulu (hake): _____ be sɔɔ (sɔngɔ) _____

Ositosini be jiginni kofe basibon juguman kunben. A be tonso fana boli teliya. Nin fura in tara a takun na, a be a ka baara ke ka ne.

Dɔgɔtɔɔso dɔw la, ositosini pikiri be ke tinto la walasa ka tin teliya, nka pikiri in man kan ka ke tinto la so kɔɔ, ka da a kan ni keneyabaarakela dɔ ka demɛ te, fura in be se ka na ni banguugu lasamani jugu ye min be a fara.

A pikiri kecogo

Walasa ka jiginni kofe basibon juguman furake walima ka a kunben

Aw be pikiri hake 10 ke woro kere la. Ni basibon juguman tora senna o kofe, aw be a to fo miniti 15 o ko aw be pikiri in 10 hake were ke.

41.3 Mizopɔɔsitɔli, *Misoprostol*

Izinitigiw ka tɔgɔ dalen: Sitoteki (*Cytotec*)

Tuma dɔw la a furakiselama miligaramu 100 walima 200 be sɔɔ

Tɔgɔ: _____ kise (hake): _____ be sɔɔ (sɔngɔ) _____

Mizopɔɔsitɔli be jiginni kofe basibon juguman bali walima ka a lajɔ.

Dɔgɔtɔɔso dɔw la, mizopɔɔsitɔli dɔɔni be di tinto ma walasa ka tin teliya tuma dɔw la, nka fura in man kan ka di so kɔɔ, barisa ni keneyabaarakela dɔ ka demɛ kerenkerennen te, a be se ka na ni banguugu lasamani ba ye ka a fara. A be ke ka kɔɔ tije a kalo folɔw kɔɔ walima ka basibon lajɔ kɔɔtije kofe.

A kɔɔɔɔ

Dusupugun, kɔɔdimi walima kɔɔboli.

A nafa ka bon

Aw ka muso farifunteni jatemine a kelen ko ka fura in ta, barisa a be se ka fariganba bila mɔgɔ la. Ni o kera aw be mizopɔɔsitɔli jɔ ka sɔɔ ka farigan furake o yɔɔnin be ni parasetamɔli ye. Muso minnu ka jiginni delila ka ke opereli ye, olu man kan ka mizopɔɔsitɔli ta.

A tacogo

Aw be mizopɔɔsitɔli furakise bila aw nen kɔɔ walima aw da furugu kɔɔ a ka yeelen. A be se ka don musoya fana na walima banakɔaayɔɔ. O nafa ka bon kerenkenneya la ni dusupugun, be muso la.

Walasa ka basibo juguman bali jiginni kɔfe

I be mikorogaramu (mcg) 600 tata di a a tigi ma a jiginnen nɔgeni na.

Ka basibɔn furake jiginni kɔfe

Aw be a furakise mikorogaramu (mcg) 800 in bila nen kɔrɔ, banakɔtaayɔrɔ la walima musoya la ka a yeelen.

42Kuruw (koko)**42.1 Kokofura minnu be don banakɔtaayɔrɔ la**

Tɔgɔ _____ hake (pake) _____ sɔngɔ _____

Ninnu ye furakise korilen labennenw ye minnuu dabɔra banakɔtaayɔrɔ kama. U be koko kuru dɔgɔya ka tila ka dɔ bɔ a dimi na. A labencogo caman be yen. Minnu be banabagato deme ka je, olu da ka gelen kosebe, barisa **kɔritizɔni** (*cortisone*) walima **kɔritiko siteroyidi** (*corticosteroide*) be olu la. Tulu munta kerɛnkerennenw fana be sɔrɔ. Kɔnɔmagaya dumuniw nafa ka bon. (aw ye gafe je [126](#) laje).

A tata hake

Banakɔtaa kɔfe, aw be fura in dɔ don banakɔtaayɔrɔ la ka tila ka dɔ were don aw datuma.

43Balodese ni jolidese**43.1 Nɔnɔmugu**

Tɔgɔ _____ hake (buwati, pake) _____ sɔngɔ: _____

Sinji nɔnɔn te den nɔnɔw na. Farikolojɔ witamini ni minirali caman be a la. Ji te muso minnu sin na, olu be se ka nɔnɔw di u denw ma, nɔnɔmugu ye o dɔ ye. Walasa den ka nafa sɔrɔ a ka dumuni duntaw la, aw be nɔnɔmugu ni sukaro ani tobilike tulu dɔnɔni jagami u la (aw ye gafe je [120](#) laje).

Bɔli je 1 jiwulilen na, aw be

- Kafeminkutu je 12 nɔnɔmugu ta
- Kafeminkutu je 2 sukaro,
- Kafeminkutu je 3 tulu

43.2 Witamini suguya caman faralen nɔnɔn kan

Dumuni nafamaw de ye witamini pumanbaw ye. Nka ni dumuni nafamaw te sɔrɔ, ka a sɔrɔ ni muso farikolo mako be a nafalan caman na kɔnɔmaya waati la, a ka kan a ka witamini dorokolenw ta. Witamini dorokolenw ni jolisegin dumuni suguya caman be sɔrɔ nka a furakiselamaw de sɔngɔ ka nɔnɔn. Nafa te witamini dorokolenw pikiri la wari tije kɔ, wa u be se ka dimi werew lawuli ani ka na ni bana kuntanw fana ye. Tuma dɔw la witaminiw nafama te

ke fangasoro dumuniw ani funtenidonna la, wa a ka ca a la u songo ka gelen ka teme u nafa kan.

A tacogo

Witamini dorokolenw caman be ta kise 1 tile kono, nka aw be a forokoni kalan walasa ka a tacogo don.

43.3 Witamini A, yelidiyalan (Vitamine A):

Ka suranfiyen ni jekilitara kunben

Suranfiyen ni jekilitara ka teli yoro minnu na, magow mako be jiriden neremaw ni nakofenw duni na jugubuludumuniw, ani dumuni dow n'a fo fanw ni bijew. Komin olu soroli te ko nagon ye tuma be – waati kunkurunninko ye min ye – farankanbalo nafalan A dili denw ni jubaatow ma kalo o kalo, o ye hakilina juman ye.

Kunnafofi nafama

I ke man di ka nafalan A camamba soru dumuni kelen kono. Nka a caman fana soroli min be an ka furakise tataw kun bo bonya la i n'a fo furakisew, furajibaraninw walima tulukun cogo, o fana man ni. I kana son ka a dunta hake teme a lapininen hake kan.

A tacogo

N'a be di den fitiniw ma, i b'a mugu bo ka a ni sinji doni pagami jagon na. Ni furajibaranin don, i be o da tige ka o ji ke den da.

Walasa ka nafalan A ntanya kunben fari la

- **Kalo 6 la ka taa san 1 na:** i b'a sumanikun 100.000 di kununta ye sije kelen
- **San 1 kan ani mago koroba:** i b'a sumanikun 200.000 di a k'o kunun sije kelen. I be segin o kan kalo 6 o kalo 6
- **Denbaw kama:** i be sumanikun 200.000 ta da la sije 1 i jiginni dogokun 6 folo kono. Nafalan A be denba tanga ani ka den lasoro sinji fe.

Jonin be den minnu na kama

Nafalan A be galakanoro ni jefiyen kunben, olu fila ye jonin geleyalenba ka bana lawulilenw ye minnu be ye ka caya.

- **Kalo 6 ka taa san 1 na:** i b'a sumanikun 100.000 di a k'o ta a da la sije 1 don o don tile 2 kono.
- **San 1 san fe:** i b'a sumanikun 200.000 di a k'o ta a da la sije 1 don o don tile 2 kono. (Ni den delila ka nafalan A ta kalo woro temenen kono, i be diko 1 pe de ke tile kelen nin furakeli sen fe).

Ni mago don balodese be min na kosebe walima n'a ka yeli dadugali daboto don, i be segin furakeli in kan dogokun 2 sije folo temenen ko.

43.4 Nege, kiribisege negema, zonsukarosege negema (*fer, sulfate ferreux, gluconate ferreux*)

Nege nafa ka bon kosebe jolidese suguya caman furakeli ni kunbenni feerew la. Nege tali da la furakeli bolo ma kɔɔlen na, o kuntaala dɔɔyalen ye kalo 3 ye. Nege be fere a ka baara ma fari la n'a ni nafalan C tara ɔɔɔn fe (a kera o sɔɔli ye nakɔfen ni jiridenw dumni fe o, walima o yere furakise tali fen o fen ye).

Kɔɔɔɔ

Nege tali be nugu segen tuma dɔw la o kosɔn a tali lapininen don ni dumuni ye ɔɔɔn fe. Fana a be se ka kɔɔɔa bila kerenkerennanya la mɔɔɔɔenatigew la, ka tila k'a tigi ɔɔɔnataa ɔɔ fin. Ladilikanw yɔɔ kalan ɔɔ [37](#) la Kɔɔɔdimi, Kɔɔɔboli, ani Ntumuw yɔɔ la. N'i be to ka nege jilamaw min sɔn o b'i ɔɔnw fin-fin. I b'a min ni kala woma dɔ ye walima i b'i ɔɔnw ɔɔsi jona i tilalen kɔ a minni na.

Kunnafoɔni nafama

I hakilito a sumani keko ɔɔman na. Nege damatemetali ye bagamafen ye. I kana nege di mɔɔɔ ma balodese be minnu na kojugu. I b'i ɔɔ u k'u yere sɔɔ ka bɔ balodese bolo ka sɔɔ ka nege d'u ma.

A tacogo

Nege sugu bee n'a kɔɔɔfen don. Misali la, ni kiribisege negema min kise ye mg 300 ye, i b'a sɔɔ nege mg 60 b'o kɔɔ. Nka ni zonsukaro negema don, o kise min ye mg 325 ye i b'a sɔɔ nege mg 36 b'o kɔɔ. O b'a jira k'a fɔ k'i ka kan ka i bolo furakise, siro walima balodafanege foroko kalan fɔɔ ka sigi n'a kɔɔnege hake ye.

Ka muso lasiritɔw ni denbatigiw tanga jolidese ma

- I be kiribisege negema mg 300 (nege mg 60 be min kɔɔ) di don o don. A dɔ fana be se ka di musow ma minnu kun be kɔɔɔmaya kan. Nege ni nabululakumu/jolikisebilenkumu ɔɔgaminen balodafa kama o yere de ɔɔɔn te barisa nabululakumu be jiginni kɔɔɔɔmaw kunben.

Ka den mɔɔɔ jolidesetɔ furake n'a ye

- I be kiribisege di sipe 1 tile kɔɔ walima i b'a tila diko k'a ke diko 2 ye n'a b'a tigi kɔɔ dimi.

Kiribisege negema dili sumancogo ni sisan dalilu ye

Sisan	Hake jumɛn	Furakise mg 300 den joli	Negɛhake mume
San 2 jukɔɔ	Kiribisege negema mg 125	I be negesiro ta, walima i be kiribisege negema mg 300 1/4 mugu-mugu sinji la	I be dili ke fo negɛ hake ka mg 25 bo fari la
San 2 ka taa 12 la	Kiribisege negema mg 300	Kiribisege negelama furakise mg 300 den 1	I be dili ke fo negɛ hake ka mg 60 bo fari la
San 12 san fe	Kiribisege negema mg 600	Kiribisege negema furakise mg 300 den 2	I be dili ke fo negɛ hake ka mg 120 bo fari la

43.5 Joliseginfura – asidi foliki, *Acide folique* jolidese suguya dɔw furakeli la

Tɔɔ _____ hake (pake) _____ sɔngɔ _____

Asidi foliki jɔyɔɔ be se ka bonya jolidese suguya dɔw furakeli la, minnu na, fiɛ be bila jolikuru la jolisiraw kɔɔ, i n’a fo ni sumaya don. Jolidesebagatɔ min samanene ka bon walima ni a fari ɲe ye nerema ye, o tigi mako be asidi foliki la, kerɛnkerɛnɛnya la ni ferusi silifati (ferrous sulfate) te ka fisaya a ka jolidese ma. Den minnu balola ba kɔɔ na ani jolidese ye musokɔɔma minnu mine walima ni balodese be u la, olu farikolo mako be asidi foliki la ani joliseginfura fana.

Asidi foliki be sɔɔ jugumadumuniw dunni fe, ka fara sogo ni biɲe kan, walima asidi foliki furakise yere tali. A ka ca a la dɔɔkun 2 furakeli be denmisenni bo, hali ni o ye a sɔɔyɔɔ dɔw la ciyenbana be *denmisenni dɔw la*, walima jolidese suguya dɔ min be wele *talasemiya (thalassemia)* olu furakeli be se san ma. Jolidese ni balodese be musokɔɔ minnu na, olu ka kan ka asidi foliki ni jolisegin furakise ta u ka kɔɔmaya bee kɔɔ.

Asidi foliki **tata hake** jolidese furakeli la. Ni aw be a mikorogaramu 400 ta

Aw be a kunu siɲe kelen tile kɔɔ.

Baliku ni denmisenni minnu si temena san 3 kan: furakise 1 (miligaramu 0.4)

Denmisenni minnu ma san 3 sɔɔ: furakise 1/2 (miligaramu 0.2)

43.6 Witamini B₁₂ – ale be ke ka jolidese jugumanba dɔɔn de furake

Nin fɔra dɔɔn de walasa ka a tali negebo mɔɔw la. Witamini b₁₂ nafa ka bon jolidese suguya dɔ de furakeli la min yere te ye ten fo ni a kera mɔɔ dɔw ye minnu si temena san 35 kan, ni u benbakew bɔra erɔpujamana saheli fe. Dɔɔtɔɔ caman be witamini B₁₂ seben u ka banabagatɔw kun waati min a mako te u ye, a be ke dɔɔn ka banabagatɔ hakili sigi. **Aw kana aw ka wari**

latije vitamini b₁₂ la. Aw kana a to fana dɔgɔɔɔ walima keneyabaarakela ka a di aw ma fo ni aw ye jolisegesege ke min ye a jira aw la ko *jilidese jugumanba* be aw la.

43.7 Vitamini K, fitomediyoɔni (*Phytoménadione*), filokinɔni (*Phylloquinone*)

A miligaramu 1 anpululama be sɔɔ mililitiri 2,5 kɔɔ

Tɔɔ: _____ pikiri anpulu (hake): _____ be sɔɔ (sɔngɔ) _____

walima a jilama je jemannama don

Tɔɔ: _____ bara (hake): _____ be sɔɔ (sɔngɔ) _____

Vitamini K be farikolo demɛ ka joli simi ani ka a lajɔ. Nka, denfitiniw be bange ka sɔɔ vitamini K caman te u fari la, o de la basibɔn ka teli ka u sɔɔ. O farati ka bon kosebe. Ni joli beka bɔ denfitini yɔɔ dɔ la (a da, a barakun, a banakɔtaayɔɔ), aw be vitamini K dɔ di a ma walasa ka basi caman bɔli bali. Vitamini be se ka di denyerɛni fitiniw ni den sebaliw fana ma (minnu te kilogaramu 2 bɔ), walasa ka u tanga basibɔn ma, o min ka teli ka u sɔɔ.

Vitamini K te den kɔɔba ni balikuw ka basibɔn lajɔ.

A tacogo

Aw be vitamini K miligaramu 1 (miligaramu 1 anpulu, walima miligaramu 2 anpulu tilance) pikiri ke den woro sanfela la, leri 2 a bangelen kɔ.

O kɔ, aw kana pikiri fosi were ke a la, o kun te ani fana a farati ka bon.

43.8 Vitamini B₆, Piridɔkisini (*Pyridoxine*)

Tɔɔ: _____ kise (hake): _____ be sɔɔ (sɔngɔ) _____

Tuma dɔ la furakiselama miligaramu 25 be sɔɔ

Sɔɔsɔɔɔninje ye mɔɔ minnu mine ani ni u furakera ni izoniyazidi ye (*isoniazide, INH*), vitamini B₆ ntanya be olu fari la. Vitamini B₆ ntanya taamasijɛw dɔ ye: a tege kɔɔnaw walima sentege kɔɔna be a dimi walima ka a sɔɔsɔɔɔ fari be a dimi, a dusu bɔ ka di, a tigi te sunɔɔ sɔɔ.

A tacogo

Mɔɔ min mana izoniyazidi ta don min, aw be vitamini B₆ di a tigi ma o don.

Walasa ka vitamini B₆ ntanya kunben

- **denyerɛniw ni den fitiniw:** aw be miligaramu 10 di olu ma don o don.
- **Den kɔɔbaw ni balikuw:** aw be miligaramu 25 di olu ma don o don.

Walasa ka vitamini B₆ ntanya furake

- **Ka a ta den bange don na fo ka se a kalo 2 ma:** aw be miligaramu 10 di a ma don o don, fo ni a taamasijne tununa tuma min.
- **Den kalo 2:** ka a ta miligaramu 10 na ka se 20 ma, aw be o di a ma sijne 3 don o don fo ni a taamasijnew tununa tuma min.
- **Balikuw:** aw be miligaramu 50 di olu ma sijne 3 don o don fo ni a taamasijnew tununa.

43.9 Iyodi (*Iode*)

Tɔgɔ: _____

Tuma dɔ la, a be ke:

Forokonilama miligaramu 100 walima 200

forokoni (hake): _____ be sɔɔ (sɔngɔ) _____

A tululama ni iyodini miligaramu 480 be mililitiri o mililitiri la.

tulubara (hake): _____ be sɔɔ (sɔngɔ) _____

Iyodi ni jilafen penamaniw (kako, ngagaw ni a sɛrew) dunni ye iyode sɔɔcogo puman ye. Nka sigida min na ni nin fen ninnu sɔɔ man di, ni folotigiw ka ca, walima den lagalagatɔw ka ca, sigida mɔgɔw ka kan ka iyodi fara u ka dumuniw kan.

A tacogo

A forokonilama:

- **Ka a ta den bangeli ma fo ka se a san 1ma:** aw be miligaramu 100 di a ma san kɔɔ.
- Ni forokonilama miligaramu 200 de be aw bolo, aw be a mugu ke minenni dɔ la, ka a ke cogo be la ka o tilance di den ma. A sumancogo te se ka dafa cogosi la, nka aw kana a miligaramu 200 dafalen di den ma.
- **Den san 1 ka se san 5 ma:** aw be miligaramu 200 di a ma sijne 1 san kɔɔ.
- **Den san 6 ani baliku:** aw be miligaramu 400 di olu ma sijne 1 san kɔɔ.
- **Walasa ka musokɔɔmaw tanga folobana ma ani ka u den fana tanga lujuratɔya ma:** aw be miligaramu 400 di muso ma sijne 1 kɔɔmaya waati. A kɔnkadili ka fisa ni kɔɔ janfalen ta ye.

Tulu iyodilama:

- **Den san 1 ka se san 5 ma:** aw be mililitiri 0,5 (miligaramu 240) di a ma sijne 1 san kɔɔ
- **Den san 6 ani baliku:** ka a ta mililitiri 0,5 la ka se mililitiri 1 ma, aw be nin hake in di olu ma sijne 1 san kɔɔ.
- **Musokɔɔmaw:** aw be mililitiri 1 (miligaramu 480) di a ma sijne 1, ni aw be se kɔɔmaya waati. Aw be segin fura in dili kan san 1 muso jiginnen kɔ.

44 Bangekɔɔsi feere

44.1 Bangekɔɔsi furakisew

Bangekɔɔsi furakisew tali faratiw, ni a yerekɔɔsicogow be se ka sɔɔ gafe ne [289](#) na.

Ɔrimɔni 1 walima 2 be bangekɔɔsi furakise caman na minnu ni muso farikololata bɔlen don, a be minnuu dilan koli waati (aw ye gafe ne [245](#) ni [291](#) laje). O ɔrimɔni ninnu be wele fandilan fura ani kɔɔbara basigi fura, olu be sɔɔ bangekɔɔsi furakisew jagaminen na. Kɔɔbara basigi fura dɔɔn be furakise misenmani na (aw ye gafe ne [288](#) laje). Furakise suguya kelen kelen bee be dilan ni a dama ɔrimɔni hake ye ani fana u be feere ni u dama tɔɔ ye izinitigiw fe.

Muso minnu be bangekɔɔsi furakisew ta, olu ka koli te caya ka a ke i n'a fɔ waati min u tun te furakise ta. O be se ka ke kopuman ye, kerɛnkerɛnɛnya la musow ma, jolidese be minnu na. Nka ni muso te koli yere ye walima ni a ka koli ka dɔɔ kosebe, ni o lahalayaw man di min ye, o be se ka yelema fura kan min fandilan fura ka ca.

Fura were minnu ni bangekɔɔsi furakisew be ɔɔɔn fanga dɔɔya.

Rifanpisini/*rifampicin* (sɔɔsɔɔɔninjefura), iritonawiri/*Ritonavir* (sidabanakisefura), ani kirinnifura dɔɔ be bangekɔɔsi furakisew fanga dɔɔya. Ni aw be nin furakise ninnu ta, aw be bangekɔɔsi feere werew matarafa.

44.2 Bangekɔɔsi furakisew jagaminen

Bangekɔɔsi furakise minnu ni fen caman jagaminen don

Fandilan fura ni kɔɔbara basigi fura jagaminen be fura ninnu na, minnu hake be falen kalo kɔɔ. I n'a fɔ a hake be yelema, a ka fisa aw ka fura in ta a dafe tile 28 kɔɔ.

Izinitigiw ka tɔɔ dɔɔ ye Garasiyali/*Gracial*, Logimɔni/*Logynon*, Kilayira/*Qlaira*, Senfasi/*Synphase*, Tirinɔlidiyɔli/*Trinordiol*, Tirimowini/*Trinovum*, Tirikilari/*Triquilar*, Tirifasili/*Triphasil*

Furakise jagaminen minnu tata hake te falen

Fandilan fura be minnu na (a ka ca a la mikorogaramu 35) ani kɔɔbara basigi fura be minnu na (a ka ca a la miligaramu 0,1). A pake kelen ye furakise 28 ye o la 21 ye ɔrimɔnima ye a tɔ kise 7 (placebo) be ta laban na. Ɔrimɔnima dɔɔn be furakise 21 na wa a keken kelen na bee ɔrimɔnima ye hake kelen ye.

Izinitigiw ka tɔɔ dɔɔ ye Alesi/*Alesse*, Silɛsiti/*Cilest*, Jaani/*Diane*, Femodeni/*Femoden*, Gintera/*Gynera*, Harimoneti/*Harmonet*, Norinili/*Norinyl*, Ɔritonowuni/*Ortho-novum*, Owisimeni/*Ovysmen*

Furakise jagaminen minnu tata hake te falen, ni u *fandilan fura* man ca

Nin fura ninnu kɔɔbara basigi fura ka ca (miligaramu 0.1), u *fandilan fura* man ca (mikorogaramu 30). A pake kelen ye furakise 28 ye o la 21 ye ɔrimɔnima ye a tɔ kise 7 (placebo) be ta laban na. Ɔrimɔni dɔɔn be furakise 21 na wa a keken kelen na bee ɔrimɔni ye

hake kelen ye. Nin furakise ninnu ka ɲi musow ma koli kɔɔdimi be minnu na walima minnu sin be u dimi sani koli ɛɛ.

Izinitigiw ka tɔɔɔ dɔw: Lofemenali, *Lo-femenal*, Lo-wowerali, *Lo/Ovral*, Mikoroginɔn, *Microgynon*, Mikorowilari, *Microvlar*, Nɔrideti, *Nordette*

Furakise ɲagaminenw tacogo

Ni aw dalen don a la ko aw kɔɔma te ani ni aw teka sin di den ma min te kalo 6 bɔ, aw be se ka furakise tali damine waati beɛ. Furakise te aw bali ka kɔɔ ta fo aw ka se dɔɔkɔn ma a tali la. O la ni aw ye furakise tali damine, a tile 7 fɔɔ, aw be fugulan nafama don walima aw kana kafɔɔɔɔɔɔ ke.

Fura ɲagaminenw be se ka ta cogoya 3 la

Minnu be ta tile 28 kɔɔ: aw be furakise ta tile 21. Ni a 28 pake be aw bolo, aw be 1 ta don o don. Kise 7 laban minnu ni tɔw ɲe te kelen ye, ɔrimɔni te olu la. U ke kun ye fura la ka aw hakili jigin fura tali la don o don. Ni furakise 21 pake be aw bolo, aw be 1 ta don o don, ka a tali ɲɔ tile 7, ka sɔɔ ka pake kura tali damine. Tile 7 kɔɔ ni aw te furakise ɔrimɔnima ta, aw bena koli ye i n'a fɔ aw be a ye a waati la cogomin.

A tali kuntaalajan (a te ke ni fura ɲagaminen ye): aw be furakise 1 ta don o don tile 84 kɔɔ ɲɔɔɔ dafɛ, aw be fura tali ɲɔ ni a tɔ tora tile 7 ta ye. Tuma dɔw la a furakise ɔrimɔnima kise 91 be sɔɔ a pakew la (den 84 ɔrimɔnima ni kise 7 were ɔrimɔni te minnu na u ɲe fana ni tɔw te kelen ye). O tile 7 kɔɔ koli be na a nacogo la i n'a fɔ koli yere, nka siɲe kelen dɔɔn kalo 3 kɔɔ. Koli dɔɔni be se ka na nka o ka kan ka ban kalo damadɔ kɔfɛ.

A tali toli sen na (te ke ni fura ɲagaminen ye): aw be furakise ɔrimɔnima 1 ta don o don. Ni koli waati yelemayelemanni ye aw tɔɔɔ, aw be fura tali ɲɔ tile 3 walima 4 walasa koli ka na a na cogo la, o kɔ aw be fura tali damine tuguni don o don.

Fura ɲagaminen ninnu tali nin cogo la, o beɛ ka ɲi. Aw be tacogo matarafa min be aw lafiya.

Ni furakise ɲagaminenw beɛ ye:

Ni aw ɲinena ka furakise 1 walima 2 ta, aw hakili mana jigin a la yɔɔ min, aw be 1 ta. O kɔ aw be min ta, aw be o ta a ta waati la. O be a jira ko aw be kise 2 o don kelen.

Ni aw ɲinena ka furakise 3 ta, tile 3 ka da ɲɔɔɔ kan, aw be 1 ta joona. O kɔ aw be 1 ta don o don a ta waati la. Aw be fugulan nafama matarafa fo ka se aw ka koli ma, walima aw kana je ɛɛ fe fo aw ka fura tali damine tile 7 ka tugu ɲɔɔɔ kɔ.

Ni aw ka koli ma na a natuma na, ka a sababu ke aw ɲinena fura dɔw tali kɔ, aw be teme ni aw ka fura tali ye, nka aw be segesegele ke ka a laje ni aw kɔɔma te. Ni aw ye a sɔɔ ko aw kɔɔma don, aw be fura tali ɲɔ.

Kɔɔɔ minnu be se ka ke fura ɲagaminenw tali la

Ni muso dɔw ye fura tali damine, a be se ka kungolodimi, fɔɔɔnege, sin geleyali ni a fununi bila u la ka fara koli yelemayelemanni kan kalo kɔɔ. Nin kɔɔɔ ninnu te kojugu ye, a ka ca a la

u be jo u yere ma fura tali kalo 3 kono. Fura suguya were tali min ni aw ka fura tatakoro te kelen ye, kololo dconi fana be o la.

Fura nagaminen laban

Aw be se ka fura tali jo waati bee. Ni o kera aw be se ka lajo yoronin kelen, o la ni aw te a fe ka kono soro, aw be fugulan nafama matarafa walima aw be bangekolosi feere were ke.

44.3 Furakise misenmani

Konobara basigi furaw doron

Konobara baisigifura doron de be nin furakise ninu na, kise 28 be a pake kelen na. Furakise bee la konobara basigilan hake ye kelen ye

Izinitigiw ka togdalen dow ye mikoroliti, *microlut*, mikoronori, *micronor*, mikoronowim, *micronovum*, neyojesiti, *neogest*, mikorowali, *microval*, owereti, *ovrette*, eksiliton, *exluton*.

Furakise misenmani tacogo

Aw be aw ka fura tako folo ke aw ka koli tile folo. O ko aw be furakise 1 ta don o don o waati kelen na. Ni aw ka fura pake banna, aw be kura were ta o duguje, hali ni o ye a soro koli jora pewu. Aw kana don bila.

Ni aw ye furakise misenmani ta hali a tuma temenen ni leri damadama ye, walima ni aw jinena a tali ko tile kelen, aw be se ka lajo. Ni aw jinena furakise kelen tali ko, aw hakili mana jinigin a la yoronin min, aw be a ta o ngoni fe. O ko, min be da o kan, aw be o ta a tawaati la, ni o be ben furakise 2 tali ma tile kelen kono. O waati la, aw be fugulan nafama matarafa walima aw kana je ce fe fo tile 7 ka teme. Ni aw jinena aw ka furakise misenmani ko walima ka a ta a tawaati temenen, basi dconi be se ka bon aw kan.

Furakise misenmani tali be se ka kololo minnu lase mogo ma

Kololo minnu ka teli ka ye furakiseni tali senkoro, konobara basigilan doron be minnu na, olu be koli waati yelemayelema. Aw be se ka koli ye, waati min aw sigilen te ni a ye. Aw ka koli be se ka tige. O farati ka bon. Kololo were minnu be se ka ye, olu ye: farikolo bonya, kungolodimi, ani kurukuruniw

Furakise misenmani tali joli

Ni aw be a fe ka kono ta walima ka bangekolosi feere yelema, aw be se ka furakiseni tali jo waati min mana aw diya. A be se ka ke aw be lajo a tali jowaati ngoni fe. O la ni aw te a fe ka kono ta yoroninkelen, aw be bangekolosi feere were damine.

44.4 Bangekolosi feere teliman

Aw be se ka bangekolosi furakise teliman ta walima bangekolosi furakise do were ka aw kisi konobara ma tile 5 kono kafogogonya latangabali kofe. Aw ka kan ka furakise hake min ta o be

sorɔ fandilannan walima kɔnɔbara basigilan hake fana fe furakise kelen kelen bee la. Furakise tɔgɔ caman be yen, ani fana tɔgɔ caman be fo suguya kelen ma. Katimu min be gafe ne nata la, furakise suguya kelen kelen bee tɔgɔ damadɔ de be o la. Aw ka kan ka fura suguya ni a ɔrimɔni hake don sani aw ka a ta. Aw mako be ɔrimɔni tata hake min na, katimu be o bee jira aw la, ani aw be a fe ka se hake min ma o be sorɔ ɔrimɔni jumen fe ani a hake min be furakise kelen kelen bee la.

Bangekolbsi fæere telimanw kolɔlɔ lakodɔnnenw ye kungolidimi, fɔnɔnege walima kɔnɔdimi ye, nka olu be ban tile kelen walima tile fila. Basi te fana aw ka koli hake ka dɔgɔya walima a nawaati ka yelema kalo nata la.

Kɔnɔbara basigilan dɔrɔn be fura minnu na ani furakise kerengerennen minnu be ta ko cunnenw kama, kolɔlɔ bere te olu la (kungolodimi ni fɔnɔnege) ka furakise jagaminenw bo ni aw be u ta bangekolbsi teliman kama.

Bangekolbsifura tacogo kocunnen kɔfe

Fura pake kise 28 la, aw be 1 ta a 21 na ni ko cunna aw kan. Aw kana furkise 7 labanw ta tile 28 fura pake la, barisa ɔrimɔni fosi te olu la. Fura in talen leri 1 ni aw fɔnɔna, o be a jira ko aw ka kan ka segin ka o fura dɔwere ta. Ni ko cunna aw kan, aw kana bangekolbsi furaw jagami abada, fura minnu te suguya kelen ye walima ka bangekolbsi fura werew ta barisa o be se ka a ke u te mako ne.		
Bangekolbsi fura minnu be ta ko cunnenw kama, miligaramu 1,5 (mikorogaramu 1500) <i>Levonorgestrel</i> be olu la, (norvelo 1,5 fæere filanan ye positinor-1)	Aw be furakise 1 ta sɔne kelen dɔrɔn	
Bangekolbsi fura minnu be ta ko cunnenw kama, ilipiritali asetate miligaramu 30 be o la (<i>Ella, Ella One</i>)	Aw be furakise 1 ta sɔne kelen dɔrɔn	
Bangekolbsi fura minnu be ta ko cunnenw kama, miligaramu 0.75 lewonorojesitereli (o ye mikorogaramu 750) be olu la, <i>levonorgestrel</i> (<i>Norvelo 0.75, Optinor, Postinor, Postinor-2</i> ye fæere filanan ye positinor)	Aw be furakise 2 ta sɔne kelen dɔrɔn	
Bangekolbsi fura minnu be ta ko cunnenw kama, etinili esitarajoli (<i>ethinyl estradiol</i>) mikorogaramu 50 ani lewonorojesitereli (<i>tetragynon</i>) mikorogaramu 250 be olu la	Aw be furakise 2 ta	Aw be furakise 2 were ta leri 12 kɔfe
Fura minnu ni fura were be fara ɔɔgɔn kan etinili esitarajoli mikorogaramu 50 ani lewonorojesitereli (<i>neogynon, nordiol</i>) walima norgestrel (<i>ovral</i>) mikorogaramu 500 be olu la	Aw be furakise 2 ta	Aw be furakise 2 were ta leri 12 kɔfe
Fura minnu ni fura were be fara ɔɔgɔn kan etinili esitarajoli mikorogaramu 30 ani lewonorojesitereli (<i>microgynon, nordette</i>)	Aw be furakise 4 ta	Aw be furakise 4 were ta leri 12 kɔfe

<i>mikorogaramu 150 walima norgestrel (lo-femenal, lo/ovral)</i> <i>mikorogaramu 300</i> be olu la		
Fura minnu ni fura were be fara ɲɔgɔn kan etinili esitarajɔli <i>mikorogaramu 20</i> ani lewonorojesitereli (<i>alesse, luteru</i>) <i>mikirogaramu 100</i> be olu la	Aw be furakise 5 ta	Aw be furakise 5 were ta leri 12 kɔfɛ
Kɔnɔbara basigilan dɔɔn be furakise misenmani minnu na, lewonorojesitereli (<i>ovrette</i>) <i>mikorogaramu 75</i> be olu la	Aw be furakise 20 ta siɲɛ kelen dɔɔn tile kɔnɔ	
Kɔnɔbara basigilan dɔɔn be furakise misenmani minnu na, lewonorojesitereli (neogest) <i>mikorogaramu 37.5</i> be olu la	Aw be furakise 40 ta siɲɛ kelen dɔɔn tile kɔnɔ	
Kɔnɔbara basigilan dɔɔn be furakise misenmani minnu na, lewonorojesitereli (<i>microlut, microval</i>) <i>mikorogaramu 30</i> be olu la	Aw be furakise 50 ta siɲɛ kelen dɔɔn tile kɔnɔ	

44.5 Fugulan nafamaw

Tɔgɔ _____ hake (pake) _____ sɔngɔ _____

Tuma dɔw la a pakelama be sɔɔ den 3 be minnu kelen kelen kɔnɔ.

Fugulan nafama dilannen don ni tɔgɔ caman ye minnu te kelen ye. Dɔw tululama don, a dɔw ɲɛ te kelen ye, lawajikisefagalan be dɔw la.

Fugulan nafama donni be muso bali ka kɔnɔ ta, ani fana, a be a to dilannabanaw te jensen, sidabana ye olu dɔ ye. Mɔgɔ caman be fugulan nafama ni bangekɔlɔsi fɛere werɛw matarafa ɲɔgɔn fɛ.

Aw ye gafe ɲɛ [287](#) laje fugulan nafamaw doncogo ni u kerɛnkerencogo kan.

44.6 Falakani

Tɔgɔ _____ sɔngɔ _____

Falakani be mako ɲɛ kosebe ni a ni lawajikisefagalan tuluma walima jilama farala ɲɔgɔn kan. Aw be o dɔ ke falakani kɔnɔ, ani fana ka dɔ mu a dawolo la sani aw ka a don musoya la (aw ye gafe ɲɛ [291](#) laje).

Tulujilama tɔgɔ _____ a sɔngɔ _____

44.7 Lawajikisefagalanw

A tɔgɔ lakodɔnnenw ye Emiko (*Emko*), Koromɛkisi (*Koromex*), Delifeni (*Delfen*), Ginɔli filana (*Gynol II*), ani VCF

Tɔgɔ _____ sɔngɔ _____

Lawajikisefagalan suguya ka ca minnu be don musoya la dɔɔn sani aw ka kafonɔɔnya damine, walima a ni fugulan nafama walima falakani (aw ye gafe ne [290](#) laje). Aw kana a to ji ka se aw jefela ma sango ka a ko fo leri 6 jɔɔn kafonɔɔnya kɔfe.

44.8 Bangekolosi feere min be don banguugu kɔɔ (mununani), *Stérilet ou Dispositif intra-utérin (DIU)*

Tɔɔ _____ sɔɔngɔ: _____

A donni musakaw _____

Mununani ka kan ka ka don ani ka a bɔ keneyabaarakela fe min ye a kalanke. A kololɔ caman ye: koli juguman kuntaalajan ni dimi, nka o degun be teme mununani donnen kalo 3 fɔlɔ kɔɔ. Nka ni mununani torila ka bɔ a dayɔɔ la, a tena se ka mɔɔ balɔ ka kɔɔ ta. O de la, muso minnu be a don, a ka fisa u ka a kololɔcogo jɔɔn ni a be a nɔ na.

Mununani caman be yen, gaari 2 sirilen don u la ka u kun jigin. A be muso min na, o ka kan ka to ka juru in kololɔ kalo o kalo koli kɔfe ka a dɔn ni mununani ma bɔ a nɔ na. Walasa ka a laje, a ka kan ka a tege ko ka a je ka sɔɔ ka a bolokɔni den fila don musoya kɔɔ ka taa jefɔ fo a ka maka mununani juruw ma. **A kana juruw kun sama.** Ni a bolokɔni ma se juruw ma, walima ni a sera mununani ma, a kan kan ka yelemo fugulan nafama kan walima bangekolosi feere were ke fo ka taa fɔ a ye dɔɔɔɔɔ dɔ lasɔɔ min be mununani cogoya laje a ye. Walasa aw ka kunnafoni sɔɔ mununani kan, aw be gafe ne [290](#) laje.

Solokololabana ye geleyaba ye min be se ka sɔɔ mununani donni fe. Banamisenni caman be ke kalo 3 fɔlɔ kɔɔ, a be a sɔɔ kɔɔlen nɔɔjijemanbɔ tun be muso la ka kɔn mununani donni je. Walima a be se ka ke fana ni keneyabaarakela ye mununani don ka a sɔɔ a ma a baarake minew saniya. Ka mununani to aw la ni aw ye nɔɔjijemanbɔ taamasijne fen o fen ye, aw be se dɔɔɔɔɔ dɔ ma o yɔɔnin bee la. Aw ye gafe ne [243](#) laje.

44.9 Bangekolosi pikiri

A dilanni tɔɔ lakodɔnnenw: Depoporowera (*Depo-provera*), Norisiterati (*Noristerat*), Neteni (*Net-en*), Lineli (*Lunelle*), Sikulofemu (*Cyclofem*).

Tɔɔ _____ sɔɔngɔ _____

Bangekolosi pikiri be a to muso ka fanmaralanw te fankise bila. Drimɔni fana be banguugu dawolo namaya kosebe, min be lawaji balɔ ka don banguugu kɔɔ.

Kɔɔbara basigilan dɔɔn pikiriw, i n'a fɔ depoporowera ni norisiterati, kɔɔbara basigilan ɔɔmɔni dɔɔn de be olu la. Olu ka ni musow ma kerɔkerɔnnya la muso minnu man kan ka fankisedilannan ta, nka u man kan ka bangekolosi furasi ta min be kunun (aw ye gafe ne [289](#) laje). Kɔɔbara basigilan dɔɔn pikiriw fanba bee be yelemo don koli waati la tuma bee. Muso minnu be nin pikiri ninu ke olu be se ka koli dɔɔni dɔɔni ye don o don walima tuma ni tuma sijne kelen.

A be se ka ke koli be jɔ sani san ka yelemo. O yelemaniw te basi ye.

Pikiri jagaminenw, i n'a fɔ mezijina (*Mesigyna*) walima sikulofemu fandiannanw ni kɔɔbara basigilanw fila bee be olu la. Nin pikiri ninu ka ni musow ma minnu be a fe ka koli ye a ye

cogo la. Denbatigiw walima muso minnu man kan ka furakise jagaminenw ta, olu man kan ka pikiri jagaminenw fana ke (aw ye gafe jẹ [289](#) lajẹ). Pikiri jagaminenw be ke kalo o kalo, u da ka gelen ka teme pikiriw kan kono bara basigilan doron be minnu na.

Muso minnu be kono bara basigilan doron ta walima ka pikiri jagaminenw ke, tuma dow la olu be bonya ani kungolodimi be u mine, nka a ka ca a la o degunw be ban pikiri kunfolow kofe. Muso be se ka bangekolsi fura jo waati o waati mana a diya.

Fura jolen ko, muso be se ka san kelen soro walima ka teme o kan sani a ka kono ta, a be se ka o waati kelen fana ke sani a ka koli ka segin a cogokoro la. Ni a ye pikiri jo ni a te a fe ka lajo o waati la, a ka kan ka bangekolsi feere were ke.

44.10 Bangekolsi fura min be wele ko alimetini

A dilanni togo lakodonnenw: Jadelo (*Jadelle*), Enpilanon (*Implanon*), Noripilan (*Norplant*).

Alimetini be a bali muso fan maralan ka fan bila. Orimoni fana be banguw dawolo namaya kosebe, min be lawaji bali ka don a kono. Denbatigiw be se ka alimetini ta, nka a man kan ka ta musow fe minnu man kan ka bangekolsi fura kunutaw ta (aw ye gafe jẹ [289](#) lajẹ). Wo 2 be jadelo la, a be muso bali ka kono ta san 5 kono. Wo 1 be enpilanon na, a be muso bali ka kono ta san 3 kono. Wo 6 be noripilan na, a be muso bali ka kono ta san 5 kono ka se san 7 ma.

San folo kono, alimetini be se ka koli nawaati yelemayelega walima ka a nani kuntaala janya. Muso ka koli be se ka jo, nka o te a jira ko a kono ma don walima ko kojugu don. Muso be se ka bonya fana ani kungolodimi be a mine, nka a ka ca a la, o degunw be ban ni a farikolo beka deli orimoni na.

Muso yere be se ka alimetini bo waati min kadi a ye, nka a ka kan ka keneyabaarakela do jini min be a bogogo don. A bolen ko muso be se ka kono ta o waati bee, o la a ka kan ka bangekolsi feere were ke ni a te a fe ka kono ta.

45 Sidabanafura

Furasi ma soro folo min be sidabana furake, nka fura minnu be wele atiretorowirali o be se ka sidatow deme u ka jenenmaya kuntaalajan soro keneya kono, fura minnu tali be se ka a to sidabana te jensen. Aw be fura 3 fara jagon kan ka u ta don o don, olu be wele antiretorowirali furakeli walima arv. Kotirimokizazoli (aw ye gafe jẹ [357](#) lajẹ) be se ka sidatow tanga bana misenni caman ma.

Baarada minnu sigilen don sidabana furakeli ani a furakisew dili kama

Kabini aw be a don ko sidabana be aw la jolisegesege kofe, aw be a laje ka sidabana fukeli yoro do jini keneyabaarakelaw be se ka aw laje yoro min, ka aw furake teliyala ani ka aw bila furaw kan.

45.1 A be don cogodi ko banabagato mako be furaw la?

- Sidabana be mogo minnu na, olu mako be furaw la, kerenkerennnya la ni u farikolo beka dese ka bana kele (aw ye gafe jẹ [400](#) lajẹ) jolisegesege min be a to banakise hake be don joli la (cd4), o be se ka a to a be don ni farikolo be se ka bana kele. Ni sidanakise

hake te 500 bɔ, hali ni o ye a sɔrɔ aw hakili la bana te aw la, aw be kuma aw ka dɔgɔtɔrɔ fe fura tali damineniko la.

- Sidabana ni sɔgɔsɔgɔninje walima sayi mana ye mɔgɔ min na, o tigi ka kan ka fura tali damine.
- Musokɔnɔmaw ka kan ka furaw tali damine joona joona walasa ka u yerekun ka keneya tanga ani u den (gafe ne [398](#)).
- Den ni denmisenni minnu ma san 5 sɔrɔ olu mako be sidafura la walasa u ka mɔdiya ani ka keneya sɔrɔ.
- Sidafura be se ka a to furuɲɔgɔnɲmaw te sidaba yeɓema ɲɔgɔn fe ni o ye a sɔrɔ bana be kelen na, a te tɔ kelen na.

Aw ye aw magere mɔgɔ la, aw dalen don min na walima sidabana furakeli jekulu dɔ walasa olu ka aw deme furaw tali la don o don, o de nafa ka bon.

Aw kana sidafura tali damine aw yere ma. A be se ka ke aw te aw ka fura tata don, ani fana kɔɓɔɓa be se ye a kɔ walima bana kologeleyali fura kɔrɔ.

Aw kana sidafura di mɔgɔsi ma. Fura te mako ne aw ye ni aw ma se a tata hake kofɔlen ma.

Aw kana sidafura san mɔgɔsi fe mɔgɔ min te baarake sidabana furakeli jekulu dɔ la. Ni aw be fura ta sidabana furakeli jekulu dɔ fe, o te kɔtigɛ wa o da ka di ka teme kenyerɛye tigilamɔgɔw ta kan.